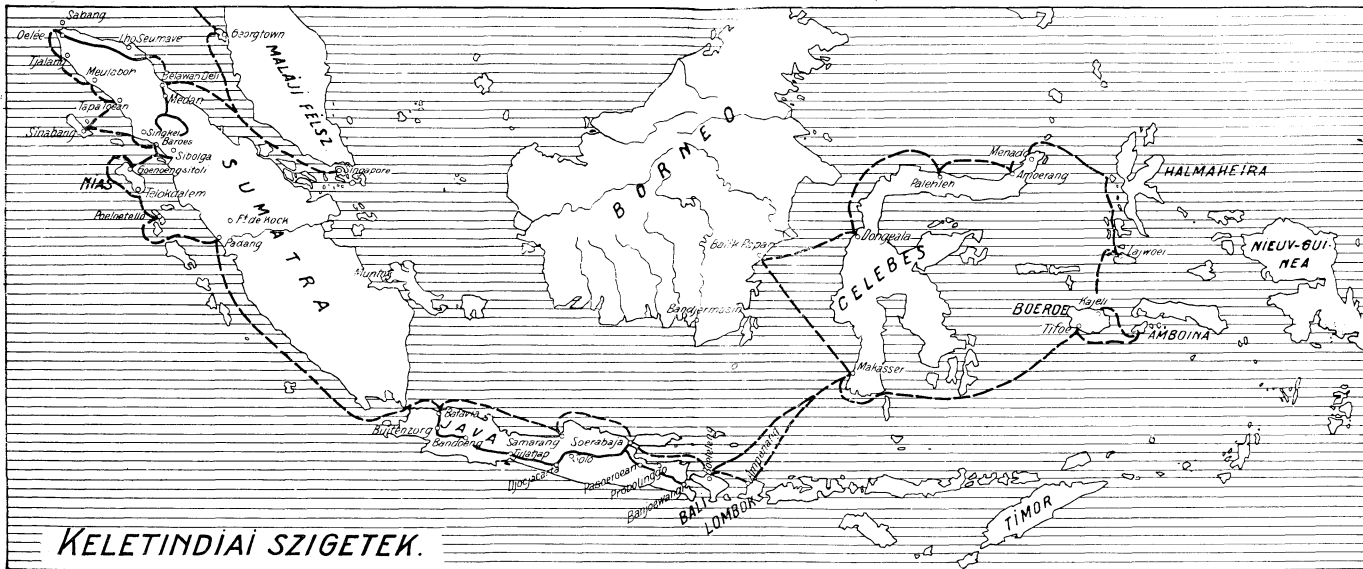

A KELET-INDIAI SZIGETCSOPORTON

UTI JEGYZETEK
IRTA
VOJNICH OSZKÁR
KÉPEKKEL

46., 50., 122. és 123. oldalakon
lévő képek **vett** képek.

A KELET-INDIAI SZIGETCSOPORTON

UTI JEGYZETEK

IRTA

VOJNICH OSZKÁR

KÉPEKKEL

BUDAPEST, 1913

SINGER ÉS WOLFNER
VI. ANDRÁSSY-ÚT 16

137928

ELŐSZÓ HELYETT.

1909. év december havában a Rotterdamsche Lloyd-társaság kényelmes W. hajóján utaztam Marseillestől Suezig. Az utasok a Hollandiában töltött szabadságról tértek vissza gyarmatukra, Nederlandsch Ost Indiëba (Kelet-India).

Agyarmatszigetek felé közlekedő hajókon, a hollandusok között, régebben az etiketthez tartozott bemutatkozni, amit ma is szívesen vesznek. Eleget tettem a kíváncsúnak s ettől a perctől fogva közibéjük tartoztam. A társalgás sohasem szünetelt; az egyikkel németül, a másikkal angolul, a harmadikkal franciául vitattuk meg a dolgok folyását. Ezzel nem azt mondom, hogy az egyik csak németül, a másik csak angolul vagy franciául beszélt a saját nyelvén kívül; a legtöbben két más európai nyelvhez értettek; ha vesszük, hogy a gyarmati szolgálatban ezenkívül Nederlandsch Indië hivatalos nyelvét, a malájit is el kell sajátítaniok, esetleg még egy benszülött nyelvet,

például jávait vagy makasszerit (Dél-Celebes szigeten), nyilvánvaló, hogy a hollandus az első linguista-nemzet Európában.

A csaknem évezred óta a Malayasia szigetekre szokott khínai, az arábiai és a maláji félszigetről átszármazott kereskedők, a kereskedelmi érintkezésben régidőtől kezdve az egyszerű szerkezetű, könnyen elsajátítható maláji nyelvet használták; a nyelvtanulásban járatoshollandus könnyen megtanulja a malájit, ezenfelül a lakosság zömét képező jávai faj felfogását is szem előtt tartotta, amidőn nem kényszerítette a benszülöttet, hogy az uralkodó fehér faj nyelvét megismerje. Ugyanis Java szigeten, mint sokfelé a Keleten, a benszülött aszerint, amint magához hasonlóval beszél vagy felsőbb osztályhoz tartozóval, külön nyelvvel él. Az utóbbival szemben a választékos nyelvet használja. A hollandus föléje helyezte a saját nyelvét valamennyinek, ezt csakis ők használják, a fehérek, a felsőbb lények maguk között, a szigetlakóval a közönséges maláji nyelven folyik az érintkezés, amely nyelvnek nincs választékos formája.*

* A szigetekeken megtelepedett fehér ember úgy beleélte magát ebbe a felfogásba, hogy régebben sérelemszámba ment, ha benszülött merészkedett volna az európaihoz hollandusul szólni; az öregebb telepések ma is így vélekednek.

Úgy ebben, mint sok minden másban, szem előtt tartja a hollandus a benszülött fel-fogást, csakis így vihette keresztül, hogy ime, már négy évszázad óta, rátette a lábát a kincsesbánya szigetekre és a színes testvérekben még nem támadt fel a vágy, magokat egysorba helyezni akarni az európaival; a barna polgártárs dolgozik, megsüvegezi az urat; az ültetvények mind többet hoznak és a Föld forog tovább a saját tengelyén Java szigeten.

Az anyagiakat előtérbe helyező mezőgazda, kereskedő kiemelhetné a gazdasági rendszer jó oldalait, a csakis szellemi téren mozgó humanista rámutathatna a hibákra, részemről beérem azzal, amit látok és amit a hivatalos kimutatásokból olvasok: „A benszülött megelégedettnek látszik; a lakosság Java szigeten, ahol a hollandus befolyása a legnagyobb, állandóan növekszik; a közbiztonság a művelés alá került vidékeken jó és mindenütt javul, ahol az európai megvetette a lábát és az egészséges életet folytató, ép idegrendszerű hollandus jól is bánik a színes testvérrel; mi több, össze is házasodik vele, ami természetesen leginkább hozzájárul, hogy a fehér és színes faj itt testvért és ne ellenséget lásson egymásban.”

De eltértem a mondókámtól. Mire Suezbe érkeztünk, egészen felmelegedett az utazótársaság. Azóta jobban megösmertem a hollandust és mondhatom, hogy idegen úri emberrel szemben páratlan a szivességében.*

Ezt előre kellett bocsájtanom, mert némi világot vet arra a szépséges szigetcsoportra, amely az ő uralmuk alatt a legvirágzóbb gyarmat a Keleten.

* Dacára a hollandus szolgálatkészségnek, nem tudtam a bolyongás közben megösmert utitársakkal úgy összebarátkozni, mint a többi germán és angolszász rokonnal. Részben nem jutott időm a társadalmi formáknak eleget tehetni, viszont úgy találtam, hogy a derék hollandus meglehetősen rideg; a természet szépségei iránt kevés az érzéke, sporttal nem foglalkozik alaposan, az utazás nem kenye, ha nem kenyérért történik, közömbös minden iránt, ami nem hoz hasznot és üres idejében legboldogabb, ha pongyolában, papucsban hűsselhet kényelmes otthonában.

JELMAGYARÁZAT.

A városok, helységek stb. neveit úgy írtam le, amint azt a Nederlandsch Indië gyarmaton írják, vagyis a hollandus helyesírás szerint; a mellékneveket, jelzőket azonban magyarosan, mint a kiejtés kívánja, pl. Soerabaja város (Kelet-Java szigeten), olv. Szurabaja, tehát az „i” képzővel belőle származó melléknév: szurabájai (és nem soerabajai).¹

A hollandus az *abc*-t körülbelül úgy ejti ki, mint a német; a kettős magánhangzó hosszít. A következőkben eltér a német kiejtéstől:

az oe-t u-nak olvassa,

ui = öi,

nj = ny,

dj = dzs,

ij = ei,

tsch = ckh, pl. Maatschappij (szövetkezet),
olv. Maczkhapej.

Rövidítések:

M. vagy m. = méter,

t. m. = tengeri mértföld = 1850 méter,

a. m. = angol mértföld = 1609·3 méter,

km. = kilométer.

Az illusztrációk kevés kivétellel a szerző fényképfelvételei után készültek, a térképek már meglevő térképek után.

Az adatokat a Koninklijke Paketvaart Maatschappij Guide trough „Netherlands India” című könyvéből (1903-iki kiadás); F. H. H. Guillemard „Australasia” című művének II. kötetéből (1908) és Antoine Cabaton „Les Indes Neerlandaises” című művéből vettem.

A keletindiai szigetek

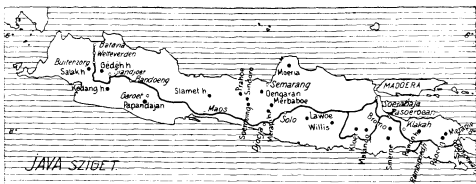
(Nederlandsch Ost Indië)

rövid ismertetése.

A hollandus szigetgyarmat, Nederlandsch Indië a $95^{\circ} 40'$ és 141° keleti hosszúsági és 6° északi, 11° déli szélességi fokok között fekszik. A szigetek összesen körülbelül 1,815.316 □-km.-t foglalnak el, vagyis ötvennyolcszor olyan területet, mint Hollandia, 37,402.560 főnyi lakossággal; ebből Java szigetre, a hozzácsatolt Madoera szigettel 30,098.008 lakos esik, a többi szigetre összesen 7,304.552 (1909).

Borneo szigeten a hollandusok területe 552.342 □-km.; Sumatra sziget 467.237 □-km.; Celebes 198.423 □-km.; Java sziget Madoera szigettel 131.499 □-km.; az északi Molukka szigetcsoport a hollandus Új-Guinea szigetrésszel 457.381 □-km.; a déli Molukka szigetcsoport 51.461 □-km.; a Timor szigetcsoporton a hollandus terület 47.000 □-km.; Bali és Lombok szigetek együtt 10.522 □-km.

A szigetek a XVI. században vonták magukra az európaiak figyelmét; a fűszerláz előbb a velenceieket, majd a portugálokat és végül a hollandusokat csalta ide. Az európaiak tusájából az utóbbi faj került ki győztesként. A XVIII. században az angollal folytak viszályok, 1815-ben végleg Hollandiát ismerték el a szigetek urának. Ezt megelőzőleg, a kereszténység első századában, a hinduk alapítottak volt virágzó államokat Java és Sumatra szigeteken. A buddha és brahmin vallás az V. és VI. században érte el a legmagasabb kulturát a keletindiai szigeteken. A mohamedán vallás pedig a XIII. századtól kezdve nyert híveket, ma a lakosság öthatoda Mohamedre esküszik.

Java sziget átnézeti térképe.

ELSŐ FEJEZET.

JAVA SZIGET.*

Batavia és Weltevreden.

(Singaporetól 525 tengeri mértföld.)

Hogyan él a hollandus a keletindiai gyarmatán.

1911. június 25-én érkeztem Singaporeból Bataviába, a Koninklijke Paketvaart társaság Rumphius nevű kényelmes hajóján. A kikötőből (Tandjok Priok) 20 perc alatt vasúton mentem Bataviába, a kereskedelmi városrészbe és pár perc alatt kocsin Weltevredenbe, az európaiak lakta negyedbe. A két városrészben összesen 138.551 ember lakik.

* Java sziget gerincét keletről nyugatnak vulkánok láncolata képezi; több mint 140 tűzhányót ismernek Javán. A déli oldalon meredek partokkal lép a tengerbe, keleten tengeralatti fennsík köti össze Borneoval. Éghajlata fél tropikus; a száraz monsoon juniustól decemberig, a nedves decembertől áprilisig tart. Természetesen a szigetnek az egyenlítőtől távol eső részében kevésbé nedves az éghajlat, mint az egyenlítő felé.

A maláji flóra Java szigeten a legfejlettebb; a magasabb

A gyarmaton élő hollandus állami tisztviselő vagy katona minden tizedik évben kap egy évi szabadságot, neki tehát olyan életet kell folytatnia a gyarmaton, hogy kibírja a trópuson igen hosszú tíz esztendőt. Ez elsősorban a lakásviszonyon mulik: egész Weltevreden egy tágas villatelep; a házak kevés kivétellel földszintesek, udvarral vagy kerttel körülvéve; két lakóház nem vet hátat egymásnak és nem épült az útszélen, hanem legalább is tíz méterrel beljebb, amint az újabb építkezési szabályok ezt elő is írják. Minden ház elején tágas, nyitott terasz.

A viszonyoknak megfelelőleg épültek a szállodák is. Öt század számára szolgáló kaszárnya elérne az 50—60 szobával rendelkező szálloda területén.

Megérkezésünk első napjaiban különösnek tűnik fel a lakókat a szobák előtti teraszon pongyolában látni s akinek egyéb dolga nincs, így tölti a délelőttöt, a délutánt pedig a legtöbben három—öt óráig; de ha elgondoljuk, hogy a meleg vidékek benszülttje addig, amíg a misszionárius rá nem erőszakolta a meztelen bőrt fedő zubbonyt, így élt boldogan és szaporodott, és amint felöltöztették és

hegyek növényvilága részben emlékeztet az európaira. Amíg Sumatra, Borneo és a Maláji félsziget állatvilága többé-kevésbéb egyező, Java egyes szembeötlő eltéréseket mutat fel. Kilencven faj emlőse között a legtöbb rokon az előbb említett szigeteken élő négylábuakkal, viszont némely ott található faj hiányzik Java szigetén; néhány faj tisztán jávai típus s ismét más fajok a száími félsziget faunájával rokonok.

Így Java szigetén az elefánt, a maláji medve, a tapir és az orangutang hiányzik, a jávai nyúl és az orrszarvú pedig rokon az Indo-Chinában élő fajbelivel.

Kétszáznegyven szárazföldi szárnyasféle között 40 jávai típus, viszont a Molukka szigeteken 16 olyan faj ismeretes, amely nincs képviselve Java szigetén.

A lakosság zöme Java szigetén a jávai; a hegyek között élő szundai nép a legjobban megtartotta a jellegét.

kiméletlen munkába fogták, pusztulásnak indult, látnivaló, hogy csakis a hosszú tapasztalat vihette rá a szigeteken lakó európaiakat az ilyen életre.

A pongyolában való lődörgés úgy átment a szokásba, hogy magaslati helyeken is, ahol szívesen felvettem a tavaszi kabátot, a papucs és pongyola járta. A sok pihenésnek, alvásnak a következménye, hogy úgy az európai, mint a vele egy életmódot követő módosabb félvér vagy jávai elhízik. Egész Angol-Indiában nincs együtt annyi elhízott európai, mint itt egy nagyobb városban; viszont az angol két év után megkivánja a szabadságot, a hollandus pedig kibírja tíz évig.

A pongyolaélettel együtt jár, hogy a látogatás estére marad és a vacsorát 9 órakor találják fel. Vacsorához a hölgyek világos mosóruhát öltenek, az urak a katonai zubbony szabására készült fehér ruhát; a smooking és frakk csakis hivatalos estélyeken vagy ünnepélyek alkalmával kerül elő az almáriumból.

Étkezésnél a pezsgő, vörös és fehér bor, sör csak úgy járja, mint Európában; jól esett British India után, ahol a whiskey és szóda csaknem kizárta a borfogyasztást, ismét a legjobb európai cégek boraiban válogatni.

A lakáskérdést, az életmód és a viszonyokhoz mérten okosan oldotta meg az itt lakó európai, a többiben segélyére van a benszülött: csendesebb és készségesebb kiszolgálást seholsem találunk a Keleten.

A legegényeztetettebb női dáma, akinek eszébe jut egy darabka világot látni a Keleten, ahol az európai kultúra még nem pusztította ki a benszülöttből az eredetiséget, eljöhet ide; lát itt hamisítatlan jávait, szundait, malájit, mandurait, khínait (habár őket már igen átgyúrta a jávai vérrel való keresztezés) csodaszép természetet, ősi földművelést, házi ipart és a melegséget se érzi jobban, mint bárhol Dél-Európá-

ban a nyári hónapok alatt, mert az éjszakák hűvösebbek a jól épült szellős szállodákban, mint az európai nagyvárosi körülzárt lakásokban.

Weltevredenben töltöttem egy hetet, hogy nyugodtan összeállíthassam az útitervemet s különösen, hogy tájékozódjam a többi szigetekre való hajózást illetőleg. Az államilag fenntartott utazási iroda (Vereeniging Toeristenverkeer) direktora Weltevredenben és a Bureau vor Handel en Reiseverkeer főnöke mindenképpen a segélyemre voltak.

A szigetekben több vidék ösmeretlen; állat, de még inkább növény szép számmal vár még az elnevezőre, de nem lévén szándékomban a kutató ösvényére lépni, megmaradtam a járt úton és naplómban rövid áttekintését adom észleleteimnek.

Buitenzorg, Sindanglaya.

(Buitenzorg 55 kilométerre délkeletnek Bataviától és 265 méterre a tengerszint felett.)

A jávai benszülött rövid jellemzése.

Az utitervek összeállítása közben kirándultam Buitenzorgba (olv. Böitenzorg), ahol a Rotterdamsche Lloyd W. hajóján megismert egyik utitársamat látogattam meg.

A nagy területet elfoglaló böitenzorgi botanikus kert nem olyan parkszerű, mint a hírneves nagy angol botanikus kertek, de szebb példány fákat sehelse láttam és a beosztás a szakembernek a lehető legjobb áttekintést nyújtja.*

*Mivel Buitenzorgban kizárólag a tropikus növényzet, leginkább a fák vannak képviselve, a növénytani kert függeléként a vidéken a hegyi növényzet számára két magasfekvésű növénytani kertet létesítettek.

A böitenzorgi állattani múzeum igazgatójának kis állatkertjét is érdemes volt megtekinteni. Az igazgatónak katonatiszt korából nagy összeköttetése van a kolonialis tisztikar körében; kedves modorával meg tudja nyerni az embereket; volt tisztársaitól a gyarmat minden zúgából hírt kap, ha valamely szokatlan állatra akadtak, ő azután kiküldi az embereit vagy maga áll a kiküldöttek élére és a helybeli ben-szülöttek segélyével csapdával megfogja a kívánt állatot.

Így került az állatseregletébe pár farkatlan fekete *Silobates* majom Sumatra szigetről, a medve és hódra emlékeztető *Arctictis Binturang*, a hófehér *Phalanger Orientalis* (éjjeli), a laposfarkú *Sciuropterus Saghitta* egér stb. és a fehérynelyvű *Iguanon*, amely állat leírását a direktor mint felfedező fogja közzétenni.

Az igen érdekes állatsereglethez az én kedves volt utitársam ajánlatával jutottam.

Buiten-zorgból kocsin mentem Sindanglayaig; ez volt kocsin az első számottevő utam Java szigeten; sok új benyomást nyertem, amely azóta megisméltődött többször és mindig kötve tudta tartani figyelmemet, mert szorosan a kerethez tartozik, amely az érdekes és eredeti jávai életet zárja körül.

A lakosság zöme ezen a vonalon, a jávai faj (mint nagyrészen a szigetekeken lakó néptörzsek), a maláji népcsaládhoz tartozik, középnagy, formás testalkatú, gyakran kissé ferdén metszett (valószínűleg a khínaival való összeházasodásból folyólag) szép szemekkel, olajbarna bőrrel, fekete hajjal és keskeny szép kis lábfejjel. Többször meztelen járnak, de a fa- vagy bőrtalp és a papucs is divatos. A ruházat a derék köré kötött színes vászon, amely a testet szoknyaként fedi a bokáig, felette a csipőtől lefelé a felső combig másként mintázott kendőt kötnek. A

nők inget viselnek, a mellet lekötik; részben ennek tulajdonítandó, hogy általában igen szépen formált a mellök. A férfiak felső teste többnyire mezítelen; a hivatalos személyiségek és a jobbmódú benszülöttek fehér bluzt öltenek. A nők fejét a kontyba

A jávai nők a „Kain“-t így öltik magukra.
(Vett kép.)

kötött bogárfekete haj diszíti, hogy nagyobb mutaszon, hamishajat, de inkább szénaszerű zöld növényt dugnak a haj alá, amire tényleg szükségük van, mert a jávai fej nem olyan hajdús, mint más déli fajok, a test pedig csaknem hajmentes. Úgy ebben,

mint sok másban emlékeztetnek a börmaira és távol állnak a sokkal hajasabb indus fajtól. A férfiak (mint Burmában és N. Indiën általában) kendővel kötik körül a fejet; ezen a vidéken hátul két kendősarok tollformán felfelé áll. A kendő fölé kalapot tesz, akinek van kalapja; a földműves és kuli leginkább a kúpformán fonott kalapot viseli.

A frissen kaszált szénát szállító jávai letette a terhét (a tisztelet kifejezése), amikor megszólítottam.

Európai (úr = tuan) közeledtére leveszi a benzülőtt a kalapot, félreáll az útból, ugyanezt teszik a nők is, gyakran leülnek az út szélére, elfordulva, jeléül annak, hogy nem méltók velünk szembe nézni.

A karban tartott országút Sindanglayaig hullámos területen visz keresztül; a láthatárt körülzáró gerincekig rizstáblák terülnek el. A rizst itt, mint a tőszomszéd Preanger rezidenciában teraszokon mí-

velik, a teraszokat ősidőktől fogva úgy formálják, amint azt a talaj hullámos, dombos volta kívánja. Egy talpalatnyi terület se marad kihasználatlanul és mégis az összbenyomás nem egyhangú, ugyanis az agyagos termőföld erősen összeáll, az ősidőktől készült teraszok ennek folytán olyan összetartó felületet nyertek, mint a gejzer vidékek természetalkotta teraszai.

A teraszokon a most plántált rizstől kezdve az aratásra érettig a termelés minden időszaka képviselve volt, ami azt mutatja, hogy kétszer, sőt háromszor is arathatnak évente. A teraszokról vajúszerű bevágásokról vagy bambusz-csővekből csorog lefelé a hegyi víz, ahol még nem ültettek el rizsplántákat (mert úgy ültetik el kis csomókban, plántáról), a vízzel előtött teraszok mindmegannyi kis víztartály tükrözik vissza a napsugarat.

A rizs alá szolgáló földet vízözönelőtti ekével szántják végig, megkapálják, kézzel-lábbal megdagasztják; szóval a lehető legegyszerűbb módon, de alaposan művelik meg a szántott területet, helyenként az eke el is marad, itt az emberi munkának még nehezebb szerepe jut.

A rizstáblák között pálmafa, banána, bambusz, mango, mangusztán, papája és más tropikus fák és bokrokkal tele ültetett dombocskán rejtőznek a benszülöttek bambuszházikói.

A bambuszházakat rendszeren annyira elfedik a bokrok és fák, hogy lehetetlen jó fényképfelvételt készíteni róluk, de csakis ebben a környezetben festői az összbenyomás, mert ha nem fák lombjain át nézzük a szántó-vetők lakóházait, az ablak nélküli négy fal egyáltalán nem kelt lakályos benyomást. De a benszülött csak háltni jár a házikójába, így nincs is szüksége ablakra.

Természetesen a módosabbak házain vágnak

ablakot, kényelmes nyitott teraszt is építenek eléje, de ezeket a házakat ne a rizstáblák között keressük, hanem a falvakban vagy városokban.

A vagyonosabb polgár mit is keresne a rizstábla-teraszok, a „sawannák” között, ahol csak mezít-láb lehet a rizstáblák töltésein járkálni? Magam is csak látni szeretem ezt a vidéket, de nem kívánnék rajta nagybirtokos lenni, vagy ha igen, úgy bizonyos, hogy sose járnám keresztbe és hosszába a birtokomat. A falvakhoz vezető keskeny ösvényeken és a jó országutakon kívül nem benszülött számára járatlan vidék ez, annyira járatlan, hogy a viszonyokhoz való alkalmazkodás teóriáját követve, rá lehetne fogni a preangeri házi kacsára, hogy hozzáformálódott a talajviszonyokhoz: a vízben kacsát mutat, de a szárazon, különösen figyelő állásban, több a kiállásában a pinguin, mint a kacsá; a sok teraszmászástól egészen a testvégre vándoroltak a lábai; így könnyebb egyensúlyt tartania az egy lábnál magasabb teraszokon.

Buitenzorgot elhagyva, jobbról a Salak tűzhányó és előttünk a Gedeh tűzhányó emelkedik fel a reggeli párákból, azontúl ismét hegycsúcs zárja el a láthatárt.

A terasz kultusz hegyekkel körülzárva és egyedülálló piramis hegyekkel diszítve jellegzetesen jávai, de még inkább preangeri kép. Ceylon és Sumatra szigeteken szintén dívik a terasz rizstermelés, de elmaradnak a díszkeretből az egyedülálló kúphegyek, ezek egyik fődísze a jávai tájképeknek.

A bájos tájképeken kívül a jávai népelet pezsgő volta is szembeötlik a kocsitakon; falvak közelében az árusító bódék sora mellett visz el utunk, az útszéli kávémérések, a mozgó konyhák mellett guggolva pihennek az utasok; az egyik kávé szürcsöl, a másik lemonádészerű keveréket, a harmadik betelt rág és

vörös tőle a szája; nem sokat beszélnek és sohase csapnak zajt. A piacra siető földmíves bambuszrúd két végére akasztott, szépen fonott kosarakban viszi a zöldséget s jól kilép, hogy el ne mulassza a vevőt.

A rizsföldek között emelkedő országút a hegyek közé kanyarog, az egyhangú teaültetvényeket

A Salak tűzhányó Buitenzorg város közelében a Java szigeten.

őserdőség követi. A teaültetvényt terjesztik; most is füstölög jó darabon a leégett erdőség, de bizonyos magasságon túl nem terem se tea, se kávé, se china-fa és így valami csak megmarad a százados óriásokból!

A hegygerinc tulsó oldalán leereszkedve, nagy kerek völgybe érkezünk, ezt is hegyek zárják körül

és a Gedeh meredek kráterfala fehérlik a völgy felé; Sindanglayából szokták megmászni.

Sindanglayát (1074 m) a kormányzóság tartja fenn; üdülőhely, hűvös, egyenletes éghajlattal. Hogy a kinevezett fürdőigazgató véletlenül épen otlétemkor Weltevredenben szórakozott és így nem mászhattam meg a Gedeh-t, mert senkise tudott biztos útba-

Jávai lakóház Sindanglaya közelében.

igazítást adni, ezen nem csodálkozom; az államilag kezelt üdülőhelyeken ez napirenden van; a kinevezett állás biztos jövedelem, minek törné magát a hivatalnok igazgató?

Sindanglayától kocsin folytattam az utamat Tandjoerig. Tandjoertől vasúton mentem vissza Weltevredenbe.

Bandoeng.

(Bataviától délkelet felé 170 kilométer 712 méterrel a tengerszint felett.)

A Tangkoeban Prahoe kráter.

Bandoeng Java sziget legfestőibb rezidenciájának, a Preangernek székhelye.*

A összeálló agyagból évszázadok óta fenntartott teraszok olyan festői hajlatokkal, vonalakkal zárják körül a bandungi fennsík dombjait és hegyoldalait, mintha szobrász mintázó keze alól kerültek volna ki.

Bandoeng 47.000 lakóst számlál; úgy itt, mint minden nagyobb jávai városban, a benszülött városrész külön negyedet foglal el és Kampungnek nevezik; az európai negyed széles, fasorral szegett utcával, kényelmes villaszerű lakóházaival ismétlése a szigetgyarmaton mindenütt dívó ilyen építkezésnek.

Bandoeng maga keveset nyújt a turistának, de kényelmes szállodáiban otthonosan érezheti magát és pár napot a környék látogatására fordíthat; legértemesebb kirándulás a Tangkoeban Prahoe kráter vidéke.

A kitűnő országút Lembangig (15 km.) folyton emelkedik; az útszélen a korai hűvös reggel dacára már kint üldögéltek az árusok és árusnők; a kávémerések bambuszasztalkáin kirakosgatták a banánalevélbe csavart főtt és sült húsfélét, rizst és a kínai módon fűszerezett és készített más eledeleket; a kókuszdió is ott hevert félig lehámozva, várva a szomjas betőrőre; a sárgán érett banánafürtök pedig csakhogy le nem húzták a hajló ereszt.

Az úton sürgött-forgott a jávai, maláji, szundai, khínai; annyira összevegyült a vérök, hogy a malájit,

*A Preanger rezidencia 21.243 □ km., 2.435.000 lakóssal.

járait, szundait könnyen összetéveszthetjük; a kínai is összeházasodik a benszülöttel, de ő jobban megőrizte a típusát, amihez sokban hozzájárul a kínai copf.*

Az útszéli rizstáblákon mindenütt leng a madár-
ijesztő; rongydarab, bambuszfonottas és más egyéb-

Útszéli mozgókonyha Java szigetén.

ből készült mumus mellett gyerekek és öreg asszonyok is beállnak madárijesztőnek. Olyik anyóka bambusz-
ernyőt tűz a földbe, elszungyit az árnyékában, a
kis madárka pedig ott szedegeti a rizst a méterekre
elnyúló birtoktest másik végén.

*Később a kínai forradalom hírére a hollandus gyarmat
felvilágosult kínai lakossága kevés kivétellel levágta a copfot
és ime egyszerre szembeötlővé vált, hogy a kínainak milyen
nagy szerepe jutott a maláji vér kereszteszésében.

Bandoengtól a fele útig szünet nélkül jöttek szembe terhet hordó szekerek, bambuszkosarat vivők. Amint feljebb emelkedünk a hegyoldalon, mind szebb képet hagyunk megettünk; kis teraszokon számtalan emeletben sorakozik a rizstáblák bársonymezeje; a szántó-vető megművelt minden

Az élelmiszert, zöldséget, rizst és más apróságot szépen faragott bambuszkosárban hordják a Preanger rezidenciában.

darabka földet, de nem pusztított el minden útbaeső fát, itt és ott meghagyott egy-egy óriást, a déli órákban alatta hüssel a munkás nép. Az utak mentén is nagy fák nyújtják szét terebélyes lombjaikat, úgy hogy kalap nélkül is elkocsikázhatunk a nap legmelegebb szakában. Festői szempontból a nagy, egyedülálló fákra olyan szükség van ezen a vidéken, mint végtelen tengeren a vitorlásra vagy szigetre,

ahol megpihenhet a tekintetünk. Lembangban a Beau Séjour szállodában készen várt a telefonon megrendelt háta; ezzel folytattam az utamat fel a kráterig. Rizs-, cukornád-, dohány- és kávéültetvényeken át a chinchina kultúrába érkezünk; ahol a chinchina-fa elérte a neki már nem kedvező magasságot, egyszerre benne vagyunk az őserdőben.

A jávai őserdő díszé a nagy páfrányfa, fejlettebb, magasabb példányokat sehelse láttam. Az ős fákat körülfontják, befutják a folyondárok, teleülnek az élősdiek, az orchideák, az altalajt ellepik a mohák, páfrányfélék; az útszéleket a nagy fehér virágot hajtó *datura arborea* (állítólag a böitenzorgi növénytani kert intézősége ülteti szerte a turista járta utak mentén) és a bársonykára emlékeztető lila és rózsaszínű *Impatiens latifolia* díszítik; de általában vad virágban nem nagy a bőség a hollandus gyarmatszigeteken. A virág helyét a lepkék pótolják.

A természet buja volta megkapó, minden él, minden üde, de hiányzik hozzá a madárhang; úgy látszik a kis szárnyasok jobban találják magukat a völgyben, a rizstáblák szomszédságában, de lehet, hogy nagyon is fogdossák őket. Majdnem minden házban kalitkában a kis énekes, különösen kedvelik az apró csíkoscüllő gerlicét. Lembang körül, de sokfelé a gyarmaton magas póznára húzták fel a kalickát s a madárszó úgy hangzik a magas kalickából, mintha az ős fák lombjaiból jönne. Másik kalickás madár a kakasviadalra őrzött kakas. Úgy becézik, úgy kedveznek az öntelt, ostoba sarkantyus vitéznek, ezt azonban felfogja kis agyával és nagyokat kukorékol a napnak minden szakában.

A Tangkoeban Prahoe kettős kráterét (2076 m.) vulkanikus hamuval és eruptív kövekkel fedett gát (dyke) választja el egymástól; a nyugatnak eső régebbi kráter falainak peremén lombosak a fák, a

A Tangkoeban Prahoe tűzhányó két krátere közti „dyke”.
(Délnyugat-Java.)

A Tangkoeban Prahoe keleti krátere 1910 és 1911-ben volt
legutóbb tevékeny.

keleti kráter 1910-ben volt tevékeny és körül kiégette, lekénázta a bokrokat.*

A régiebb kráter feneke tó, zöldesen opálszerű színnel; a meredek kráterfal két helyt erősen párolog; az új krátert a régi kráter felöli oldalán eruptív hamu borítja, a hamut a záporosó simára lapította, kérges felülettel, majd meg mély, meredek falú szakadékokat mosott belé.

A szakadékok sok helyt átmászhatatlanok, különösen azért, mert az oldalokból előtörő meleg kén-párákban nem tanácsos hosszabb ideig tartózkodni. A kráter fél tevékeny, keleti sarkába, a gejzerként bugyogó vízálláshoz ez okból nem tudtam hozzáférni.

Az 1910-iki kitörési időszak alatt a köveket leginkább délfelé hajigálta, a kövek jórészen visszakerültek a kráterbe; a kövek erősen kiégett felületet mutatnak; nagyobb lávatömböt keveset láttam.

Bandoengtól Garoetig.

(Bandoengtól délkeletnek 78 km., 700 m. magasan.)

Bandoengtól Garoetig Java legszebb vidékén kanyarog a vasút. A Kaleidon pass után Ngarak állomástól a Leles fennsík területén elalattunk; a rizstábla-teraszok itt a legváltozatosabb képet nyújtók, még a síkból egyszerre kimagasló, magános Kaleidon és Haroeman piramisok meredek oldalait is teraszították és teleültették rizzsel. A rizstáblák között elszórtan álló pálmák, banána- és bambuszcsomók kert jellegű kölcsönöznek a magános vulkánok oldalának: mintha csak azért törekedtek volna tűzzel-vassal felfelé az ősföldből, hogy díszkertet viseljenek a bájos jávai granarium ölében.

*Ottlétem óta ismét volt kisebb kitörése 1911. év végén.

Alighogy elfedték előttünk a Leles paradicsomot a keresztbe kapott hegyek, a garúti édenbe érkezünk. A garúti fennsíkot is hegyek zárják körül; az egyik gerincen a Papandayan kráter gőzölög, vele egy vonalban a Kawah Manoek gejzer völgyből tör elő a kengőz, azon túl a Goenoeng Goentoer (Gunung hegyet jelent) vulkán oldalán feketélik a

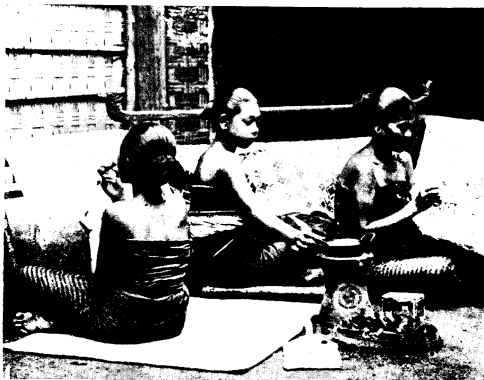
Szundai leánykák Garoet város vidékén.

legutóbb folyt láva, ismét távolabb a Kratjak piramis látszik és Garoet mögött az egészen szabályos kúpforma Tsikoraj.

Dél-Preangerben a lakosság zömét a szundai népfaj szolgáltatja; testalkatra, arcvonásra hasonlít a jávaira (szebb faj), megjelenésre tisztább, öltözképe festőibb.

A Preanger rezidenciában általában a kézilég

festett batik vásznat hordják és úgy színben, mint a mintát illetőleg megőrizték a hagyományos kávébarna és sárgán tartott rajzokat. A barna és sárga színű kendő csaknem olyan hatást kelt, mintha bőrre festették volna és ez a tisztaság, a jól megcsinált ruha benyomásával hat, azonfelül összhangban van a test színével, amelyhez ismét a kíváncsú meg-

Batik vászonmintázás a Preanger rezidenciában.
(Vett kép.)

jelenésű szundai nő kontyba kötött fekete haja és szépen metszett fekete szeme a legnagyobb ékesség.

Dél-Preangerben divatos mind a két nemnél egy körmöt hosszúra növeszteni, még a kocsisok is követik a divatot. Vajjon hova is teszik a hosszú körmös ujjokat a lókefélés alatt? . . . De szorosan véve a dolgot, a lókefélés nem is tartozik a szakmá-

jokba ; ezt gyerek végzi, ők csak a gyeplőt vezérlik, még pediglen elég jól. A jávai általában ügyesen és elég merészen hajt ; nem igen lépteti a lovat, de nem is hajtja agyon a saját jószántából.

Kirándulások Garoetból.

A Papandayan kráter. A Kawah Manoek gejzer völgy. A Leles és a Telaga Bodas tavak.

A Garoet városból tett kirándulások egy-egy napot vesznek igénybe : a Papandayant és a Kawah Manoekot két órai kocsizás és harmadfél órai lovaglással érjük el ; a Leles tó kocsin körülbelül két órányira esik Garoettól ; a Telaga Bodas tóhoz viszont rövidebb a kociút, de hosszabb időt vesz igénybe a lovaglás. A kociút mindenütt jó, a hegyi lovagló ösvény helyenként eléggé meredek, de száraz időben a kis jávai póni teljes biztonsággal viszi fel és le az lovasát.

A Preangerben három lovat fognak a taligába, a középső ló két rúd között, jobbról, balról lógos ; a kis pónik (csaknem kivétel nélkül ménnek, a kancát nem fogják be) egy kocogásban teszik meg a másfél vagy két órai utat. Ezidőszert (julius) kevés a turista, pihenhetnek bőségesen a lovaik, jó karban is vannak.

Az utak mentén mindenütt dagasztja a jávai és szundai nép a rizstáblákon a sarat, vagy átülteti a plántát, ahol pedig learattak, arra felé tart a pinguin kacsá. Ha véletlenül épen az úton lepjük meg őket, azonnal az „Qui vive” állást veszik fel, vagyis kiegyenesedett testtel méregetik az útszélét.

A sárkány-eregetést kedvelő jávai ifjúság a meredek terasz vidéken nem űzheti a sportját, így

unalomból és hogy könnyebben keresztül gázolhassa a sarakat, hegyébe ül a kedvelt házi állatnak, a bivalynak. A bivalyt Java szigeten (és az egész hollandus szigetgyarmaton) csak úgy felhasználják mindenre, mint a Philippini szigeteken, de a jávai nap hatása alatt a fekete bivaly is színt vált; a világos-sárga, sőt albino bivaly éppen nem megy ritkaság-

Dél-jávai pónitípus.

számba, sőt helyenként jelentékeny százaléka a tenyésztanyagnak.

A Papandayan kráterhez a Villa Pauline kocsi-állomástól az 1772-iki kitörési szakadékon lovaglunk fel; a szakadékból ugyan vajmi kevés látszik ma, mert mindent elfedtek a bokrok és fák, de a kráter felől csergedező patak jelzi az utolsó lávafolyás vonalát.

A kráter egyik fala meredek, kiégett, kénsárga ; a másik oldalát elfedte az erdőség ; a kráterfenéken több nyílásból tör elő a kénes gőz és sárgán verődik le a könyéken ; a ként fúvó gőzüregeken (blow hole) kívül helyenkint melegvíz is bugyog fel és csermelyt képezve kifolyik az 1772-iki szakadékon.

A Kawah Manoek gejzer völgyéhez Passir Kiamir

A Papandayan kráter egyik kéngőzt fúvó üregje.

helységig kocsin megyünk, P. Kiamirtól tovább lóháton ; a hegyoldal robbantott szikláinak között itt sok az obsidián láva. A benszülöttek ezen a hegyoldalon szabadon kiépítik a házaikat ; a nyeregformán felfelé hajtott tető két végét a csiga tapintó szarvára emlékeztető kettős bambuszruddal díszítik, olykor a bambuszszarvak helyett faragott fát alkalmaznak. A tető a ház két végénél előre dül, olyanformán, mint

a Nias sziget lakóházainál (Sumatra szigettől nyugatra) vagy a batakok földjén Közép-Sumatra szigeten.

A gejzervölgyben sárvulkánok pöfögnek, melegforrások bugyognak; a talaj sok helyt süppedékes; a kénkiválasztás kevesebb, mint a Papandayan kráterben, ami meg is látszik a növényzeten; a mohák

A Kawah Manoek gejzervölgy felé vezető hegyi út mentén a benszülöttek házaai emlékeztetnek a Sumatra közepén lakó batakok építkezésére.

ellepik még a melegforrások tőszomszédságát is, a páfrányok és rhododendronbokrok pedig úgy benőtték a völgyet, amint ezt még az újzeelandi gejzer völgyekben sem teszik.

A Telaga Bodas kráter tóhoz egy órai kocsikázás és harmadfél órai lovaglással érkezünk.

A Garoetből tett kirándulások fénypontja a

kilátás a hegyoldalokról; a Telaga Bodas tóhoz menet a legszebb látkép terül el alattunk: lábunknál a Garoet és Leles fennsíkok, szemben a Goenoeng Goentoer, távolabb a Goenoeng Kendang, balról a Papandayan, a Tsikoray és legközelebb a Kratjak kúpja.

A Kawah Manoek gejzervölgyben a melegforrások között páfrányok, mohák és rhododendron cserje nő.

Telaga Bodasnál az őserdő fáiról több hajszerű moha csüng le, mint másutt. A kráter-tó 2600 láb átmérőjű, az egyik oldalán melegforrásokkal.

Djoktjakarta vagy Djoktja (olv. Dzsokcsa).

(Garoettól 349 km. keletnek.)

A dzsokcsakartai szultanátusban vetette meg a hollandus az alapját a „hagyjuk a benszülöttet önmagukat kormányozni” elvet. A dzsokcsai szultán hat leányának akadt egyszerre kérője. Menyegzői díszmenet 1911. július 15-én.

A garuti és leleszi völgyeket, a piramisforma vulkánokat mögöttünk hagytuk, a rizsteraszokat őserdő követte, majd ismét mívelt területen vitt keresztül a vasút. De ez már elűt az eddig megismert Javától: amerre a szem lát, cukornáddal és dohányossal beültetett nagy termőábrák terülnek el, mintha európai nagybirtokosok földjén járnánk, pedig éppen ott, ahol a nagy táblák kezdődnek, léptünk be a dzsokcsakartai (vagy dzsokcsai) szultán birodalmába.

Djoktjakartában a középkori jobbágyság mellett a legmodernebb mezőgazdasági üzemet találjuk. A szultán birodalmában közel kétezer család él a tőle nyert földek hozadékából, amelyet azonban újabban többnyire cukor- és dohánygyárak vettek albérletbe; jelenleg 18 gyár van üzemben.

Java szigetnek közel tizenkettő részét teszi ki a Közép-Javát elfoglaló két szultanátus; az egyik a dzsokcsakartai (röviden dzsokcsai), a másik a szurakartai (röviden szolói) szultán birodalma. Djoktjakarta körülbelül egyharmada az egész területnek.

Rége óta a két szultanátus területén lakó népesség a dzsokcsakartai szultánnak hódolt, de a szultán családjában viszályok támadtak és a bírónak felkért hollandus akként döntött, hogy kétfelé osztotta a birodalmat, a nagyobb terület székhelyének meghagyta Soerakartát vagy Solo-t, a kisebbik terület székhelyévé Djoktjakarta várost tette meg.

Igy megoszlott a hatalom; a két szultán riválisa egymásnak, kevesebb gondot hagyva a hollandusnak: hadd ellenőrizték egymást, gondolta az európai politikus!

Hogy még nagyobb tere nyiljék a benszülött princek vetekedésének, úgy a dzsokcsai, mint a szurakartai szultanátusban egy-egy önálló hercegi

Lakóházak a Garoet hegyvidéken.

állást teremtettek; mindkét hercegnek megvan a maga európai fegyverekkel felszerelt és európai tisztek felügyelete alatt kiképezett ezrede. Épen elegendő erősség, hogy a szultánnak ne jusson az eszébe fellázadni az európai befolyás ellen, mert tudnivaló, hogy lázadás esetében az európai jóvoltából nagy urat játszó herceget ültethetik a trónra.

Úgy a dzsokcsai, mint a szolói szultán mellett

a hollandus részről egy-egy rezidenst neveznek ki; a rezidens, akit a szultán idősebb testvérének tekint, a ceremóniáknál minden tiszteletet megad a szultánnak, de politikailag tulajdonképen ő uralkodik és külállamokkal szemben ő képviseli a szultanátust.

A „hagyjuk a benszülötteket önmagukat kormányozni“ elvet sehol sikerültebben nem oldották meg, mint a két függetlennek nevezett jávai szultanátusban.

A koloniális kodexekben ezt az ügyes elrendezést kommentálják is és több, külsőleg minden fejedelmi pompát, ceremóniát fenntartó szultanátusban vagy rádzaágon az európai kéz vezet. A benszülött uralkodó óvakodik nagyon is eredeti, világfelforgató eszmékkel foglalkozni, mert pótolják más érdemes rokonnal, akit a nép szintén elfogad, mert vérebéli és aki épen nem szabadkozik elfoglalni a trónust és szórni az aranyat.

Djoktja városban 80.000 ember lakik; habár az európaiak itt is elkülönítik magukat a villáikban, Djoktja elüt a többi jávai várostól. A város közepén a szultán lakóhelyét, a Krátont közel három méter magas fal veszi körül; a Kráton szűk utcáival tipikus keleti város, de az élet, a jávai nép csendes vérmérsékletéből folyólag, nem zajos és az utcák tiszták.

Egyébként csaknem azt lehetne mondani, hogy Djoktja benszülött lakossága a küllem szerint sorakozik: a szebb arcú nőket a Krátonban látjuk, a Krátonon kívül élő nép, de általában az egész dzsokcsakartai birodalom benszülött lakossága, a ruházatot véve, nem olyan tiszta, mint a preangeri és kevésbé szép típus. Mintha az emberek jobban ki lennének használva, mint ahogy az adott éghajlati viszonyok megengedik; így pl. a cukorgyárakban az aratás idején három hónapig éjjel-nappal

munkába fogják őket, amit a trópusokon kuli se viselhet el büntetlenül. Az általánosan viselt sötét-kékfekete és sötétzöldfekete csikos batik is gyászos, sőt piszkos benyomást kelthet.

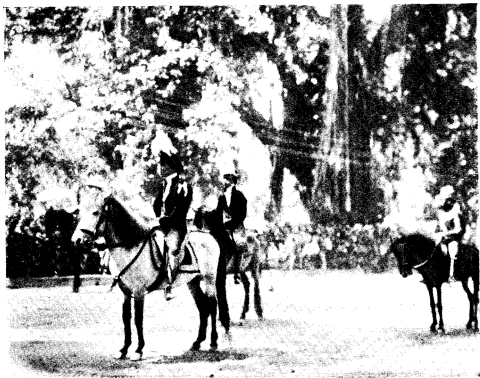
Jókor érkeztem Djoktjába; a szultánnak hat leánya tartotta eljegyzési ünnepélyét! Ilyen nagy számban egyszerre nem adta még férjhez a leányait

Jávai főúri menyasszony és vőlegény a dzsokcsakartai szultanátusban. (Vett kép.)

Djoktja nagy ura, habár feleségben és gyerekben sohse volt hiány. Az eljegyzési ünnepség hetek óta tartott. Július 15-én láttam egy ilyen ünnepi menetet: a menyasszonyok vőlegényeikkel páronként kényelmes, négylovas udvari landauerokban, a rezidens palotájához hajtottak. Amíg a rezidens a vendégeket fogadta, a palota előtti széles úton jól szemügyre lehetett venni a menet egyes kiváló személyiségeit.

A fiatal hercegek preangeri méneken ültek, deréktől felfelé generálisnak öltözködve, derékon alól benszülöttként, mezitláb; a kengyelt a középső és hüvelykujj közé vették. Az udvari marsall fehér ménjét felsallangozták, a ló szügyére sárga papirost kötöttek, ugyanilyen díszben részesült a farka töve. Nincs kizárva, hogy a főrendező marsallnak, a jávai

Királyi hercegek a dzsokcsakartai udvari díszmeneten,
Djoktjakarta városban 1911 július 11-én.

humor kívánsága szerint, részben kómikus szerep jut a meneten, aminthogy a középkorban divatos udvari bohóc se hiányzott a menetből. Az udvari bohócot gyérszakállú, elhízott lovas képviselte, akiről nem lehetett leolvasni, hogy szakállgyér férfi-e vagy szakálldús néember; szünet nélkül sürgött, forgott, rendezkedett, de senkise hallgatott reá, körülbelől a cirkuszok clownjainak szerepét töltötte be.

A fogadtatás végeztével megindult a menet; elől százakra menő szolgálatszemélyzet vitte az ajándékokat; a női szolgák külön csoportokban, hol kocsin, hol gyalog, a férfiak gyalog. Mindenik 10—20 tagból álló csoport másszinű ruhát viselt. Az ajándékokat leginkább kézben, vánkoston vitték, de a szebb tárgyakat palankin alatt. Az ajándéktárgyakat

A jávai tömeg szép csendben várta a dzsokcsai szultán leányainak menyegzői menetét 1911 július 11-én.

vivő szolgákat a lovas princek követték, végül a házaspárok jöttek négylovas udvari fogatokon.

Úgy a menyasszonyok, mint a vőlegények teljes ékszerdíszben jelentek meg és szörnyű komolysággal ültek egymás mellett. A menyasszonyok arca fehérre volt mázolva, a simára fésült hajból a homlok felett hullámvonalban szeletkéket borotváltak ki. A füleket díszítő aranylevél egészen jól festett.

Az egész együtt bizarr, kísérteties, de beleillik a jávai élet keretébe.

Az utcát sűrű tömegben lepte el a kíváncsi nép; milyen másként viselkedik a jávai tömeg, mint a művelt nyugaton! Mind megannyi guggloló arisztokrata. Egy hangosabb szó, egy fülsértő vihogás nem hallatszott, pedig kedélyben nincs hiány a jávainál. Csak egyszer hangzott moraj a soraikban, amidőn az egyik fogat más irányt vett, mint a többi; a moraj azt látszott kifejezni: „erre gyertek, mi látni akarunk“.

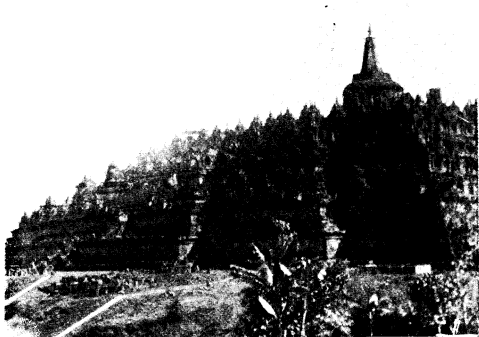
Este a legelőkelőbb származású vőlegény fogadott; a princek az estélyen teljesen európaiakként öltözve jelentek meg és olyan úri módon vezették be a hölgyvendégeket, mint bármely európai udvaronc, az estélyt adó princ azonban hű maradt ősei viseletéhez, mezitláb fogadott, de több urat mutatott így is, mint a jelenlevő legtöbb elhízott, nehézkes európai vendég.

Hindu építkezési romok a dzsokcsai szultán birodalmában.

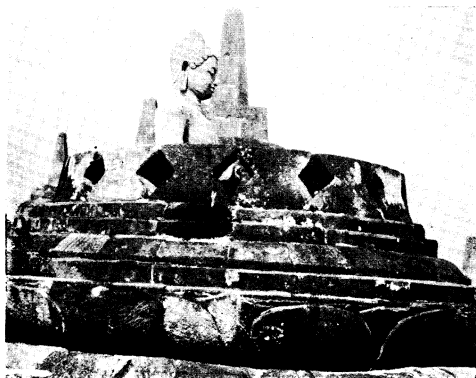
Djoktja és Solo szultanátusokban körülbelül 150 hindu építkezési rom maradt fenn; a legimpozánsabb és legjobban fenntartott építkezés a Boeroe Boedoer, 38 kilométerre esik Djoktjától.

A Boeroe Boedoer buddha pagoda dombtetőn, 150 □ méter területen épült; az öt lépcsőzetes emeletén körül folyosók vezetnek, a folyosók oldalfalait díszes kőfaragással halmozták el. A pagoda tetején 72 toronyban egy-egy Buddha-szobor.

A Boeroe Boedoer minden valószínűség szerint Kr. u. 850-ben épült; az utóbbi években erősen kijavították.

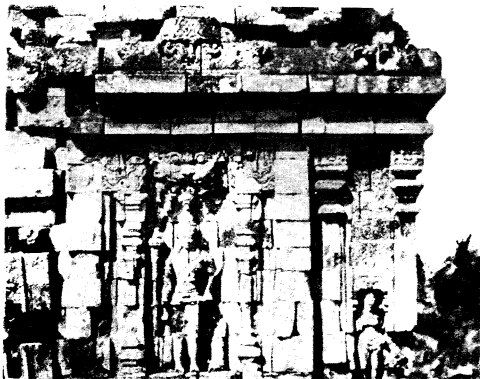
A Boeroe Boedoer pagoda romjai Djoktja várostól 38 km.-re.

A Boeroe Boedoer tetejét díszítő 72 toronyban ehhez hasonló márvány Buddha-szobrok vannak.

Pagodákat láttam Ceylon szigetén, Burmában, Siamban. A pagodák tetejét rendszeren erősen aranyozott ernyő fedi. A Boeroe Boedoer ujonnan épült kőtetőcsúcsa nagyon nyomott, nem illik a széles nagy épültre, vajjon nem fedte-e eredetileg aranyozott ernyő, úgy mint a többi pagodát?

Szép kilátás nyílik tetejéről a körül elterülő

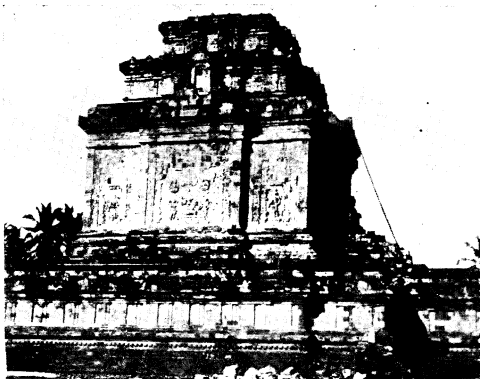

Frízek a Parambanan hindu templom romjain.
(Djoktja várostól 15 km.-re.)

sikra: a cukornád-, dohány-, rizstáblák zöld mezejéből három egyedülálló vulkán emelkedik fel, a Merapi, a Merbaboe és Soembing.

Pár kilométerre a B. Boedoertól a piramisformán épült Tandji Mandoet hindu síremlék csarnokában három művészileg faragott, óriási Buddha-szobor maradt fenn teljes épségben.

A Parambanan-romok körülbelül 15 kilométerre

A Tandji Mandoet hindu sírhely, közel a Boeroe Boedoerhez.

A Tandji Sewoe templomrom egyik bejárata.

esnek Djoktjától; a gopuramszerű (torcnyszerű épület faragással elhalmozva) épületeken különösen szépek a frízek. A Parambanan templomcsoportot Sivának emelték, a templom eredetét Kr. u. 964-re, mások 1074-re teszik.

A Parambanan-romoktól pár kilométerre a Tandji Sewoe buddha templomromokhoz érkezünk; a Tandji

Frízek a Tandji Sewoe buddha templomromokon.
(Közel a Parambanan romokhoz.)

Sewoe egy középső épülethől és 240 kápolnából állt; a négy főbejáratot két-két kőóriás őrizte; a kőóriások az egyik bejáratnál teljes épségben maradtak meg, a többi széthordták múzeumokba, de lehet, hogy magánházakba is, aminthogy ilyenforma kőóriást a dzsokcsakartai rezidens udvarán is látni lehet.

A hindu vallásnak ma is van követője Djoktja-

kartában, de a könnyűvérű jávai ezt se űzi olyan kasztszerűleg, mint az indiai hitsorsos.

Az asszonyok és gyermekek Djoktjától kezdve kelet felé gyakran fehérre mázolják a homlokukat; úgy ez, mint a nagy fülbevalók és az ezüst lábperec viselete a hindu időkből maradtak fenn.*

A hindu hagyatékot csak ilyen külsőségekben tudom megtalálni; a lakosság típusában annyira nem látom a hindu vérrokonságot, hogy el merem képzelni, miszerint a hindu Java szigeten megmaradt szorosan a maga kasztjában, nem vegyült a jávaival, még akkor se, amidőn a jávai is átvette a hindu vallást.

Soerakarta vagy Solo.

(Djoktjától keletnek 58 km.)

Ünnepség a szurakartai szultán névnapján.

A szurakartai szultanátus 6126 □ km. 1,500.000 lakossal. A szultán, vagy amint a nép nevezi, szuszugunan (akit az Istentől származtat le) székhelye, Solo város 109.000 lakost számlál.

Soloban, mint Djoktjában a szultán a fallal körülzárt Krátonban lakik; a lakosságot szintén kétféleképpen osztályoznám: a Krátonban lakó a pihentebb, formásabb, a Krátonon kívül élő az elhanyagoltabb, a szegényebb. A jobbágyrendszer itt is fennáll, többrendbeli robottal terhelve és a jobbágytelkeket itt is albérletbe veszik az európai maatschap-pij-ok (olv. maczkhapej-ok = szövetkezeti társaságok).

Solo városban szívesen kint üldögéltem a Slier-

* Djoktjában a nők fekete, kabátgombforma fülbevalót hordanak, szórványosan hamis és igazkövekkel kirakott, a díszmagyar gombhoz hasonló fülbevalót is viselnek — ez a szomszéd szurakartai szultanátusban divatos.

szálloda teraszán, gyönyörködve a Krátonból kikocsikázó vagy sétáló princek, udvari méltóságok és udvari szolgaszemélyzet bizarröltözékében. Szembeötlő viselet a bosnyák fezhez hasonló kemény, átetsző sisak, ezt csakis a szuszugunan udvartartásához tartozó hivatalnokok és rangbeliek, valamint a szultán öccsének a tisztjei viselhetik; másik ilyen eredeti fejdísz a kendővel bekötött fejen hordott dzsoké-sapka, amelynek csak az eleje teljes, a hátsó részét kimetszették a fejkendővel bekötött konty számára. A kétélű krizt (tőr) itt is, mint a dzsokcsakartai szultanátusban, minden férfi viseli.

Soerakartába is jó időben érkeztem. A szuszugunan július 18-án a születésnapját tartotta, amely alkalommal reggel a tisztviselőket fogadta, este pedig ebédet adott; a rezidenshez kapott ajánlatom segítségével mind a két ünnepségen résztvettem.

18-án reggel, előírás szerint frakkban, a dzsokcsai rezidens palotájában gyülekeztünk; amint együtt volt a hivatalos társaság, a rezidens vezetése alatt kocsiban a Krátonhoz hajtottunk.

A Kráton előtti nagy csarnokban már együtt találtuk a szultán szolgálatában álló tisztviselőket; valamennyien, élükön a kancellárral, a földön guggoltak, teljes ünnepi pompában; ők itt csinálják végig az ünnepi ceremóniát, mert méltatlanok arra, hogy a szuszugunan fogadótermébe lépjenek.

A külső oszlopcsarnokból lépcsőn a Krátonba mentünk; a Kráton első udvarán jobbról hollandus, balról benszültött katonaság állt sorfalat; második udvaron át a Kráton nagy udvarára léptünk: jobbról emelkedett helyen a nyitott oldalfalú ünnepi csarnok, előtte, a tágas udvaron, fák árnyékában, festői csoportokban guggolt a szuszugunan udvari szolgaszemélyzete; a háttérben egy század mezítlábos katona állt sorfalat.

A szuszugunan a fogadóterem lépcsőjénél fogadta a rezidenst és együtt mentek bársonyszékükig; tőlük jobbról és balról az idősebb hercegek és az európai tisztviselők ültek a székeiken; mögöttük a fogadóteremnél pár lépcsővel alacsonyabb hátsó teremben

Módosabb férfitípus a szolói szultanátusban.

százával guggoltak a mezítelelen vállú udvari dámák, és szolgáló leánykák. Közvetlenül a szuszugunan mögött az uralkodói jelvényeket tartó nők sorakoztak. A szuszugunan élénk társalgásba kezdett a rezidenssel; kedélyes világfinak látszik; annál különösebb őt mint keleti ünnepeltetés központját elképzelni.

Az ünnepség a kezdetét vette: az udvarról, szemben az ünnepelttel, a lépcsőkön guggolva másznak fel a fiatal hercegek, a földre borulnak a szuszugunan előtt és törökösen leülnek a márványpadlóra. Őket nem illeti meg magasabb ülőhely. Ezután, a második udvar felől három udvari dáma mászik ugyancsak guggolva fel a lépcsőn; ők jelenteni jöttek, hogy a Kráton előtti térségen a nép és tisztviselők a szultánt ünneplendő, összejöttek. A szuszugunan elé érkezve, a földön guggolva maradnak és az egyik rákezd a mondókára. Siránczó, túlvilágias hangon adja elő a jelentését.

A szuszugunan röviden válaszol. A dámák ki-másznak. A ki-bemászás háromszor megismétlődik. Eléggé egyhangú dolog, de a dámák annyi keccsel csinálják az alázatos mászkálást, olyan hullámosan és ritmikusan hajlik a derekuk és a válluk, hogy nem a megalázott nőt láttam magam előtt mászkálni, hanem csakis a nőt, aki tetszeni akar és tetszeni tud még akkor is, ha a rabszolga szerepre vállalkozott. Az ünnepséget sortűz fejezte be. Ezzel kezét fogva az ünnepelttel, akinek előzőleg bemutatnak bennünket, eltávoztunk.

Este ismét az ünnepi csarnokban gyülekeztünk, ez alkalommal a hollandus dámák is megjelentek, délutáni öltözetben, egyet se láttam kivágott ruhában. A teremben körül az európai hölgyek és a mezítlábás jávai hercegnők egymás mellett foglaltak helyet; a fogadócsarnok mögött lévő teremben most is guggoltak a mezítelen vállú és lábú udvari dámák és szolgáló leányok, az udvaron pedig a délelőtti csoportok voltak.

A fogadócsarnok két oldalán jávai gamelangenekar csinált zenebonát; közben a szuszugunan jó vonós zenekara játszott európai zeneszámokat.

Vacsoránál az európaiak, a jávai hercegnők és

idősebb hercegek egymás mellett, felváltva foglaltak helyet. Hivatalos felköszöntő helyett, hol a szuszugunan, hol a rezidens ürített poharat a hollandus királynő, a hercegi férje, a kormányzó és más nagyságok egészségére. Minden pohár után a zenekar tust játszott. A szuszugunan most hozzám küldte a szárnysegédjét azzal az üzenettel, hogy rám került

Quintette a szolói szuszugunan vonós zenekarából.
Háttérben az udvar egyik magasrangú tisztviselője, a könnyű, kemény fezzel a fején.

a sor. Felálltam, meghajtvamagamat. A szultán fel-emelte a poharát, mosolyogva bólintott, én is kézbe vettem szerényen a poharamat és látva, hogy központjává lettem egy pillanatra a figyelemnek, csak-hogy el nem kiáltottam magamat, hogy „éljen“, már t. i. a haza, amelyet jól képviseltem.

Vacsora után megszólított a főúr és meg-

mutatta az Ő Felségétől kapott érdemrendjét, amely kitüntetésben azért részesült, mert állatokat adományozott a schönbrunni kertnek. Ezt a rendjét különösen nagyrabecsüli és az osztrák-magyar alattvalókat azóta kitüntetőleg fogadja.

A dzsokcsakartai szultán egyik táncosnő unokája. (Vett kép.)

De nem részletezek tovább, a szuszugunan igazi nagyúr, jóviális, vendéglátó, az Isten tartsa!

Körséta után az egész hivatalos társaság helyet foglalt a nagycsarnokban; az udvari balettet megtekintendő: vérbeli hercegnők táncoltak a gamelangenekar kísérete mellett. A lenge, hajlékony fiatal

leánykák egymás után érkeztek, merev tekintetök mit se fejezett ki; nem néztek se jobbra, se balra, egymás elé rakott pici, keskeny lábaikkal úgy lépdelték befelé, mint a szellemek. Európai értelemben nem tánc az, amit bemutattak, de a test minden mozdulata, a kar, a derék minden hajlata graciozitással, bájjal teli. Pihenés közben mindenik kis her-

Táncosnők Java sziget keleti részéből, háttérben a jávai gamelang-zenekar.

cegnő mögött, a földön guggoló szolgáló leány helyre igazgatta a ruharáncokat. A tánc befejezésével a lenge kis ballerínák elővették az öveikbe dugott pisztolyt, s pár mozdulat után elsütötték; meghajoltak a nagyúr előtt és egymás elé rakott lábacskákkal kilépdelték a teremből, olyan érzést keltve bennünk, mintha nem is földi lények lebegtek volna előttünk hanem a jávai mesék tündéralakjai.

Soerabaya város és a Java-Madoera szigetek közti partvidék.

(Soerabaya Solótól keletnek 253 km.)

Vadászkirándulások.

Soerabaya város Java sziget legélénkebb kereskedelmi kikötője, 160,000 lakossal; a város hosszan nyúlik el, egy főutcával, ezen azután olyan élénk a kocsiforgalom, mint az európai fővárosokban; boldog-boldogtalan használja az egyfogatú taligákat és estenden a jávaiak, khíniaiak, arabusok épen úgy parádéznek a rozoga szurabájai fiákkereken, mint a fehérbe öltözött hollandus.

Vacsora előtt és után, a főút menti két mozi-ban a találka; mozi s vacsora után a szurabájai nagy cukrászda a központ, ahol azonban minden szeszfélének nagyobb a keletje, mint a lemonádénak. A cukrászdát rendszeren éjfél körül zárják be, ezalatt nem szünetel a kocsiforgalom.

A francia bizonyosan elnevezte volna Soerabayát a kelet Párisának, mivel Hollandia nem rendelkezik Páris-sal, egyik várossal se mérheti össze a Soerabaya főutcáján lebonyolított személyforgalmat. Soerabaya kikötőjéből helyi gőzhajóval egy félóra alatt Madoera szigetre hajókázhatunk; úgy Java ezen partvidéke, mint Madoera nyugati partja mészkőlerakódás; a partmenti mészkő-barlangokban az ehető fészketrakó fecske lakozik. A khíniaiak bérbe is vették a barlangokat és lakat alatt tartják a bejáratokat, nehogy magánvállalkozó beleavatkozzék az üzletökbe. De a kis fecske nemcsak barlangokba rakja a fészket, hanem szívesen megcselekszi ezt az elhagyott házakban is — így, pl. a Java sziget keleti részén fekvő Grisse városban a főutcákon is több egészen jókarban álló emeletes házat látunk, le-

eresztett redőnnel, az ajtók lakat alatt; az ilyen házra rámondhatjuk, hogy ehető fészketrakó fecskék otthona. Olyan jó bérletet fizetnek a kínaiak a fecskelakta házakért, hogy a tulajdonosnak nem érdemes javíttatni, tatarozni a házat.

Grisseeből pár kilométerrel távolabb (Soerabayától 28 km.-re) a Kumudi folyó kanálisforma,

3 méter 8 cm. hosszú *crocodilus porosus*, Java sziget keleti partvidékéről.

mélyvizű mellékágaiban, óriás példányú krokodilusok teszik lehetetlenné a fürdést.

Az Indiától Ausztráliáig elterjedt Kaiman, vagy tudományos nyelven a *crocodilus porosus*, a dagálylyal tengervizet nyerő folyók torkolata táján él, sőt kiúszik a tengerre is. Az angol elnevezés (estuarine crocodile) találó, amennyiben a névben foglaltatik, hogy a tidal folyókban található.

A crocodilus porosus vadászata több sportot nyújt, mint pl. a Nilus folyó homokpartjaira kifekvő krokodilus lövése, mert a crocodilus porosus vadászata cserkészetszerű. Jól ki kell nyitni a szemet, hogy a mangrove-bokrok árnyékában elmosódó óriást meglássuk és azután kikeresni a helyet, ahol a golyó halálosan találhat. Két nagy példányt lőt-

A globidae halcsaládhoz tartozó glotok-hal órákon át életben marad a szárazon. (Java keleti része.)

tem a Kumudi folyó ágaiban, az egyik 3 m. 8 cm. hosszú volt, a másik 3 m. 42 cm.

A majmok élénkké teszik a kanálismenti mangrove-cserjést, különösen a reggeli órákban, ilyenkor a vízre hajló ágakról gyümölcsöt szedegetnek; gémek, halászsasok, szalonkafélék és a piros, nagyorrú, kék jegér népesítik még be a vidéket, a halászok pedig óvakodnak a krokodildús vízbe lépni és

varsával vagy bambuszemelvénnyről emelő hálóval fogják a halat.

Apály idején, a sáros partokon egy ujjnyi hosszú halat látunk feküdni; a glotok (a Globidahalcsalád tagja) az oldalán és mellén félkörben fodros uszályaival ugró mozgással halad előre a szárazon, közeledtünkre a vízbe siet, vagy a sárba rejtőzik el; a szemei kiállnak mint a ráknak; a hátuszálya szálkás, mint a tengerben élő ördöghalé. Itt nehéz hozzájuk férni, mert a vízbe menekednek, de a Soerabaya vidékén több kilométer hosszan elterülő, sósvízű halastavakban, a sekély helyeken járó halász a karjával a sárban keresgélve, könnyen megfogja őket, épen mint ahogyan az angolnát fogja.

Nongho Djadjar és Tosari üdülőhelyek.

A Bromo-kráter vidéke.

(Soerabayától vasúton 75 km. Lawangig, Lawangtól $4\frac{1}{2}$ km. kocsin Poerwodadóig és Poerwodadótól 18 km. lóháton Nongho Djadjar üdülőhelyig.)

A vasút Lawang előtt az Ardjoeno és Kawi vulkánok mellett visz el; Poerwodadótól erdőség borítja a hegyet, az ősfákat körülfutják és teleülik az élősdiék; hűvös reggelen és estefelé fekete és rozsdavörös monkey-majmokat látunk az ágakon; a madárélet is nagyobb itt, mint Java többi hegyvidékén. De Nongho Djadjarig (1400 méter) nem is értük el azon magasságot, ahol a tengeri és más vetemények ültetése szünetelne: a völgyekben a benszülöttek kis gazdaságai termelnek elég szemet a szárnyasok számára is.

Közel Nongho Djadjarhoz az állami kávéültetésekhez érkezünk; mint mindenhol Java szigetén, úgy itt is a kávébokrok között árnyéktartó fákat ültetnek, az árnyéktartó fák rendeltetése ezenfelől felfogni a záporosót. Ezen a vidéken a piros virágú *Erythrina lithorpenna* fának juttatják a kávémama szerepét.

Fekete monkey-majmok Nongho Djadjar és Tosari között.

Nongho Djadjarnál még a régi rendszer szerint művelik a kávé; a jobbágyok ingyen kapják a területet és az elültetendő kávéplántát, de tartoznak bizonyos mennyiséget ültetni és megművelni és a termést a gouvernement részére beszolgáltatni. A kávé az útmenti nagy, feketére mázolt bambusz-hombárokban szárítják és raktározzák el.

A lakosság, minél feljebb megyünk a hegyen,

annál silányabb, sokan golyvásak. Az asszonyok gyakran fehér vonalat mázolnak a homlokukra, a gyerekek arcát pedig egészen befehérik, mint a hinduk Indiában.

Nongho Djadjarban nem érezzük, hogy a trópusok alatt vagyunk, ritka, friss a levegő és az éjszakák olyan hűvösek, hogy két takarót is használtam.

A Tengger ősi kráterfenék a Moenggal (2480 m.) passról nézve.

Nongho Djadjartól őserdőn át érkezünk a 14 km.-re eső Moenggal-passig, a 2480 m. magas pont-ról belátunk a nagy Tengger kráterbe. Az őskráter fenekén (2120 m.) vulkanikus homoksíkból emelkedik ki a későbbi keletű négy kráter: az őskráter északi felében a legközelebb eső Batok (330 m.), tőle jobbra, a krátere szélét mutató Widodoran, a vele összefüggő Giri és ezen túl az erősen füstölő Bromo.

Jobbról, távolról Java legmagasabb tűzhányója, a szabályosan formált Smeroe (3671 m.) kúpja látszik.

Megkapó kép! Úgy a Batok hegyet, mint a Widodoran oldalát bokor és fa borítja, az esővíz pedig mély rovátkákat vágott az oldalaikon.

A Tengger őskráter-fenekre meredek ösvény vezet le, a kráternek homoktenger nevet nyert

A Tengger őskráterfenék a Penandjaan (3000 m.) passról nézve. (Közvetlen alattunk a Batok, balról a füstölgő Bromo, jobbról a Widodoran kráterek, háttérben a 3671 m. magas Smeroe.)

feneke veszít közelből az érdekességéből, mert a vulkanikus homok az őskráter ezen oldalán sok bokrot növel és így inkább nagy völgyben képzeljük magunkat, mint kráterfenéken. A Tenggerkráter átmérője hosszában 16 km. A Bromo 6 km.-re esik a Moenggal-pasztól.

A Bromo vidékén a sötét hamun szerteszét

hevernek a kráterből kihajigált eruptív-kövek, lávát azonban, mint a Tangkoeban Prahoe kráternél keveset láttam.

A kráterre lépcső vezet fel, a lépcsőt 1910-ben építették a mecklenburgi nagyherceg látogatása alkalmával. Okosan cselekedtek. Bár minden esztendőben jönne egy-egy nagyherceg és mindenik más

A Bromo a Tengger őskráter fenekéről nézve.

vulkánba igyekeznék bekukucskálni, ez csak mindnyájunk előnyére szolgálna.

A turisták számottevő része Tosarit veszi kiindulási pontnak és innen látogatja meg a Bromot; Tosari közelebb esik a nevezett krátervidékhez, de mint tartózkodási hely nem olyan kellemes, mint Nongho Djadjar; 6000 láb magasan feküdván, reggel 10 órától a felhők között van és ilyenkor nappal is

Wonokitri hindu község egyik útszéli háza, Tosari vidékén (Java).

Leánykák a három hindu község vidékéről.

hűvös, de kedélytelen, az éjszakák pedig olyan hidegek, hogy kandalló elkelne, de nincs.

Tosari Pasoeroean állomáshoz (Soerabayától 63 km.) 32 kilométerre esik, ebből 24 kilométert kocsin tesz meg az utas, 8 kilométert lóháton. Az őserdőből ezen a vonalon kevés maradt fenn; a benszülöttek mindenütt tengerit ültetnek, Tosari vidékén pedig a három hindu község zöldséget mível. A három hindu község elüt Java többi vidékétől; az elsatnyult lakosság deszkaházakban lakik; az egyes családhoz tartozók rendszeren, együtt élnek, ebben megtartották a hindu hagyományt, de egyébként semmire emlékeztet a hindu eredetre.

Nincs egy köemlék, az imaházuk pedig Tosari-ban csak olyan, mint bármelyik gyülekező hely a vidéken. A hindu vallást sok pogány ritussal keverték fel, a Bromo-t mint az örök tűz székhelyét istenítik és évenként összegyűlnek a kráterénél; házaikat a Bromo felé építik.*

Eredménytelen vadászkirándulás Java sziget déli tengerpartján.

(Soerabayától délkeletnek Rambipoedjiig vasúton 187 km., Rambipoedji-tól Amboeloe-n át Batoeoeloe halásztanyáig 32 kilométer.)

Július 29-én útra keltem egy szurabajai ismerősöm társaságában, hogy Java déli partján az indiai bisonnal, illetve gaurral rokon bantingra cserkésszünk. Rambipoedjítől (olv. Rambipudzi) Amboeloeig cukor-

* A Tosaritól 8 km.-re eső Penandjaan hegygerincről 9000 láb magasságból, mélyen a lábunk alatt terül el az őskráter, benne a négy kráter úgy veszi ki magát, mintha a holdvilágot látnók erős nagyítóüvegen.

nád- és dohányültetések között vezet az út; a munkásokat ide Madoera szigetből telepítették.

Amboeloe vidékén a bambuszházak udvarán mindenütt szárították a széles dohányleveleket; Amboeloetól ritkul a farm, pár kilométerrel tovább már csak itt-ott látunk az őserdőben ujonnan letarolt területet.

Az őserdő nagylevelű tikfáin Java vad szárnyasai keresik az árnyékot; a hosszúfarkú, fekete és rozsdavörös majom itt is otthonos; a sűrű bokrosban pedig vaddisznó talál nappal menhelyet.

Batoeoloenál a halászok rövid tartózkodásra összetákolt viskókban laknak.

A tengerparton fantasztikus sziklákon törnek meg az oceán hullámai; a távolabb eső szigetek barlangjaiban hallomás szerint az ehető fészketrakó fecskék otthonosak; a barlangokat itt is kínaiak bérlik. A közelmúltban is megesett, hogy kínai rablók megdézsmálták a fészkeket.

A tengerpart fövénye sötétszínű; az ollós kis rákok futkosnak rajta és a nagy teknősbéka hagy éjjelenként barázdákat a homokon, amint dagállyal törekszik a tojásait a homokra kirakni.

Java szigetén nem szükséges sátrakat hordozni, a benszülöttek pár óra alatt összetákolják a bambuszházikót, ugyancsak bambuszból asztalt, fekhelyet készítenek, a tetőt lefedik levéllel és a kis otthonban egészen jól érezheti magát a vadász vagy az utas.

Pár kilométerre a halászkunyhóktól, közel a tengerparthoz ilyen házikót építettek embereink a számunkra, tekintettel a száraz időszakra, ők a fák árnyékában tanyáztak.

Ebéd után embereink a sátor elé kuporodtak és nézelődve társalogtak, de olyan csendesen, hogy ezzel ugyan nem zavartak; naponként megesett ez,

Java déli partja Batoeoeloénál.

Vadásztanyánk Batoeoeloénál.

ilyenkor mint jó gyermekek, kíváncsi tekinteteket vetettek felénk; társam itt-ott szóbaállt velök, hamisítatlan jávai dialektusban, ezzel meg is hódította őket végleg.

Afrikában vagy bárhol másutt meg nem szíveltem volna őket, mert az emberek hangosak és kellemetlenek, de a maláji faj csendes, fegyelmezett s a

Massage Java szigeten. (Vett kép.)

Java szigetén lakó benszülöttre rá lehet mondani általában, hogy jó gyerek.

Eddig megvolnánk a jávaival, de mint vadász ritkán üti meg az afrikai sikarítól elvárt mértéket.

A tanyánktól másfél óra járásra az őserdőben, kerek lalalanggal és más füvel benőtt mocsaras helyen legel a környék nagy vadja; három napon át hajnalban és estefelé felkerestük a helyet; friss

banting (az indiai gaurral rokon faj) nyomot mindig találtunk, de vadat nem, ami azt jelenti, hogy vadász járhatott a vidéken, aki megriasztotta őket. Éjjel legelt a bantingcsorda és hajnal közeledtével távozott; a szárazság miatt lehetetlen volt nyomon követni, így feladtam a további kísérletet.

Az esti órákban gyakran hallottunk pávákat szólni, egy reggelen egészen közelre bevártak, de nagy vad után lévén, természetesen hagytuk őket békésen tovább szedegetni; vadtyúk és kakas is gyakran kísétált az ösvény szélére; az itt élő szürke monkeyk a kora reggeli és esti órákban hangosan uhhoztak, a tanyánk alatt folyó patak tulsó partján pedig kilépdeltek bogarászni vagy vizet inni. Egy alkalommal a folyó tulsó partján több majom forgolódott és az egyik különösen izgatottan viselte magát, az innenső partról egyedül úszott át, társa, úgy látszik, miatta aggódott.

A folyóban krokodilusnak is kellene lenni, így mondták az embereink, de nem lehetnek nagy számban, mert sohase mutatkoztak és a majom se mert volna egyedül úszni, ha krokodildús a folyó.

A patakba beszögellő kis gazos helyen rendszeren két fehér gém halászott; egy napon órákon át lesekedett rájuk egy iguanon. Eredeti volt látni, hogy a gémekek milyen kíváncsiak voltak megtudni, hogy mi az a darabka valami (iguanonfej), ami kilátszik a vízből? A hüllő negyedórákon át megmaradt egy helyben, a gém közelebb és közelebb lépdelt, most az iguanon alámerült, talán hogy megkerülje a nagy madarat; a gém gyanut fogott és ugyancsak lépdelt ám kifelé a sekélyebb helyre, ahol nem lephette meg a hüllő s ez ismétlődött többször. A végét nem tudtam kívánni, de lehet, hogy a kíváncsi madár egyszer mégis csak lépre megy.

A „Philmophobok“ Java szigetén.

Egészen különös neme a dühöngésnek ez, amit csakis Java szigeten tapasztaltam. Nem árulják az amatőrfényképészek részéről általánosan kedvelt és használt filmet. Hogy honnan eredt a bojkott, nem tudtam egészen kitudakolni, mert az, amit indokul felhoztak: hogy a film nem állja jól a nedves meleget, hogy árusítottak régente filmet, de a nyakukon maradt, nem ok.

Ha a filmet légmentesen elzárják, eláll egy évig, viszont nem kell többet raktáron tartani, mint amennyit az átlagfogyasztás igényel, ha ebből valamennyi fenn is maradna, fedezi az eladott árú nyeresége.

Hogy nem árulják, ez hagyján, de a magam megfigyelése azt látszik mutatni, hogy igyekeznek elejét venni annak, hogy az utas máshonnan szerezzé be a szükségletét.

Íme a dolog története:

1911 június 25-én, Weltevredenbe érkezésem napján tisztába jöttem vele, hogy itt ugyan nem kapok filmet! Akihez csak fordultam, optikushoz, fotografushoz, patikushoz és minden olyan „us“-hoz, aki kolónián árúsíthat a fényképezésnél szükséges tárgyakat, a film szó kimondásakor azt láttam, hogy ellenségnél járok.

A hollandus csaknem kivétel nélkül előzékeny és szolgálatkész az idegennel szemben; ezek az „us“-ok a film szó hallatára egykedvű, boszús vagy ostoba arcot vágta, mintegy azt fejezte ki az arcvonásuk, hogy „nekem ugyan beszélhetsz“. Mivel pedigrén szükségem volt valakire, aki egy szingaporei filmáros céggel összeköttetésben van, sorra jártam az „us“-okat; végre beleunva a tagadó válaszkba, a szállodámban és még pár ismerősömtől

kérdeztem, hogy kihez lehetne fordulni? Az M. céget ajánlották. Elmentem hát az M. céghez; hogy jó-kedvre hangoljam, előbb elláttam kellő megrendeléssel, azután előálltam a film szóval. Jól szemügyre vettem M. urat, mert már kezdtem a philmophobiát pedzeni, de nem tudtam változást látni az arcán. Ő lesz az én emberem! gondoltam. A legkedvesebb modorommal igyekeztem őt meggyőzni, hogy milyen nagy baj lenne az, ha nekem a szép szigetekben nem lesz filmem. Ez ugyan nem hatotta meg, de gondoltam, lehet, hogy rossz hazafi, de jó üzlet-ember; letettem a szükséges összeget és a lelkére kötve a dolgot, elég bizalommal tovább álltam. Mindent ígért: hogy idején tudatja, milyen választ kapott, azonnal küldi a filmet stb..

Pár nap múlva tovább utaztam; meghagytam nála a szállodám címét. Hetek multak, semmi hír. Leveleket, sürgönyöket küldtem neki; a sürgönyökre röviden válaszolt, de levelet csak nem írt. Későn jöttem rá, hogy a legrosszabbfajta philmophobnál jártam: ez a fajta nemcsak passzív ellentállást fejt ki, de aktív szerepet is játszik, amennyiben megakadályozza a filmkeresőt, hogy jó helyen tegye a megrendelését.

Közeledett a határidő, hogy a Celebes szigetre utazzam; mivel nem szeretek olyan vidéken fényképezés nélkül járni, ahol nem árulnak jó felvételeket, elhatároztam, hogy várok, amíg hozzájutok a várt rendeléshez.

Egy napon jó hírt hozott a posta: a Budapestről még áprilisban feladott filmek Calcuttán át, ahová címezve voltak, érkeztek Singaporeba. Singaporeban a Paketvart-társaság B. hajójának kellett volna július 29-én Batáviában partra tenni a csomagot. Sürgönyök és kábelek küldésével napok múlva rájöttem, hogy a csomagot átvette a B. hajó, de nem

tette partra sem Batáviában, sem sehol, mint később kisélt. Mivel pedig a filmcsomagot, mint gyúlékony anyagot a P. társaság szabályai szerint valamelyik tisztnek kell külön tűzmentes helyen tartani, el sem hányódhatott a kis csomag a sok más küldemény között.

Kérdés tehát, nem volt-e a philmophob a posta kezelői között? . . .

Mindenesetre egészen szokatlan dolog, hogy egy jól elcsomagolt és címezett (a Thos. Cook cég továbbította Calcuttából) postadarabot ne adjanak le se a rendeltetési helyen, se sehol.

MÁSODIK FEJEZET.

A MOLUKKA SZIGETEK.

Soerabayától Celebes, Boeroe és Ambon szigetek érintésével Banda Neira szigetre.

(Soerabayától Makasserrig 452 t. mftd. Makassertól Banda Neira szigetig 732 t. mftd.)

A Molukka szigeteket két főcsoportra osztják, a déli csoport 51,461 □ km. területen 299,004 lakost számlál, székhelye Amboina város Ambon szigeten; az északi (az Új-Guineai hollandus területet beleszámítva), 457,381 □ km. területen 108,902 lakost számol, székhelye Ternate a hasonló nevű szigeten.

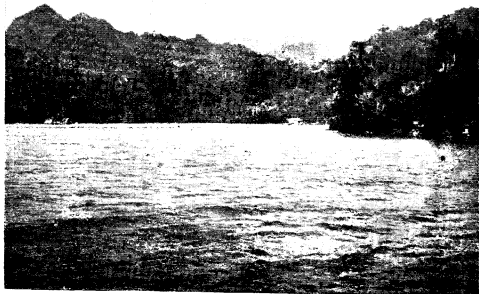
A szigetek éghajlata az ausztráliai befolyás alatt szárazabb mint hasonló szélességi fokon várni lehetne. Úgy a növényzet, mint az állatvilág rokon az ausztráliaival, még inkább az új-guineaival, így a 78 molukkai fajmadár között 70 rokon az új-guineaival, de az alfajok között 140-féle szárnyas csakis a kis szigetekeken található, leginkább szépen színezett papagályok és jégérfélék (Kingfisherek).

A Koninklijke Paketvaart-társaság havonként indít egy hajót Java szigetről észak Új-Guineára; odamenet Boeileleng városnál (Bali sziget), Makassernél (Dél-Celebes), Tifoenál (Boeroe sziget), Ambon szigetnél, Banda Neira szigetnél, majd ismét a Boeroe szigetnél, az Obi csoportnál, Ternate szigeten és Halmaheira szigeteknél köt ki.

Soerabayától szeptember 1-én indult el a hajóm, 2-án Boeilelengnél, 4-től 6-ig Makassernél volt állomásunk, 7-én a Siompoe és Boeton szigeteket láttuk. A Siompoe sziget korallszerű teraszokban emelkedik ki a tengerből; Boeton szigetet alacsony erdőség

fedi, a partok mentén tengerit és dohányt termelnek; ezután északkeletnek a Wangi szigetek mellett hajóztunk el, majd szeptember 8-án reggel Boeroe szigeten, Tifoenál kötöttünk ki.

Tifoe kerek öbölben fekszik, az öböl bejárata fjordszerű, a hegyoldalokat lábtól gerincig őserdőség fedi, Tifoe bejárata eszembe juttatja a dél New-Zealand fjordjait.

A tifui öböl bejárata, Boeroe sziget délnyugati részén.

Tifoe 504 t. mtfldre esik Makassertől, 96 t. mért-földdel tovább kelet felé az Ambon szigetcsoporthoz érkezünk.

Az Ambon szigetcsoport a „Vereeniging Nee-derlandsch Oost Indische Companie” idejében nagy szerepet játszott; ugyanis a társaság az Ambon csoporton és a tőle délkelet felé 132 t. mtfldre eső Banda Neira szigetcsoporthoz termelte a befektetett tőke

háromszázszorosát fizető muszkát dió- és szegfűszegfát.

Hogy fenntarthassák az árakat, fizetett hivatalnokokkal a többi szigetek hasonló ültetéseit tönkretették; behozták a kényszermunkát; a termést be kellett szolgáltatni a társaságnak; a szabályok ellen vétőt halállal büntették. A 17-ik században minde-

Boeroe sziget tífui öble, belülről felvéve.

nütt hasonló eszközzel dolgoztak a gyarmatokon, gyűlöltté tették a fehér fajt a benszülött előtt; amióta a hollandus állam vezetése alá kerültek a szigetek, minden rendben van: a fehér ember türelmes a feketékkel szemben, megadja neki a haladás lehetőségét; az összeházasodás még jobban eltörli a válaszfalakat. Amit most láttam, a hollandus gyarmaton megnyugtató, kielégíti a modern szellem kíváncsiságait,

de Ambon és Banda Neira szigeteken csak nem tudtam szabadulni a gondolattól, hogy milyen esz-
közökkel vetette itt meg a fehér faj a lábait: talán
a földrengés Ambonban, a vulkanikus kitörések
Banda Neira szigeten a sors csapásai voltak a mult-
ért!? A régi jólétnek is vége; a fűszerfákat ültetheti
tetszés szerint bárki, az árak leestek; de a fűszeren

Muszkát-diószedő Banda Neira szigeten.

meghízott európai csak nem változtat rendszert. Úgy
Ambon, mint Banda Neira szigeteken tovább terem
a muszkát-fa.

Gyönyörűség nézni különösen a Banda Neira szí-
geten a muszkát erdőséget; a fák telve vannak a ringló-
formájú gyümölcscsel. Az árnyékot igénylő muszkát-
fák között a kanárifa-óriások a mama. A szedőmun-
kások reggeltől estig járkálnak az erdőben, bambusz-
rúdra erősített kosárákkal szedve le az érett diót.

Nagy elvétve piros papagály repül a fák között, vagy az óriási carpophag-galamb bűg mélabúsan. Az erdőségben tehát van élet, de úgy Amboina mint Banda Neira városok árnyéka a múltnak. A fehérre meszelt kőházak a multra emlékeztetnek; Banda Neira fallal szegett szűk utcái még abból a sötét korból maradtak fenn, amikor a gazdag ültet-

A „Vereeniging Neederlandsch Oost Indische Companie“ sötét korszakában így építkeztek Banda Neira szigeten.

vényesek nem érezték magokat biztonságban kényszer-munkásaik körében.*

A közbiztonság ma kielégítő. Talán a kísértetek elől zárkoznak a falak mögé? vagy talán az utódok lelkiismerete szólal meg az idegek útján, amely

* 1609-ben vette el a társaság a két szigetcsoporthat a portugáloktól; a benszülöttek fellázadtak, kiirtották őket és a helyöket kényszermunkással pótolták.

szerv védelmet keres ott is, ahol nincs rá szükség, ha egyszer alaposan megbolygatták.

Mindakét város tiszta, széles, szép utcákkal. Amboina városban 8328 a lakosok száma, ebből 879 európai, Banda Neira városban 4133 lakóból 677 európai. Tekintélyes szám a Molukkákon!

Az Ambon-csoport főszigetjébe benyuló mély-

A Banda Neira szigetcsoport tűzhányója.

víz-öböl csaknem kétfelé osztja a szigetet; a fjord-szerű széles öbölben talán az angol hajóhad is oltalmat találhatna. Az öbölpartokon az őserdőből kikandikáló farmokon a fűszerfán kívül helyenként kókuszpalmát is ültetnek, de ez még csak kezdete a kezdetnek, pedig a kókuszfa kifizetné a fáradságot.

Az Ambon-csoportnak két különlegessége van: az éghajlata a nyugati monsoon alatt kedvező, vagyis

októbertől áprilisig, ellenkezőleg a többi hollandus sziget éghajlatával; a másik különlegesség a Kantang-kanári. A Kantang-kanári hal (a Globida-hal-család tagja) a sáron és a sekély sósvíz-partok mentén termő mangrove-bokrok gyökerein szeret üldögelni és a vizen ugró mozgással halad előre. Szürkészinű; oldalt fókálábszerű, a mell alatt

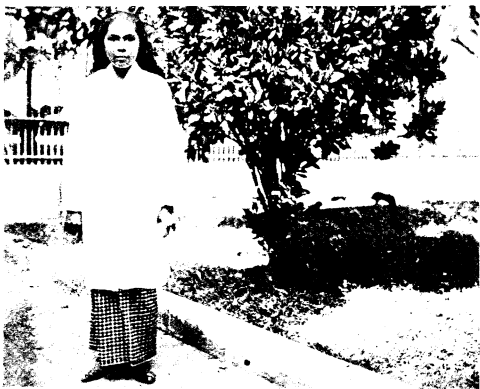
A Banda Neira szigetcsoport külső szigetjai félkörben övezik a kráterszigetet.

két kicsi, a has alatt vékonyka, a háton tüskés uszályyal.

A kikötőben sok szarvasagancs és bőr volt felhalmozva, ez kiviteli cikk a Molukkákon. Ambon szigeten már meglehetősen kipusztították a szarvast, de a kevésbé lerakott helyeken, így Boeroe, Ceram, Boelangan, Halmaheira szigeteken még nagyszám-ban találhatók. A szigeteken mindenütt ugyanez a

faj szarvas él; az agancsok viszonylag az európai fajhoz silányak és mindig 6 ágasak.

A Banda Neira-csoport díszje a közép-sziget piramisforma tűzhányója (1858 láb magas); a többi sziget félkörformán csoportosul köréje, ezek valószínűleg az őstűzhányóknak kráterperemei. A Banda Neira-csoporton még csaknem kizárólag a muszkát-fát

Orang serani női típus Amboina városból. (Ambon szigetcsoport.)

ültetik; a piramisforma muszkát-fa az óriási kanárifamamák árnyékában gerinctől partig elborítja a szigetet. A város felett álló Fort Belgika mellől a vulkán és az öböl legszebb összképét kapjuk, a Pabenberg hegyről pedig körben látjuk a geológusnak érdekes képet nyújtó szigetcsoportot.

Az említett két csoporton a portugálok idejéből le-

származott katolikus félvér lakosság az orang seranik szembeötlő típus; jól megtermett faj, a nők szépek, de feketébbek a maláji fajnál. Ünnepnapokon és templombamenet az asszonyok fekete ruhát öltenek.

Az orang serani félvérek a portugálok és az Ambon sziget őslakóinak leszármazottjai. (Vett kép.)

Banda Neirától Ternate szigetéig.

(584 t. mértföld.)

Banda Neirától vissza, Ambon, Boeroe (216 t. m.), Obi (168 t. m.), Batjan (56 t. m.) szigeteken át érkeztünk Ternate szigethez (144 t. m.). Az útközben látott szigeteket nagyrészen őserdő borítja;

kezdetleges művelést csak a kikötők mentén találunk, ahol kókuszfát is ültetnek. A kókuszfa jól terem, de nincs lakosság, aki elültesse. Ami a lakosságot illeti, a kikötőkben mindenütt ugyanazt a maláji, jávai, khínai és arabus keveréket találjuk. A tájszólás számtalan, de a típus seholse szembeötlő, az etnografusnak nincs miben gyönyörködnie az importált

A kajeli kereskedő 1911 szeptember 9-én két kalapácsfejű fókát fogott szigonyal.

tömeg láttára. Még a legérdekesebb köztük a portugáloktól leszármazott orang serani: lustább a ben-szülőtnél, büszkébb a spanyol grandnál, de mint faj jól megtermett és csakis a Molukkákön díszlik.

Kajeli helységnél, Boeroe sziget északkeleti végén, a földgyantával kereskedő európai lakos vadász, illetve afféle koloniális sportférfiú, aki pusztít és pusztíttat, hogy pénzt keressen a lőtt vad bőrével,

szarvával; raktára előtt sok szarvasbőr és két kitömött kalapácsfejű fókabőr száradt. A két fókát három nap előtt fogta az öböl mentén. Pár napi járásra Kajelitől az őserdőségben a babirusa-faj disznó található, vadásznak nagyon értékes trophea, mert ezenfelül még csakis Celebes északkeleti részén él, de hozzáértő, a vidéket ismerő kíséret hiányában nem érdemes állomást tartani, sem itt, sem sehol a kevésbé lakott szigeteken, mert mire zsákmányra teszünk szert, már annyi bosszúságon estünk át, hogy a siker se kárpótlás.

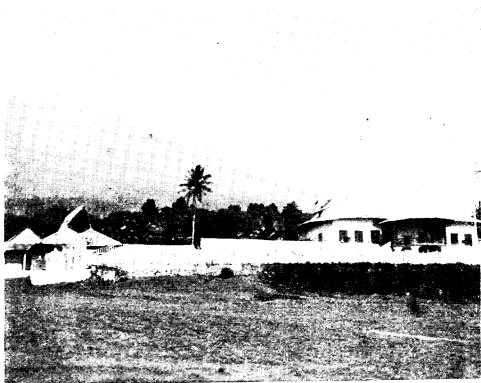
Kajelitől észak felé hajóztunk. Az Obi (168 t. m.), Batjan (65 t. m.), szigeteknél tartva állomást, szeptember 14-én a Ternate szigethez érkeztünk (144 t. m.).

Északról délnek egy vonalba helyezkedtek el a Ternate és Tidore vulkán szigetek, közből kisebb piramis sziget és Ternaten túl szintén egy ilyen egyedülálló kúpsziget. Kis területen seholse mutatja szebben a természet a vulkanikus törési vonalat, mint az északi Molukka-csoport ezen krátersziget sorozatán, ahol a kráterek úgy bukkantak a tengerfelszínre, mintha vonalat húztak volna a számukra. De a turista is gyönyörködhetik a szigetsoron; a szigetek szépen formált kúpok, a pihenő hegyeket elfedte az őserdő, a hegylábaknál pálmafaültetések és kis benszülött-helyiségek tükröződnek vissza a kék tengervízben; a sekélyebb helyeken, szélcsendben a fenék színes korall-csoportjai a látványosság.

A Ternate és Tidore szigetek közti mélyvízkanálist zöld mezbe öltözött vulkán-sziget osztja ketté. A kanálison behajózva jobbról a 2000 méter magas Tidore kúp esik, balról a hasonló magasságú Ternate füstölgő krátere. A kráter lávakúpját csak a kikötőben látjuk meg, addig az őserdővel borított hegyoldal elfödi.

A tengerparton épült Ternate város hosszan elnyúlik; a kikötőmenti európai házakon túl a bennszülött városrész következik, azon túl, domboldalon a ternatei szultán lakóháza.

Valamikor a ternatei szultán számottevő szerepet játszott az északi Molukka szigeteken: a szomszéd nagy Halmaheira sziget, több más sziget és

A Ternate szigeten lakó szultán lakóháza, háttérben a ternatei tűzhányó kúpja.

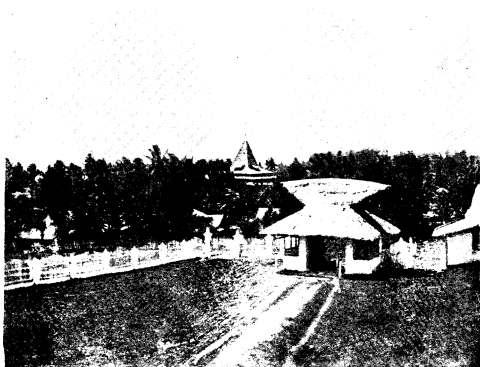
Celebes északi része (Minahassa) hódoltak a ternatei úrnak, ma csak a helyi adminisztrációs joga maradt fenn, minden egyéb átszármazott a hollandusra, aki a szultánnak évi járulékot fizet.

Különösnek tetszik, hogy a hollandus ilyen kis szigetet tett nagy rezidencia székhelyévé, de ezzel csak a régi, megszokott rendszert tartotta szem előtt.

Tidore is hatalmas szultán székhelye volt, de

kihalván a családja, ezidőszerint teljesen hollandus vezetés alá került és valószínűleg marad is.

Ternate szigeten két szép kráter-tó és a kráter a látványosság; a kráter-tavak közel esnek a hegy lábához. A Tidoreval szemben fekvő kráter-tavat alulról látjuk, a tenger felé eső végen lótoszvirág fedi a vízfelületet, a tulsó part mögött az őserdővel

Kilátás a ternatei szultán udvarából.

elborított hegyoldal a háttér, meredeken esve le a víz szintjéig; köröskörül óriási fák és páfrányok ékeskednek a parton. Ez a kráter-tó Ternateból $1\frac{1}{2}$ óra alatt érhető el.

A másik kráter-tavat a sziget nyugati partmentjén, felülről látjuk. A tópartok meredeken, falként esnek le, körül ugyanolyan buja növényzet, mint a másik tónál.

A déli tavat mindenki könnyen felkeresheti, a nyugati parti tó csak csónakon érhető el és a délnyugati szelek idején a kis outriggeres csónak nem egészen megbízható jármű, különösen a sziget északnyugati partján, ahol a két szigetközti árammal ellentétes szélverte hullámok olyan össze-vissza mozgásba hozzák a csónakot, hogy könnyen megtelhetik vízzel. Ez még nem lenne baj, mert a bambuszfa-outriggerek fenntartják, de ha a sziklákhöz veri a szél, eltörhetik az outrigger és merül a csónak.

Az északkeleti oldal sekélyebb helyén szép korall-csoportok diszítik a tenger fenekét, delfinek is szívesen halásznak a csendes öblök mentén és hosszú, vékony ezüst kardhalak ugornak ki a felszínre. Az utolsó század lávafolyásai mind ezen az oldalon estek a tengerbe; a meredek-hegykúpról ugyancsak sebesen jöhetett le a lávaár, egy ponton nem is tapadt az oldalhoz, hanem lezuhant mint lavina.

A Ternate sziget kráterénél.

Fáradságos kirándulás a kráter megmászása. Szeptember 19-én délután indultam el másodmagammal Ternateból; az éjszakát az O.-féle muszkátültetvényen töltöttük (1¹/₂ óra lóháton), 20-án virradat előtt útra keltünk.

Az őserdőben meredeken vezető gyalogösvény eleinte egy-egy tengerit termő kisbirtokot érint, azután óriási fák és magas páfrányfák között követi a vízfolyást; a magasabb helyeken, ahová ritkán vetődik ember, az orchideák buján díszlenek a faderékon, egy-egy piros papagály is elsurran az ágak között, siró hangon panaszolva, hogy: „volt idő, amidőn százszámra repdesett a molukkai díszes madársereg

a szigetek őserdeiben, de eljött a fehér ember és pusztulás követte a nyomait . . .” Milyen vétek a színes molukkai szárnyasok tömeges befogása! — B. Neirától Ternateig csaknem minden lakóházban tartanak fogságban madarat; a molukkai szindús madárféle kiviteli cikk is, nem adok neki húszt esztendő, kipusztítják végleg, ha törvényileg nem tiltják be a madárfogdosást.

Az utolsó száz méteren sásszerű magas alangfű nő a hegyen; itt, a hegygerincről keskeny meredek völgy tulsó felén, régi lávamezőn át a most tevékeny kráter hamvas kúpjára látunk.

A lávamezőről a kúp lábát félkörben övező második lávavölgybe érkezünk. Az egész vidéket, fel a hegycsúsig, darabos láva borítja, közte ezer-mázsás tömbök. A lávavölgy keletnek meredeken végződik; ezen a meredek oldalon esett le lavinaszerűleg a legutóbbi lávafolyás; de a síkos meredekhez nem tapadt, hanem magával ragadta az útjába eső növényzetet és a köveket úgy letördelte, mint görgeteg teszi.

A kráter lábát félkörben záró lávavölgy külső oldala nem úgy néz ki, mintha folyás építette volna fel, a meredek oldal inkább régibb kráter pereme lehet és a fedő lávát és köveket a most is tevékeny kráter dobálhatta rá.

Hogy a nagy tömbök és kövek nem a láva tetején folytak ki a kráterből, hanem úgy dobattak ki, nyilvánvaló, mert a nagyobb tömbök közelebb esnek a hamukúphoz.

A hamukúp lábánál elhagyta a kulikat a bátorság, csak határozott fellépéssel tudtam keresztülvinni, hogy még egy darabon elvezettek, de azután nem mentek tovább, mert, úgy mondták, félnek az „api“-tól (tűz).

Természetes dolog, hogy ilyen kráter-szigeten,

ahova csak nagy elvétve vetődik el egy-egy futó turista, a bennlakó nem barátkozik meg a 2000 m. magasan füstölő tűzhányóval, amelyet babonás félelemmel bámul meg a távolból.

Társammal, a hollandus hadihajó mérnökével, tolytattuk a mászást, vezetőnk mögöttünk ballagott.

A nagy kúpot északról megkerülve, bedőlt

A ternatei szultán (fehér vászonköntösben), mögötte az adjutánsa és az udvari méltóságok.

kisebb kráter szélén solfatarákra találtam, távolabb esik a most tevékeny kráter, egy nagyobb kráter-nyílás északi végében. Olyan erősen löveli fel a kénpárákat, hogy egy órai ott időzés alatt csak párszor tudtam betekinteni a féltevékeny üregbe. Az oldalain nagy, szegletes lávatömbök hevernek.

A tevékeny üreg párszor olyan pöfögő hangot adott, mint a sárgéjzerek; mivel a kráterben víznek,

sárnak nincs nyoma, a pöfögő hangot csakis olvadt láva adhatja.

Azt hiszem, nem lett volna tanácsos sátort ütni a kráter közelében, meggyőződést szerzendő, hogy mitől ered a hang, mert amint a környék óriási lávatömbjei mutatják, a ternatei vulkán nem játszik csak tűzzel, hanem ha belekezd, de dobálja ám a kőóriásokat tömegesen.

A kráter nyugati falán túl, valószínűleg régebbi kráternyílásban, szintén erős a kénköpárolgás.

Az erős kénfűzoknak egy órán át kitett film tönkrement, egyetlenegy felvételem se maradt a rendkívül érdekes kirándulásról.

Több pihenést tartva, hat óra alatt érkeztünk fel a kráterig; visszafelé négy óra alatt már a reggeli kiindulási pontnál voltunk, de a meredeken való lefelé menetelés csaknem nehezebben esett, mint felmászni; veszéllyel egyáltalán nincs összekötve, mert eltekintve a hamukúptól, mindig van fű vagy fa az ember keze ügyében, amibe meg lehet kapaszkodni, de a síkos gyepen nagyokat csúszunk és a fékezés nem mulatságos.

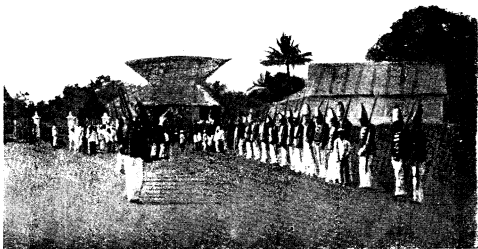
A ternatei szultán.

Egy reggelen, amint a ternatei szultán szépfekvésű lakását lefényképeztem, azt hozták üzenetként a szultántól, hogy hajlandó volnék-e őt is megörökíteni? Szívesen, válaszoltam és látogatást tettem ő fenségénél. Adjutánsa fogadott, fiatal herceg, teljesen európainak öltözve; a többi udvari nagyságok a tágas erkély padozatán színes vászonban üldögéltek. Kis vártatva a szultán is megjelent teljesen fehér vászonköntösben, a fején is fehér vászon sapkát viselt, mint az olyan szakács, aki kényes a főztjére.

Nyájas és egyszerű ember, semmit se pózol, igen rokonszenves benyomást tett rám.

A hollandusok nem rokonszenveznek vele, de hogyan is szerethetnék, amikor nyilvánvaló, hogy ennek az állásnak is üresednie kell, hogy beleülhesenek a hagyatékba.

Szeptember 25-én, a ramadán ünnepség végén

A ternatei szultán katonái.

díszruhájában is láttam ő fenségét. A mecsetbe menet és jövet aranyozott karosszékekben vitték. A menetet a szultán katonasága vezette: ilyen tarka mezitlábos gárdát nem sokat láttam. A gárda egy része olyan magas sisakot viselt, mint Napoleon katonái, a nagyobb része pedig paradicsommadártollal látta el a csákóját.

Egyik paradicsommadártollas csapat, kezében

pajzszzsal, történethűen olyan kosztümöt viselt, mint a ternatei szultán minahasszai (Celebes) katonasága viselt volt az európai beavatkozás előtt.

A menettel zene is járt, két hegedű, egy vadászkürt és pár dob. A szultán megismert és dacára a vallási menetnek, üdvözölt, amivel azt árulta el, hogy nem bigott és épen nem olyan korlátozott, mint aminőnek előttem lefestették. A ternatei szultán határozottan egyéniség; sajnos, hogy nem helyezhető bele abba a keretbe, amelyben az európai fejlettebb rendszer mozog. Egy tipikus keleti uralkodó alakkal és egy bizarr udvartartással kevesebb lesz, ha kirokkirozták a sakktábláról — és ezzel „szuda“ (= vége), amint a szigeteken mondani szokás.

HARMADIK FEJEZET.

CELEBES SZIGET.*

A minahasszai nép Menado város vidékén. Minahasszai menyegző Airmadidi helységben.

(Menado Ternatetől 196 t. mtfld.)

Szeptember 25-én indultam el Ternatéból, 26-án Celebes sziget keleti sarka és a kókuszfát termő Banka meg Talissa szigetek között haladtunk. A szigetközről két kúpforma hegyet látunk Celebesen, a Testvérpárt és a Klakat vulkánokat. A vulkánokat hullámos hegygerincek övezik.‡

Menado város előtt piramisforma sziget emelkedik ki a tengerből, a város mögött a Klakat diszeleg. Képnek szép ez, de csalódás vár reád, utas, ha partra szállsz!

Két szállodája vagyon §Menadónak, mind a kettő színes ember vezetése alatt; nincs egy alkal-

* Celebes sziget a hozzátartozó szigetekkel kb. 198,423 □ km., 750 km. hosszú, 60—200 km. széles, 850,000 lakossal. Jórészt vulkanikus hegygerincei északtól dél felé fekszenek. Észak felé összefügg a tenger alatt a Philippine szigetcsoporthoz tartozó Mindanao szigettel.

Úgy növényzete, mint az állatvilága nyugatnak indiai, kelet felé ausztráliai jellegű. Lakossága ethnografikailag és a

mazott, akivel más mint hollandus boldogulni tudna; egyik se látott többet Jávánál és fogalma sincs szálloda vezetéséről — hozzá a vendégek! Nagyrészen éves lakók, kishivatalnokok, akik maguknak ítélték már oda a szálloda minden zúgát és mezít-láb, papucsban töltik el az egész napot.

Benszülötházban el tudok lenni, mert ott megfigyelhetem a szokásaikat, de az efféle európai tanyát ki nem állom.

Azzal a szándékkal szálltam partra, hogy pár hetet Minahassában töltök; amint a két szállodába betekintettem, vissza szerettem volna térni a hajómra és inkább ott szenvedni el a ki- és berakodás zaját, mint itt maradni az európaiak „über pongyola“ honában. De türelem, gondoltam, Minahassában laknak a világosbőrű benszülöttek, olyan sok szépet hallottam felőlük, különösen nőjeikről, hogy kár lenne nem maradni.

Délután a helybeli kínai nagykereskedő automobilján kirándulást tettem Airmadidibe (20 km.), a menadóiak kedvenc kirándulási helyére. A kigyvonalban jól megcsinált országút hegyvidéken, meredek falak mellett és kertek között vezet. A falvak végig villasorra emlékeztetnek, a házak deszkából épültek, virágdísszel az ablakokban, mintha csupa jó módú kisiparos lagnék bennök. A minahasszai népfaj fehérebb a maláji fajnál és arckifejezésre malajo-chino-japano vegyülék, jórészen a katho-

nyelvet véve a malaji-polinézai fajhoz tartozik. Északon a japáni fajra emlékeztető katolikus minahasszai faj nép lakik, a nyugati parton le a déli szigetvégig a makasszerek, szám szerint 130.000, délen és a partmentén kb. 400.000 buginéz él és a közép hegyvidéken a toradzsák.

Celebes szigetet két rezidenciára osztották; északon a Menado rezidencia, délen a Makasser rezidencia a dependencjaival. A sziget gouverneurje Makasser városban székel.

likus vallást követi; megsüvegeli az európaiat, de egyenlő joggal bírván vele, ezt először is a külsőségekben mutatja. A férfiak a legszélsőbb „franco-belga” módon nyírják a hajukat, a fent vízszint vágott fekete tuskés haj a szélrózsa minden iránya felé eláll; nappal hagyján, ilyenkor kalap vagy kendő fedi a haját és a középthermetű, zömök minahasszai benszülött köntösben mozog, de látni őket gyülekezeten, ünnepségen, lakodalmon, amint én láttam Airmadidiben, ettől égnek mered a szemlélő haja is.

A lakodalom adta be az én Minahassába tervezett utamnak a végső csapást! Amint a smokingba és különböző színű cipőkbe bujt lovagokat és a rosszul szabott fehér ruhákban megjelent szüzeket lejteni láttam ceppel-polkát és francia négyest, lemondtam Minahassáról. Se kényelem, se eredetiség, ezzel szemben nem elegendő kárpótlás a szép vidék.

A minahasszai lakosság katolikus. Mivel ismételen láttam, hogy a katolikus hittérítők első gondja köntösbe bujtatni a maga mezítelenségében boldog és formás benszülöttet, feltételezem, hogy itt is részben ők adták meg az első lökést a régi festői viselet eltörléséhez; ezért elítélem őket, egyébként természetesen dicséretes, hogy híveiket rendben tartják és a tisztességtudásban kioktatják.

Éjfél tájban visszatérve a szállodába, az ajtókat zárva találtam; a szolgaszemélyzet mélyen horkolt; nagy dörömbölésre az egyik vendég ajtót nyitott. Azonnal becsomagoltam a kirakott holmikat, nyirkos ágymban pár órát pihentem s reggel visszasettem a hajómra. Csakhogy innen megszabadultam! Vannak európaiaklakta helyek, ahol nem maradhat meg úriember, ha nem muszáj — ilyennek találtam a menadói szállodai életet.

Menadótól Celebes sziget nyugati partján Dongalláig és Dongallától Balik Papanig (Borneo).

(900 t. mtfld.)

Az Amoerang város vidékén található régi sarcophagokban
ülő helyzetben temették el a halottakat. (Nyugat-Celebes.)

*A különös sarcophagok Amoerangnál. A hollandus
gyarmatszigeteken a pontosság és ígéret a tág
fogalmak közé sorolandó.*

Szeptember 27-én indult el a hajóm Menadó-
ból, még aznap kikötöttünk a 40 t. mtfldre eső
Amoerang helységnél. Amoerang kerek öble ő-
skráter; közel a kikötőhöz dűledező falak emlékeztet-
nek az egykori portugál erődre; a község széles
utain minden ház előtt épen locsolással volt elfog-

lalva a lakosság. Locsoltak pedig bambuszból készült hurkatöltőkkel; ez a locsolás annyira amurangi eredetiség, hogy el nem maradhat még a rövidre fogott naplóból se.

Amoerang vidékén régente kő-sarcophagban, ülő helyzetben temették el a halottakat; több ilyen kősírhely maradt; a legszebben kiállított sarcophag

A kő-sarcophag mellett minahasszai gyerek.

egyik hosszoldalára pajzsot tartó férfit faragtak, széles karddal a kézben, a másik hosszoldalra két alakot, a végekre virágot.

Útitársaimmal gyakran beszéltünk vadászatról, Amoerang vidékén találhat még szarvast, mondták. Szívesen megpróbálkozom a szerencsével, csak ember legyen, aki vezet. 27-én este azzal lepett meg egyik utitársam, állami hivatalnok, hogy más-

nap korán reggelre benszülöttet rendelt a számomra, aki ismeri a vidéket és elvezet a szarvasterületre. Éljen! Egy celebési szarvast nem is lenne rossz dolog elejteni! Tehát hajnalban talpon voltam, megbeszélésünk szerint a hajótetőn várakozva az értem jövő csónakra. A villanylámpa közelébe helyezkedtem el fegyveremmel, hogy meglássanak. Megvirradt

Másként formált sarcophag Amoerangnál.

— az utasok is előkerültek oduikból — dehogy is jöttek értem.

Reggelinél kisült a tévedés . . . Megesett ilyenforma eset párszor velem a hollandus kolonián, végre rájöttem, hogy magamnak kell megcsinálni a dolgot . . . Az ígérettel hamar készen vannak a szigeteken, a kivített pedig rábízzák valami félvérre, ez szörnyen megcselekedné, amit rábíztak, de vagy

hiányzik a tudás és akaraterő a kivitelhez, vagy hanyagságból nem váltja be az ígérését. A csalódás nem jár nehezteléssel; a lecke elmarad, mert az emberiség nem haragszik errefelé; az utas tehát, aki kedveli a sportot és szeretne vadász-tropheákat szerezni, ne bízzék meg senkiben, hanem csinálja meg a maga tervét és attól el ne térjen. Az egyedüli dolog, amiben az ajánlat használ: megszerezni minden egyes rezidenciában a puskahordási engedélyt, de erre sincs szükség, mert úgy a rezidensnek, mint a kisebbrangú hivatalnok, mindig a lehető leggyorsabban és szívesen tesznek eleget a kérelemnek, természetesen feltéve, hogy úriember a kérvényező. Ha ez kész, keressünk egy hivatásos vadászt, aki érti a benszült-nyelvet; ígérjünk neki jó jutalmat, a hajtóknak szintén, így esetleg összemegy a dolog, de így se mindenütt, mert a gyéren lakott szigeteken a betelepített lakoságnak más a dolga, semhogy beálljon hajtónak, de ha vállalkozik is rá, nem vehetjük a hasznát, mert rosszul fogja csinálni a dolgát.

Amoerangtól 168 t. mtfdre esik Paleleh aranybánya, előtte a Kwala Besar folyó torkolatánál a hegyek több párhuzamos sor gerincet képeznek: Celebes nyugati partján ez a legszebb vidék. Palelehnél az egyhónapi aranyterméket két cifrán leőlmozott és lezárt faládában hozták a hajónkra. 236 t. mtfdre Palelehtől, Dongallánál kötöttünk ki, Dongallától Borneo szigetre mentünk, hogy Balik Papannál (188 t. mtfd) petroleumot vegyen fel a hajónk.

Balik Papan parafin-gyára egyike a világ legnagyobb ilyen ipari vállalatának. A környék petroleumforrásaitól idevezetik csöveken a terméket és rafinálják.

Makasser.

(Balik Papantól (Borneo) 308 tengeri mértföld.)

Makasser Celebes délnyugati partján egyike Nederlandsch Indië legrokonszenvesebb városainak; széles főutcait óriási tamarinda-fák szegik; tágas két térségére a kormányzói palota, a kaszárnya, a posta, más nyilvános épületek és két szálloda fordít frontot. A házak udvarain szokatlanul fejlettek a mangó-fák, ezidőszerint októberben tojásnagyságú gyümölccsel megrakva. A mangók sötétzöld levelei élesen elütnek a tamarinda világos lombjaitól, csak a nagy tücsök ne kedvelné annyira a mangó-fát, de majd mindeniknek megvan a maga tücske és reszel, de olyan élesen, hogy turista jólélekkel se vehetjük zeneszámba.

Makasserben 26.145 lakos lakik, 1059 európai, 4672 kínai, 141 arab; 1848 óta szabad kikötő és egyik forgalmi gócpontja Nederlandsch Indiének.

A turisták, ha telik az időből, a 38 km-re eső vízesést szokták felkeresni. A keskeny országút olyan jó karban van, hogy automobilon tehető meg az út; a Telto és Goa folyón ugyan egyszerű kompon vizsik át a autót, a művelet nincs az auto előnyére, ezzel azonban számoljon a kínai tulajdonos, aki elég magas árat szab az útért.

A hosszas szárazság alatt megcserepesedett rizsföldekre rá se lehet ismerni; úgy néznek ki, mint valami régen kiszáradt vízállás, csak a táblák közti töltések árulják el, hogy mire szolgált a terület. A tartós szárazság miatt Dél-Celebesen csak esőzésekör vethető a rizs és így csak egy termésre számíthatnak, ettől függ a benszült jóléte. Velem jött a hajón egy állami szolgálatban álló mérnök, azért küldték ki, hogy öntözőcsatorna-hálózat létesítéséhez tervet

készítsen ; ezzel nagyot lendítenének a szegény makasszeri nép sorsán.

A mező, bokrok, bambuszféle olyan száraz, hogy itt ébredve fel hosszú álomból, ellehetne hitetni az emberrel, hogy Dél-Sudánban jár a száraz évszak idején. Ezzel ellentétként a tamarinda, kanári, mangó és más fák sötétzöld lombjaikkal pompás példányai

Lakóház Makasser város vidékén. (Dél-Celebes.)

a délvidéki erdőségnek. A falvak közelében kókuszpalmát is ültetnek, de olyan kis számban, hogy a termést úgyszólván csak a szomjoltásra használják fel.

A makasszeri benszülöttek házaai oszlopokon, teljesen bambuszból épülnek. A házat kívülről gyakran faragással díszítik, úgy ebben, mint az épület formáját véve, emlékeztetnek házaik a Philippine-csoport Luzon

szigetjén való építkezéshez. Vadászat közben több éjszakát töltöttem ilyen házban; rendszeren az egész család együtt lakik a nagy első szobában, ezenfelül egy-két kis alvó kamrát is találunk a ház hátsó felében, ide az asszonynépség vonul vissza éjnek idején, vagy, ha férfivendégeket fogad a házigazda. A lakosság szívesen fogadja a vendéget; tisztesség-

Makasszeri menyasszony hazatérőben.

tudó, de épen nem alázatos; a fogadtatás nem jár semmi különös ceremóniával. Megkinálják a vendéget pálmaborral, ha van készletben, mert bár a pálmabor literje csak 2—3 cent (4—8 fillér), mindig erre se telik.

A forgalomból kieső helyeken itt is jobban megmaradt a nép a maga egyszerűségében és igénytelenségében; pl. Sailee helységben, ahol már három nap óta

hajtottam a sűrűséget és előző ígéretem szerint minden lőtt nagy vad után szép jutalmat osztottam ki a hajtók között, amint elmenetelem előtt megkérdeztem házigazdámtól, hogy mit fizessek a hajtóknak fejenként a háromnapi hajtásért, úgy találta, hogy embernek 50 cent, gyerekeknek 25 cent megteszi. Mutatja ez, hogy milyen romlatlan maradt a makasszeri e vidéken. A házigazdám nem latolgatott, hogy ahol tellett ajándékra, telleni fog napszámra is, hanem csak annyit kért, amennyi az ő mértéköket megütötte.

A bivaly itt is az igavonó állat, feltűnő sok köztük az albinó; a kakasviadal is dívik, mint végig a hollandus gyarmatszigeteken; Makasser környékén gyakran látjuk a viaskodó kakasokat egyesével bambuszkosarak alatt, épen mint Bali vagy Lombok szigeten.

Krokodillövés. Vadkan- és szarvashajtás a makasszeri rezidenciában. A makasszeri szárnyasok.

A vízeséshez vezető országút mentén, 15 km-re Makassertól egy egyedülálló úrilak asszisztens rezidens számára épült, de a községtől távol eső hely nem felelve meg a célnak, áthelyezték a rezidenciát; az elhagyott rezidens lak egyik szárnyát iskolává alakították át, a többi szoba üresen maradt.

Vadászkirándulás közben találtam rá a kényelmes tanyára, párszor itt pihentem ki a nap fáradalmait.

Közel esik a volt rezidens lakhoz Boeloeroking község. Celebes szigeten, de egyáltalán az európai mentes vidékeken a községfő (kapála = fej) nélkül nehéz boldogulni, velem ugyan olyan professzionista hollandus vadász járt, aki úgy a makasszeri, mint a maláji nyelvet jól beszéli, de a kapálát nem

hagyhattuk ki a játékból, tehát üzenetet küldtünk hozzá, hogy keressen fel a tanyánkon. A kapála, aki nemcsak feje volt a községnek, hanem guruja (pap) és szanruja (orvos), eljött és csakhamar készen volt a terv: elsétálunk a község végén folyó Bone-lengkang folyóig és krokodilusokra vadászunk.

A folyóhoz menet állomást tartottunk a községfő

A bulurokingi kapála (a község feje) leányai rizst törtek az udvaron. (Dél-Celebes.)

házánál; a ház előtt vajúformán kivájt faderékban törte az asszonynépség — közte a kapála három szép leánya — a rizst; fényképfelvétel után a községen át megérkeztünk a folyóhoz és elhelyezkedtünk a kapálával együtt egy háromevezős csónakban. A fejlett példány krokodilusok (*Crocodylus porosus*) a folyó mély ágaiban élve, arrafelé vettünk irányt, de az itt szélesebb mederben annyi csónak járt,

hogy a hüllők nem maradhattak meg békén a parton; irányt változtatva, az egyik mélyvizű mellékágba fordultunk be. A napon való sütkezésre, az afrikai krokodilusok kedvenc üdülési módjára itt kevés alkalom kínálkozik, mert a partok meredek, és az erekmenti mocsaras területet úgy benőtte a mangrove, hogy alig járja a napsugár. Ide fekszik fel a bokrok közé a *crocodilus porosus* csak úgy, mint Java szigetén, a dagályvizet kapó folyók mentén.

Elégszer megkíséreltem a krokodilvadászatot, tudom, hol kell keresni, az itteni sűrűségben azonban rendesen az élesszemű kapála mutatta meg a vadat, még ha rámutatott is a pihenő állatra, nem mindig láttam meg azonnal, mert a sűrűben többnyire csak tenyérynyi darabot vehettünk ki a testéből. Lehet, hogy ritkán vadásznak rájuk, az is feltehető, hogy kellő biztonságban érzik magukat a sűrűségben, de ismételten megesett, hogy 10–15 méter távolságban valóságos haditanácsot ültünk, hogy hát hol is lehet a feje, ahol helyben lehet marasztalni? Egy ilyen alkalommal óriási krokodilusfark páncélját néztük már perceként át, a fejét elfedte a mangrovesűrűség. Úgy aludt az óriás, hogy meg se mozdult a helyén. Végül ráuntam a várakozásra és oda céloztam, ahol a feje lehet, a golyó persze ágat talált (serétes fegyverből lőttem, Ideal és Lithol golyóval), erre rémséges csörtetés, körbe törte az ágakat és amint szemben velünk be akarta vetni magát a magas partról a vízbe, tarkón lőttem. Elnyúlt mint a béka, de ismét mozogni kezdett. Még két golyót kapott, ekközben lecsúszott a sáros parton, de kihalásztuk. Három méter és pár centiméter hosszú volt, épen elég nagy, hogy bevacsorázzék egy homo antropust. A Bonelengkang folyó vidékén három kirándulás alatt öt krokodilust hagytam helyben, ezenfelül többen elbuktak a folyóvízben, halálos sebekkel. Tekintve,

hogy a nagy hüllők miatt nem lehet a folyóban fürdeni vagy gyalogosan halászni, a kapála örömét lelte a velünk való kirándulásokban.

Öt kilométerre Boeloerokingtól, elszórtan fekvő falvak között erdőség nyúlik fel a láthatárt bezáró hegyvidékre; az erdőségben úgy a szarvas, mint vaddisznó otthonos. Az erdők tisztásain időnkint leperzselik a füvet, a friss hajtást igen kedveli a szarvas. Az itt szokásos vadászat az éjjeli les; a benszült vadász holdvilágos estéken kiül a tisztás szélére és úgy lövi közlőrl a kilegelésző szarvast. A vaddisznót csak a vasárnapi európai puskások lövik, a mohamedán vallást követő makasszeri szüült nem élhetvén vele, nem is pazarolja rá a puskaort. Másik neme az itt divó vadászatnak a hajtás; hajtának pedig vagy puskásoknak, vagy lovas vadászoknak.

Az éjjeli lest nem kedvelem; mivel pedig az agyonzavart vad éjjel legel, nappal a sűrűsbe menekedik, ahol nem cserkészhető be, a hajtáshoz kellett folyamodnom.

Szarvashajtásban sose találtam igaz örömet, a celebeszi hajtások még kevésbé elégitettek ki: vad ordítással és kutyákkal verték fel a sűrűben a vadat, de a szarvas már úgy kitanulta a hajtást, hogy mindig visszatört a sűrűbe. Tehenet lőhettem volna, de szarvas egy alkalommal se jött lőtávolságra.

Csak két alkalommal hajtattunk jó vaddisznó-lakta sűrűséget; az egyik hajtás különösen szép volt. Nagy fa árnyékában ültem, körülöttem jó kilövés, de csak kis távolságra lőhettem, mert 12-es sörétes fegyvert hoztam magammal, Ideal-golyóval töltött hüvelyekkel. Megindult a hajtás. Örült ordítás, csaholás. A fox terrier nagyságú kutyák csakhamar hajtottak disznót; a szimat persze nem sokáig tartott a nagy melegben és inkább csak úgy szemre ugatták meg a nagy sörényű fekete vadat. Egyszerre zörejt

hallok; amott kocog lőtávolságban egy szép nagy állat; kondát is látok közeledni, nincs köztük érdemes kan, de ime jön az agyaras vad, féloldalt tart felém. Ő is csak kocog, nem sejt veszedelmet. Amint 20—25 méterre érkezett, az oldalára fogom a flintát: helyben maradt. Egy pár celebeszi agyarra tehát már tettünk volna szert!...

Két vadkan egy hajtságban. A háttérben makasszeriek és bugik.
(Dél-Celebes)

A hajtság tovább folyt, egy éves malac futott el előttem, nyomán csaholt a legjobbkörű „Kong-Kong”, amint a makasszeriek a kutyát nevezik. Majd ismét balról zörög a levél; egyenesen felém törekszik egy szörnyen komorképű agyaras. Csak gyere, gondoltam, te már az enyém vagy.

A celebeszi vadkannak a szeme alatt két kúpforma kinövés van; a makasszeriek azt hiszik,

hogy éjjel ezzel lát; nem nagy szemlélő ő se éjjel, se nappal — de az én kanom alighanem szimatot fogott és elkanyarodott. Lőnöm kellett, bokrok között találta a golyóm, kissé a lap alatt; odébb futott. A hajtás végén nyomon követtem, pár száz lépésre rátaláltak a kutyák és körülállva, erősen „Kong-Kong“-oztak.*

A celebeszi vaddisznónak a szeme alatt szemölcsze van.

A hajtók magatartásából láttam, hogy a sebzett vadkan közelsége nem lehet egészen veszély nélküli, hosszú lándzsáikkal csak kerülgették a bokrot. A sűrűben csak öt lépésről tudtam meglátni a sebzett kan fejét és homloklövessel végeztem vele.

Még két elég jó kant lőttem a Makasser rezidenciában, ez a vadászat mindig kielégített.

* A makasszeri füle az ugatást így hallja, azért nevezte el a kutyát Kong-Kong-nak.

A vaddisznó egyes távolabb eső vidéken, mint Sailée községnél, ahol az első két kant lőttem, éjjelenként közvetlen a házak tájékáig túr, nem fél, mert a mohamedán lakosság nem bántja; a gyerekek állították, ugyancsak Sailée-nél, hogy ha az árkokban húselő erős kant gyerek akarja felferni, még neki áll feljebb.

A hajtások előtt egy izben szép szürke cica jött ki elibém, nem lőttem, mert szarvast vártam, de azért se, mert a közeleső tanyához tartozónak véltem; amint később kiderült, vadmacska volt biz ő.

Macskaféléből a hosszú orrú, csíkos testű civet (Viverra tangalunga) közönséges lakója Dél-Celebes erdőségének.

Szárnyasban sincs hiány: hajtás alatt gyakran felrebben a vadtyúk vagy a szépen színezett kakas; kora reggelenként el is kikerikeli magát, a kádencia végét mélabúsan nyomva meg; a kis vadgerléket csapatokban látjuk, a többféle zöldszínt játszó vadgalamb is elsurran az ágak között; estefelé a legmagasabb fák száraz ágaira kiül a nagy fehér-fekete galamb, annyira nem ismeri a veszedelmet, hogy pikniket rendezhetünk a fa alatt és a szép madár csak megmarad békén a helyén. A nagy fehér fajnál is szebb, de ritkaságszámba megy a fehércsőrű fekete galamb. Az afrikai fehérbarna halászsas is közeli rokonra talált a celebeszi síró társában, egyébként a ragadozó madarak nincsenek nagy számban.

Kétféle színes madár a mi seregélyünk szerepét játsza Celebesen; a british-indiai kakukot, ezt a nagyorrú kis szörnyeteget is hallottam párszor szólni, ő az esőre vár; ha egyszer megeredtek az ég csatornái, eljött a kis kukuk ideje: beszél és beszél ő ettől fogva szünet nélkül, kora reggeltől bele a késő éjszakába; nem éri be vele, hogy a fán ülve hallassa a szavát, még repülés közben is akad mondani-

valója. Az angol is fél tőle és elnevezte „brain fever“ bird-nek, mert a kis nyomorult állat szava az idegekre száll. Ezzel a kis vaddal szemben nem ismernék kiméletet, rettenetes szörnyeteg; hogyan illeszthették bele a természet szép harmóniájába? A sorozatból ki nem maradhat a fényes zöld és kék köntöst viselő kórikus, a jegér (King fisher): a folyópartok mentén a mangroveágakon üldögélve, mélabúsan néz bele a víz tükrébe, majd hirtelen beleveti magát és elbukik, hogy halat fogjon; ha nem fogott halat, elrebben, nagyokat rikkantva, mintha azt mondaná: búsuljon az, kinek kisebb és nem piros az orra, én azért csak mégis fogok halacska!

A fehérgémek nem tartoznak ugyan a vadászterület lakói közé, de olyan nagy számban találkozunk velök a mezőkön, hogy fel kell őket említenem. A kis fehérgémek, vagy amint az angol nevezi őket, az egrettek, az afrikai faj egrettel rokon. Ha elefánt, orrszarvú vagy vadbivaly élne Celebesen, bizonyosan ezeknek a hátán nyargalnának, mint ahogyan Afrikában teszik; nagy vad hiányában a celebeszi Kerbauval (szelid bivaly) léptek szövetségre, azt követik nyomon és pusztítják a Kerbaut bántó rovarokat.

Utoljára hagytam kedves kis celebeszi mada-ramat; sose láttam, nem tudom a nevét, de sokszor hallottam; kora reggelenként ő szólalt meg először a makasszerei óriás fákon, esténként megismételte az énekét; sose nyújtotta hosszúra, szerényen csak párszor szól, nem csoda hát, hogy csakis 12 hangot tanult meg a chromatikus skálából, de ezeket olyan tisztán énekeli ki, mint a gyöngy. Ő csak lefelé skálázik, neki nincsenek magasratörő vágyai, ő szerény és tudja, hogy mindennek lefelé kell végződnie, mert mindennek vége muszáj lenni! . . .

A makasszeri benszülött falkavadászok.

A makasszeri rezidenciában úgy a makaszerek, mint a bugi népfaj, lóhátról fogja a szarvast. A vadászat ezen nemét csakis jó lovas űzheti, mert a szarvast igen sebes iram közben fogják és amint a hosszú bambusznyélre erősített hurok a szarvas nyakán van, helyben megállítják a hátast. Gyengébb lovas ilyenkor ahelyett, hogy a hurokkal nagyot rántsón a szarvas nyakán, szép ívben repülne át a póni nyakán és a szarvas hurokkal együtt odébb állana.

Kora reggel érkeztem meg vezetőm kíséretében Tetek, Batoe községbe. A község érdemes kapálája (feje), Basook Manoompo már készen várt lovasaival. A kívánságomra csak nyolc lovas rukkolt ki, egyébként jóval nagyobb számban ülnek lóra.

A kis pónikon nem volt nyereg, a makasszeri szőrén üli meg a lovat; a zablához kantárszár helyett rotang (nád)pálcát erősítenek, amely a ló nyaka felett félkörben hajlik meg és csak annyira tágas, hogy a nyakat körülérje. A lovat nem ezzel vezérlik, hanem lábszárral, a zablát csak a gyors megállításkor használják. Nekem egy felnyergelt erős kis pejment adtak; kísérom szintén lóra ült. A megindulásnál észrevettem, hogy kis ménem nem enged a mi vezetési módunknak, de egyébként csendesén viselkedvén, hagytam menni a többiekkel.

Pár órai lovaglás után a hajtás színhelyére értünk; olyanforma vidékre mint a bulurokingi szarvas-terület. A lovasok a tisztásokon foglaltak állást, a hajtók az ellenkező oldalról kezdték meg a hajtást. Két ízben hajtottak, lehet, hogy majmot, mert az egyik kutyát csunyán megmarta egy nagy majom; állítólag szarvastehenek is voltak a hajtásban, de visszatértek.

Az idő igen felmelegedvén, fel kellett hagyni a hajtással. Visszafelé menet a lovasok időnként felfelhúzták az egyik lábukat a ló hátára — és így pihentek. Roemang Pollong községnél ebédeltünk; ebéd után hazafelé fordítottuk a pónikat, elől a kapála, jól megtermett szálas makasszeri, pár szál bajusza mokány kifejezést adott az arcának. Alighogy kiértünk a községből, széles meredek sánc vágta el utunkat. Az árok tulsó partján suhancok pénzbe játszottak. A pénzbe való játékot szigorúan tiltják Makasseron, mert veszedelmesen elterjedt és a játékszenvedélyből folyólag büntett is megesett. Amint a kapála meglátta a játékosokat, vesd el magad, vad futásba fogott. Az én kedvére hagyott pejkom se volt rest, követte a vezért. Pár ugrással az ároknál voltunk, nem fordíthattam meg, mert oldalt buktunk volna bele, tehát legyen ahogy lesz, gondoltam és hagytam futni. Három póni se ugrik akkorát, mint aminő széles az árok volt — de az én pónim nem ugrott, hanem erős iramban lefutott az árokba és fel a másik oldalon: jongleur-tett volt ez, nem vállalkoznám rá a legjobb irlandival se. Az árok után belekeveredtünk a rizstáblák közé. A kis táblák között forogtunk; minden 30—50 méterre töltés; végre megérkeztünk. Elfogták a játékosokat és hurokra kötötték. Ott volt mind a nyolc lovas, de vezetőm nem lovas ember, ő a meginduláskor nekiment valami bambuszágnak és lebukott.

A kapálának ki kellett fejeznem a rosszaláso-mat, hogy előzetes jelzés nélkül így elrohant. Ezzel tartoztam hollandus vezetőmnek, aki jól megütötte magát és gyengébb lovasnak bizonyult; a benszülött-nél, de magamban szörnyen meg voltam elégedve a látottakkal, különösen a kapála imponált. Útközben még párszor mutogatták az ügyességöket; meghajtották a kint lődörgő kutyákat: a lovas sose kereste

az útját; árkon-bokron keresztül, vakon követte, amit hajtott; a velünk maradt többi lovas pedig nagyokat rikkantott, buzdítva, hogy csak rajta! Élvezik ők a vad lovaglást, kemény gyerekek; ilyen iskola mellett nem csoda, hogy ők szolgáztatják a legjobb lovas anyagot a Nederlandsch Indië gyarmaton.

NEGYEDIK FEJEZET.

LOMBOK ÉS BALI SZIGETEK.

**Makasszertől Ampenanig, Lombok
sziget fővárosáig.**

(300 t. mtfld.)

*Az építkezés Lombok szigeten. A sziget őslakói: a
szaszakok emlékeztetnek a polinéziai népfajra. Adó-
szedés Matarang községénél.*

Makasser városból október 18-án indultam el, 19-én délelőtt távolról látható volt Lombok sziget 3780 m. magas hegycsúcsa, déltájban érkeztünk Ampenanhoz, a sziget fővárosához. A kikötőben oly nagy mennyiségű rizs várt az elszállításra, hogy két napig rakták fel a hajónkra. A hajó megtelt, rizs pedig maradt bőven a rakodó-állomáson. Felhasználtuk a két napi időt és bekocsiztuk Lombok sziget egy részét.

Automobil-útnak is beválik a kókusz-fasor közt vezető országút; kétoldalt tengeri, rizs, dohány és zöldséget termő táblák; a rizst mint Java sziget nagy részében plántáról ültetik és teraszokon művelik; az öntöző-csatornákból szünet nélkül csurog a víz és a teraszokról mindmegannyi miniatűr-vízesés éri el a sík területet. A főutat szegő pálmafák meg-
rakva kókuszdióval; a rizstáblákon élénkzöld a

magas szárat hajtó rizs; a dohány nagy széles levelei beillenének lapulevélnek s a zöldségféle olyan egészséges és buja, mintha naponként végigkefálték volna a kertészek a zöld leveleket: Kánaán ez, vetekedik Java legtermékenyebb vidékével.

Bali szigetről származott nők Lombok szigeten. (Vett kép.)

A falvakat, illetőleg az egyes házcsoporthat fal környezi; a családonként egy házcsoporthat elfoglaló udvarok bejáratánál a rossz szellemek elijesztésére bambusz-nádra pálmalevéllal körülcsavart oltárt állítanak, az udvarokon pedig az elhunyt vérbelieknek emelt, galambducféle lélek-házakat látjuk. Egy távolabb eső

falut bejártunk ; a lakosságot egészen meglepte a jöve-
telünk, ide nem vetődik el az átlag-turista. Amint lát-
ták, hogy nem ellenséggel van dolguk, barátságosan
körülvezettek az udvaraikon. A bambuszházakat itt
is cölöpökre építik.

A lakosság zömét a Bali szigetről idetelepedett

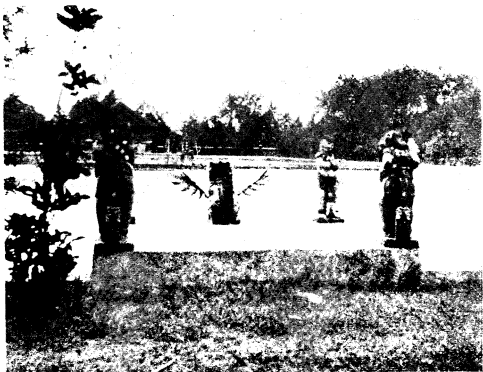
A Bali szigetről származó szarvasmarha a Java, Borneo szigeten
vadonban élő banting leszármazottja. (A banting csaknem teljesen
azonos az indiai gaurral vagy a maláji félszigeten vadonban élő
seladanggal.)

népesség képezi, a balii szülött a hindu vallást
követvén, nem veti meg a sertéshúst, a sertés tehát
otthonos mindenik balii szülött házában.

A hosszú derekú és orrú fekete sertés kómikus
jelenség, rendesen a házmelletti kóterben szállásol-
ják el, de olykor a ház alatt is ; akadt olyan köztük,
amelyik nem átalotta csattogtatni a fogait a köze-

ledtünkre, de rendszeren, amint meglátták a fehér ördögöt, kereket oldottak.

A vad banting fajhoz hasonló sárga tehenek is, amint közelebb találtunk lépni hozzájuk a kelleténél, világnak futottak. A viadalra használt kakasokat szépen megfont kosarakban őrzik, ugyanígy tartják a galambjaikat is.

A lomboki rádzsák idejében épült tükörfürdő (modern)
Ampenan város közelében.

A rádzsák idejében épült nagy fürdőmedencéket is érdemes megtekinteni; az egyik 7 km-re esik Ampenától, a másik 15 km-re. Az első medence körül a hindu kőfaragásra emlékeztető szobrokat állítottak; a második medence Narmada községnél fekszik, mély völgyben, erdőséggel borított dombokkal körülzárva. A nagy medence mellett épült két kisebb tükörfürdőben jéghideg fürdőt vehet az utas.

A domb egyik oldalán álló passangrahanban (a gyarmati kormány által fenntartott szállóhely) kellemesen el lehet tölteni pár napot.

Lombok sziget lakosságát, habár a sziget már 1894 óta hollandus vezetés alatt áll, még nem gyúrta át az európai rendszer; úgy viselkednek, úgy öltözködnek, olyanok a szokásaik, mint a rádzsák idejé-

Adószedés Lombok szigeten Matarangon.

ben. A sziget őslakói: a szaszakok erősen megfogytak, az izlam vallást követik, de szelidebb kiadásban; a fülök mellé virágot tűznek, rendesen piros hibiseust, úgy ezzel, mint félrövidre vágott hajukkal és a testalkatot véve is emlékeztetnek a polinéziai népfajra, de különösen a Tonga szigetcsoport lakosságára.

Közel Matarang községhez az asszistens rezidens

székhelyén adószedésnél találtam a községbelieket. Az adószedő-hivatalnok, írnokával kis asztalnál ült, mellette a földön guggolt a hivatalszolga, szemben velök az adófizető polgárok guggoltak a földön, szép csendben és rendben, mint ahogyan azt még a rádzsák idejében megtanulták. A polgárok nem felejtették otthon fegyvereiket, a kris-eket: némelyiknek a fogantyúja ékkövekkel volt kirakva, ismét némelyiké díszesen faragva. Csakis Lombok és Bali szigeten láttam, hogy a faragott kris-t (fogantyút) világosan, élénken szinezik; de a legszebb példányok már múzeumokba és európai birtokba kerültek, még abban az időben, hogy meghódoltak.

Ampenantól Boelevelengig, Bali sziget fővárosáig.

(172 tengeri mértőlfld.)

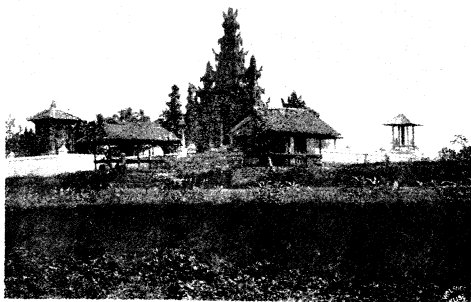
A hindu építkezési emlékek Boelevelengnél. A Bali-szigeten lakó benszülött is emlékeztet a polinéziai fajra.

Az 5000 □ km-t elfoglaló Bali-sziget az északnyugati lakatlan partvidéktől eltekintve, magas művelés alatt áll; a rizst itt is teraszokon művelik és plántáról ültetik el; az öntözőcsatornák elágaznak mindenfelé, ahol a földet művelik. A szarvasmarhatenyésztés magas színvonalon áll, a bantingra emlékeztető sárga faj balii tehenet a Paketvaart hajózási társaság szertesztét viszi a Nederlandsch Oost Indië szigetekre; igás jószágoknak a bivalyt használják; a bivalyok között sok az albino, de nem olyan nagy mértékben, mint Celebes szigeten.

A tengerpartmenti széles országúton észak felé menet három helyen találunk hindu templomépít-

kezést: az első ilyen építkezés emlékeztet a dél-indiai templomok Gopuram nevet viselő tornyaira; a második nagyobb építkezés romokban hever; a harmadik az egyórai kocsizással elérhető Sangsit-templom.

„Psachtach!” amint a hollandus mondja és csakugyan a Sanksit hindu templom egészen szokat-

Régi hindu templom Boeileleng közelében. (Bali sziget.)

lan és szép építkezés. A külső bejárat olyan, mintha utólagosan törték volna keresztül a bástyaszerű kőfalat; belépve az első udvarra, kőfaragással elhalmozott második kapuval állunk szemben; középen a festett főajtó, oldalt két kisebb egyszerű bejárat. A második udvarról visszatekintve az előbb említett kapu belső felére, nagy faragott sárkányokat és más torzalakokat látunk; a tágas

A Sangsit hindu templom főbejárata, Boeelengtől kb. 10 km.-re.

A Sangsit-templom első udvarán, szemben a főbejárattal.

udvar másik végében van a főoltár; áll pediglen ez egy középső főépületből és két melléktoronyból, mindenikhez lépcsők vezetnek fel. A falak elhalmozva faragással. A második udvaron pár szalmával fedett ház áll, itt a távolról jött hívők pihennek meg. A Sangsit-templom épületeit fallal vették körül.

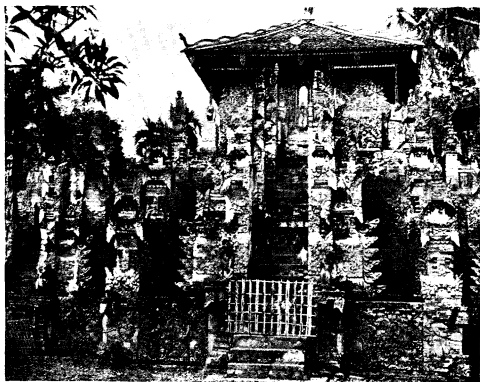
Az egész építkezés új előttem; nem tudom a

Pihenőházak a hívők számára, a Sangsit-templom második udvarán.

hindu templomokhoz hasonlítani, a börmai pagodák kőfaragásához se hasonlíthatom, a torzalakok azonban határozottan a kínai kőfaragás és stukk utánzata. A kínai kereskedők csaknem egy évezred óta látogatták a szigeteket, következtethető, hogy úgy a szokásaikból, mint az iparuk- és építkezési irányukból sokat átvett az itt élő őslakó.

Bali szigeten is, mint Lombok szigeten agyag-

A Sangsit-templom főépülete a második udvaron.

A meghaltak emlékezetére épült lélekházak. Előtérben három baliszigeti lakós.

ból vert fallal zárják körül a falvakat és az egyes családok lakta házcsoportokat.

A lélekházak rendszeren egy udvaron állnak a lakóházakkal, de helyenként külön udvaron; a lélekházikó kicsi szobácskájába miniatűr bútorokat is

Módos férfiak Bali szigeten. (Vett kép.)

tesznek a hazatérő lelkek számára, hogy megpihenjenek; eledelt és ajándékot is adnak a halottak lelkének. Telve van babonával a hitők, mint a hindu vallás anyaterületén, Indiában.

A szent fa természetesen, mint minden hindu vallást követő nép honában, itt is szerepet játszik;

a szent fánál imádkoznak, itt hozzák meg áldozataikat stb. Ilyen szent fa alatt láttam közel a Sangsit-templomhoz, amint a javasasszony hét éves gyermeket virággal, olajjal és hókusz-pókusszal kent fel, hogy a gonosz szellemek meg ne rontsák.

A lakosság magasabb, erőteljesebb a jávainál, szórványosan az újzealandi maori fajhoz hasonló

Balii család a Sangsit-templomhoz legközelebb eső községből.

arcokat láttam. Milyen kár, hogy ez a derék faj a lomboki szaszak néppel együtt pusztul! 1900-ban Bali és Lombok szigeten egy millióra tették a lakosságot, ma a felére apadt.

Az utolsó küzdelem 1908-ban zajlott le, amikor a legyőzött rádzsák, semhogy meghódoljanak, öngyilkosságot követtek el és a feleségeik a hollandusok szuronyaiba vetették magukat . . . De az

európai csakhamar napirendre tér az ilyen események megtörténte felett, mert hisz ő magát tartja a legnemesebb és legkülömb fajnak, még akkor is, ha haszonlesésből pusztít.

Rádzsa a kíséretével, Bali szigeten. (Vett kép.)

Banjoewangitól (Kelet-Java) Bali sziget nyugati partvidékére.

Az állatvilág Bali szigeten.

Visszaérkezve Celebes szigetről Soerabayába, beszereztem a Bali szigeten tervezett vadászkiránduláshoz szükséges felszerelést és ismét útra keltem

kelet felé. Kiséretemben volt Munaut úr, szurabajai fegyverkereskedő, aki szenvedélyes vadász és már több mint húsz tigrist és más nagy vadat lőtt Java szigeten; ismeri a viszonyokat, beszéli a jávai,

Női típus Java sziget keleti részéből. (Vett kép.)

maláji nyelvet. Ő volt szíves magára vállalni a vadászat rendezését.

A három Troeno testvér, M. jávai vadászai Banjoewangi városnál várakoztak ránk (301 km. Soerabayától), ott vitorlásokat béreltek, a saját szükségletöket beszerezték, embereket fogadtak stb.

Október 27-én kora reggel felrakodtunk két vitor-

lásra, az egyikre ketten vadászok és a szolgám, a másakra a Troeno testvérek és a kulik, egy outriggeres csónakot is béreltünk, hogy sekély helyen is partra szállhassunk.

Balit Java szigettől pár kilométer széles csa-

A szépnem két képviselője Banjoewangi városban.

torna választja el, de nem a szemközti partra törekedtünk, hanem távolabb észak felé. Kedvező széllel indultunk, de a 7 a. mtfd sebes árral beözönlő apály elfogott közel a helyhez, ahol ki akartunk kötni; vitorlával nem vehettük fel vele a versenyt, így a

sekély helyeken vontatva és evezve nagynehezen partot értünk naplementével.

Bali sziget nyugati partjától szép kilátás esik a Banjoewangi mögött öt vulkanikus kúphegy képezte csoportra; alattunk pedig a sekély vizű fenéken

A banjuvangii benszülött úri típus.

változatos úgy formában, mint színben a korallzátony; a zafirkék kis halacska pedig, a korallfenék szokott lakója, nagy számban lakja a színes kertet.

Naplementével Bali szigetről, mint varjak, száz-ezrével szálltak Java felé a rókafejű bőregerek

(*Pteropus edulis*); nagy fekete szárnyaikat lomhán libbentve fel és le, mintha nem is állatok lennének, hanem rossz szellemek.

Sekélyvizű kerek, nagy öbölben vetettünk horgonyt, körül mangróvebokrok nyúltak le a tenger-vízig, a háttérben hegyek zárták félkörbe a partvidéket. Három napot töltöttünk el az öbölben; kellemetlen volt kora reggelenként a partraszállás. A vitorlásról az outriggeres csónak szállított ki addig, amíg a vízállás engedte, innen embereink vittek a hátukon, amíg a mangrovegyökereken a magunk lábán folytathattuk a menetelést.

A mangrovegyűrűt ritka erdőség követte; a fák hullatták nagy leveleiket, de sehol semmi nyoma se volt a száraz levélnek. A magyarázattal csakhamar készen voltunk. Szárazföldi rákok nagyszámban élnek ezen a partvidéken, úgy összelyukgatják a földet, mint az ürgék, az ő eledelök a zöld levél, tehát ők szedeggették fel a hulló leveleket és úgy összemászták és kaparászták a földet, mintha úgy seperték volna fel a ritka erdőség faközeit.

A ritka erdőt követő bokrosban már jelentkezett az őzfajhoz tartozó kidang (*Cervulus muntjac*); a közeledtünkre elnyikkantotta magát, de egyelőre békén hagytuk őket, mert bízunk, hogy tigrist vagy szarvast lőhetünk. A sűrűsből tisztásra léptünk; a rövidesen ezelőtt leégetett zöld mezőn a reggeli órákban kinn legelhetett volna szarvas, de csak egy tehenet láttunk és így volt ez nap nap után, tehát csak mutatkozott, szarvas soha. Ismétlődik, gondoltam, a celebeszi eset. Sajnos, így történt.

Bali szigetnek északnyugati partvidékén igen elszaporodtak a hosszúfarkú fekete és szürke monkik; a földönjáró fekete majom távolról, ha hirtelen oda pillantunk, emlékeztet a macskafélére, mintha leromlott fekete leopárd másznék az úton; bezzeg, ha

felkapott a fára, övé a nagyvilág, lombról-lombra, ágról-ágra veti magát, a pálmafa levelein ugrálva olyan lármát csap, mintha vele együtt kidőlt volna a fa mandulástól.

Különösen szerettem őket nézni második állomásunkon, egy mandolaféle gyümölcsöt termő ősfán. Közeledtünkre szétfutottak, jó időbe telt bele, mire visszatértek és ropogtatni kezdték a gyümölcsöt, szünet nélkül tekintgetve jobbra, balra, hogy vajjon biztonságban vannak-e. Nagy és kis mókus követte példájokat; galamb, vadkakas gallyazott fel az ágakra és a földönjáró állatok is egyenként jelentkeztek — úgy ismerte mindenik a nagy fát, mint szomjas ember a korcsmát. Ott egy kidang, itt egy iguanon (hogyan az iguanon mit keresett a fa alatt, mikor az ő eledele a dög?); vaddisznót is láttam a fa alatt, de mind elég biztonságban maradhattak, mert nemesebb vadra lestem és nem rájuk.

A harmadik napi eredménytelen cserkészés után kiültem egy félig beszáradt kis mocsár mellé, inkább megfigyelés végett, mint vadászat céljából; kis vártatva szemezni kezdett az eső, a mocsárban levő beszáradt nyomok megteltek esővízzel. Körül jó darabka területen nincs forrásvíz, a tartós szárazságban beszáradtak az állóvizek, tehát reménykedni kezdtem, hogy látni fogok vadat és ime, szemben velem, a tulsó meredek partról, iguanon kezdett lefelé lépdelni.

Lassan közeledett, folyton öltögetve kétágú nyelvét; egyik kis vízállást a másik után kereste fel, a sárban barázdát vonva a farkával; egyetlenegyszer se emelte fel a fejét, hacsak egyszer feljebb tekint, meg kellett volna látnia, mert onnan, ahol ő iszogatózott, fel lehetett látni a lombok között. Jó idő telt el így, amíg végül jóllakva az esővízzel, szép csendben visszamászott oda, ahonnan jött. Balról

pedig elnyikkantotta magát egy kidang, ez volt az utolsó szava . . .

Október 31-én este vetettünk horgonyt a Goendoel hegy lábánál, Bali sziget északi partján (az északnyugati végén). Új tanyánk felé vitorlázva sok helyt gyönyörködtünk a korall kertekben; a sekély partmentje egyszerre mély vízbe csap át s a mély víz olyan kék, mint a Capri barlang vize verőfényes napon.

November elsején a fővényen friss tigrisnyomokra találtunk; jó darabon elsétált a tengerparton, azután befordult a bokrosba. M. kezdett reménykedni. Felállítatott két csapóvasat, az egyiket a friss nyommentén, a másikat a hegység felé vezető ösvény közelében, mert tudnivaló, hogy éjjelenként minden vad szívesen kigyalogol a taposott útra.

A Goenoeng hegyvidék egészen közel esik a tengerparthoz; délnek mély kanyargós völgy nyúlik az őserdővel fedett hegységbe, ezen a völgyön patak vize csergedezik a tenger felé. Bali sziget nyugati végében ez az egyetlen forrásvíz, természetesen a vad szívesen tartózkodik a közelében. A keskeny völgy erdőségében sűrű bokrosok vannak, a bokrok ugyan lehullatták ezidőszerint a leveleiket, de azért nehéz a benne tartózkodó vadra rátalálni. A völgyet kétoldalt elzáró sziklás dombokat leégetett, kiszáradt sárgás haraszt borítja, a harasztból lávakövek törnek elő. Silány mező biz ez, de azért a szarvas ide jár fel legelni; jó széllel a dombháton élvezet lenne a cserkészet, de napvilággal már csak a szarvastehenet találjuk fenn, a bikák elvonultak napkelte előtt a sűrűsbe. Csak egy izben láttam jó szarvast, de lőtávolon túl. Kidanggal azonban gyakran összejöttünk.

Egy késő délutánon vaddisznók lakta tájra vetődtem, két szép példányt vertem fel, de a sűrűben nem tudtam lövésre kapni, lekuporodtam tehát.

egy bokor mellé, hátha odasétál valami jó agyaras. Nem sokáig ülhettem a helyemen, amint jobbról és balról egy-egy kis mókus párbeszédbe fogott az ágon. Utánoztam a hangjukat, ez végleg kihozta őket a sodrúkból. Eddig csak hébe-hóba szólaltak meg, most nem volt se vége, se hossza a cserregésüknek. Minden hanghoz mókus módjára ütemet vertek bolyhos farkukkal, majd jobbra-balra forogtak, mintegy keresve, hogy hol a harmadik mókus. Még a különben mindig apatikus Troenoe mester, a nagy nyomozó se állta meg mosoly nélkül, olyan kómikus volt a mókusok viselkedése.

A nap lement, ideje volt visszatérni. Megindultunk, a tárgyak már elmosódtak, de ime valami nagy fekete áll előtttem, a mérete után kannak gondoltam, de nem vehettem ki az agyarait, egyszerre csak felemelte a fejét, mintha csillagokat vizsgált volna, így vette a szimatomat. Jókedvre lévén hangolva, élveztem e képet, de egyet pördült az én disznom és sötétség maradt a nyomában. Utána küldtem egy kerek golyóbist, de aligha tett kárt benne, mert már nem láttam a célgombot.

Póstával lőtt tigrisem Bali szigeten.

(Megjelent a „Vadász-Lap” 1911. december 25-iki számában.)

Java szigeten a legendaszerű vadászhistóriák között egy ének E. Munaut szurabajai puskaművesről szól, aki póstával lövi kupán a tigrist.

Dacára a kevés hitelnek, amivel az ilyen híreket itt veszem, ez a história valószínűnek tűnt fel; csak azt nem tudtam elképzelni, hogy hogyan tudott Munaut uram annyi tigrishez (20-on felül lőtt már) pósta-lőtávokra érkezni? . . .

De ez is világossá lőn, amint Munauttal meg-

ismerkedtem. Vadászélményeit olyan egyszerűséggel adta elő, annyira nem igyekezett hősnek feltűnni, hogy feltétlen hitelt adtam szavainak, kivált akkor, amidőn pár vadászkirándulást tettem kíséretében.

Munaut 16—18 kilós csapóvassal fogja a tigrist, az így meghandicappolt állatot azután póstával lövi fejen 15—20 méterről.

Sportnak részemről ez nem sport (mert a csapóvassal megfogott vad úgyszólván csak akkor válhatik veszélyessé, ha vigyázatlanul közeledünk feléje, vagy ha a megfogás után hamar odaérkeztünk a színhelyhez, amikor még nagy erővel dolgozik megszabadulásáért), de azért úgy gondoltam, meg kell próbálnom, hogy magam is hozzászólhassak a dologhoz és hasznos utasítással szolgáljak a sebzett vadat vakon követő ifjú vadászoknak.

Ez vitt reá, hogy Munaut kíséretében Bali sziget északnyugati partmentjére mentem tigrist lőni.

November hó 3-án sikerült is egy szép példányt elejteni póstával. De ime az eset rövid leírása:

Bali sziget nyugati felében, az északi part mentén, a Goendoel hegyvidékén tigrisnyomra találtunk. Munaut a járt ösvények mentén felállított két csapdát. (T. i. a tigris, mint más nagy vad is szívesen használja éjjelenként az emberek által járt ösvényeket.) A csapdák mögé kecskét kötöttek. November 2-án, amint a csapda körül készült sövényhez a gallyakat vágták az emberek, egy a tigris által frissen leütött kidang- (őz-féle állat) tetemre találtak. A csapdát a kidang előtt állították fel igen sűrű helyen. Munaut csaknem biztosra vette, hogy másnap meglesz a tigris. Én nem vettem annyira biztosra a dolgot, mert a sok embernyom gondolkozóba ejthette volna a tigrist. De nem. Eljött, hogy befalatozza a kissé már haut goutot kapott pecsenyét és a csapda elkapta az egyik első lábát, ferdén a csukló alatt.

Amint 3-án reggel körülbelül I óra járás után helybe érkeztünk és pár lépést tettünk a tengerparttól a sűrűbe, már hallottuk a tigris szavát. Morgott. Most Munaut egyik élesszemű benszülött vadászával a csapda felé igyekeztünk, azaz hogy: „de csak lassan és óvatosan“. Amint a közelébe jöttünk és a sűrű miatt nem tudtam eltalálni, hogy hát hol

Lőttem a Goenoeng (= hegy) Goendoel vidékén, Bali sziget északi partján, 1911 november 3-án. (Körül jávai szolgák.)

is lehet az a tigris, akinek póstákat küldök az agyába, . . . egy kissé élveztem a veszély közelségének érzetét (ennyiben hát nyújtott némi sportot a dolog), de mihelyt megláttam a szép állatot, nagy lábán a vassal kinlódva tehetetlen dühében, — megszántam.

Nem volt jó kilövéssem, de a benszülött vadász integetésére, hogy csak lőjjek, célba vettem a közbe-

közbe ordító állat fejét. A löveg ágat találhatott, de a tigris is kissé felkapta a fejét a lövés pillanatában, ennek folytán a jobb cső nem találta homlokon, hanem lejjebb és összeroncsolta az orrcsontot. A tigris felordított és pár lépéssel oldalt ugrott. A sűrűség útban állván, félkört csaptam és egy tisztásról, körülbelül 15 méterről homlokon lőttem a bal csővel. Mozdulatlanul elterült mint a gutaütött.

Amint később kitűnt, három pósta ütötte át a homlokcsontot, a negyedik a szemét, mind a négy agyat ért. Hát kell ennél jobb lövés? 12-es Lancasterrel lőttem, a lövegben 16 drb 7 mm. ólompósta, koncentrátorral. A löveget kipróbáltam, 15 méterről mindig belement pár szem a tenyéryi központba, ez tehát ideális eredmény a jobb cső számára, a bal már szórhat jobban, számítva arra, hogy az állat támad.

Kemény pósta még megfelelőbb lenne.

A tigris méretei:

Teljes hossza	2 m. 45 cm.	 =	96·11 inches
Testméretei	1 m. 74 cm.	 =	68·8 "
Fark	" 71 ¹ / ₂ cm.	 =	28·3 "
Magassága vállnál	90 cm.	 =	35·8 "
Első felkar körül	37 cm.	 =	14·8 "
Fej körül a fül előtt	69 cm.	 =	27·3 "

Him tigrisem tehát egy kiváló példány a Nederlandsch indiai fajból; a farka rövidebb, mint az indiaié.

Különösen Afrikában szokás, hogy a sebzett oroszlánt olyan sűrűben is követik, ahol a vadásznak kevesebb esélye van a szabadulásra, mint a lesből támadó vadnak. Lehet, hogy magam is megtenném ezt és ha csak golyós fegyver lenne velem, úgy azzal kezembem, de tizedrészt se érezném maga-

mat olyan legénynek, mint póstával töltött sörétes fegyverrel. Ezzel még közelből is egy tenyérynyi felületet terít a lövegem, holott a golyó csak egy pontot lyukaszt! Ha ez a pont nem feltétlenül halálos, alászolgája vadász uram! Tehát aki tigrisre, oroszlánra vadászik, ne feledje otthon a sörétes flintát!

ÖTÖDIK FEJEZET.

VISSZA JAVA SZIGETRE.

Az Idjen, Klakah, Pakos és Bedali kráter tavaknál.

Banjoewangitól Soerabayáig 301 km. Soerabayától Bataviáig
384 t. mtfd.)

Még egy állomást tartva Bali sziget északi partján, november 5-én délután visszaindultunk Java felé. Az eleintén kedvező szél a két sziget közti kanálison oldalt fogott; jobbra, balra laviroztunk, ezalatt feltámadt a szemközti sebes ár, olyan hullámokat verve, mintha vihar korbácsolta volna fel a tengert. Nem haladhattunk előre. Hajnalig Java partjához közel horgonyoztunk, olyanokat billenve, hogy csakis a hajó oldalának vetett lábakkal lehetett álomra gondolni. Hajnalban jó széllel kikötöttünk Banjoewanginál. M. még aznap visszatért Soerabayába, én Banjoewangiban maradtam, hogy meglátogassam az Idjen kráter-tavat.

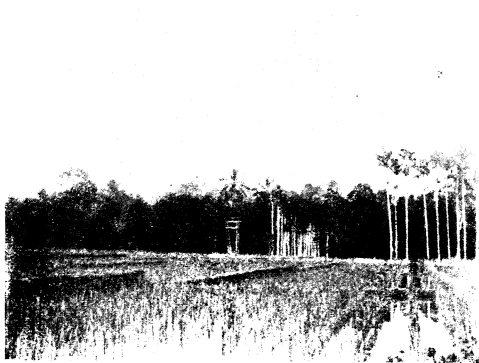
November 6-án délután a 13 km-re eső Letjin községig kocsiztam, itt az államilag fenntartott passan-grahanban töltöttem az éjszakát.

Hetedikén reggel lóháton indultam el Letjinből a Kawa (kráter) Idjen felé. A Banjoewangi és Letjin között látott gazdag, szántott terület folytatódik a hegylábíig, ezen túl kávéültetvények mellett emelkedik a jókarban levő út fel a hegynek. A kávékertek európai kezelés alatt állnak; a legutolsó kávékert mellett már csaknem áttörhetlen a bambuszsűrűség.

Alighogy beléptünk az őserdőbe, friss tigris-

kaparásra és hulladéokra találtunk; a végtelen őserdőben azonban nem lehetne a vadat nyomozni. viszont a vad is elkóborol és nem állapítható meg a tartózkodási helye.

Ez az erdőség a jávai szép őserdők közé tartozik; a páfrányok, folyondárok pompásak, a virág hiányzik, ez azonban nem is tartozik a jávai flórához; a fákon

Plántáról kelő rizstáblák a Kawa (kráter) Idjen felé vezető útról nézve.

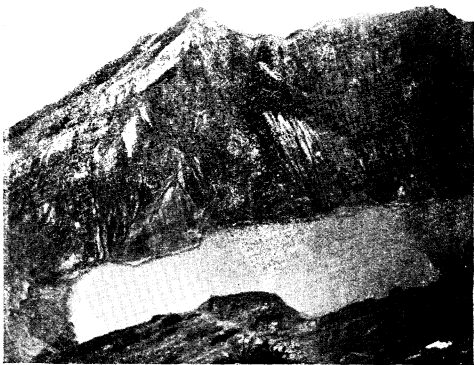
azonban látunk színes virágot, a lombok között bűg a vadgalamb és el-elszólja magát egy-egy „schneidig“ kis tropikus madár.*

Az út egyenletesen emelkedik mindvégig: öt

* Nem tudom más szóval kifejezni a trópusi madárkák kihívó rikkantását; amint ilyen hangot hallok, eszembe jut a húsz év, amely korban piros nadrágban, sarkantyús csizmával kivágjuk a mellet schneidigül és azt hisszük, hogy mienk a világ.

és félóra alatt érkeztem a mérnöki viskóig; ott hagytuk a pónit és félórai sétával fent voltam a gerincen. Szép kép tárul itt elénk, az Idjen kráter, meredek fallal körülvéve, a fenekén opálzöld tó, lefolyással a háttérre képező fennsíkra.

Vissza Letjinbe csak $4\frac{1}{2}$ óráig tart az út. Még aznap este visszatértem Banjoewangiba.

Az opálzöld Idjen krátertó.

Banjoewangitól Soerabaya felé menet, krátertavakat megtekintendő, Klakahnál (165 km. Banjoewangitól) tartottam állomást. A vasúton kérdezősködtem, hogy merre menjek, senki se tudott útbaigazítani; a turisztika iránt csak nincs érzés a hollandusban, mert olyan tavak, mint klakahi, mindenütt vonzanák az utast.

Ha nem tudtok útbaigazítást adni, gondoltam,

majd rájok találok magam. Megérkezve Klakah állomáson, sorra kérdeztem a kocsisoktól, hogy: „Mana (merre van) aer beszár“ ... (nagy víz), Nem értettek meg. „Mana Kawa?“ (kráter) ismételtem. Körülálltak, tanácskoztak, végre az egyik eltalálta: *Ráno*, mondta az egyik, Klakahnál, t. i. így nevezték el a tavakat. *Bagusz* (szép), mondom. Ez mindenre

Benzülöttek az Idjen fennsíkról. (Kelet-Java.)

ráillik és mindent jelenthet. Tehát gyerünk a *ránókhoz*.

Elvitt a legközelebb eső tóhoz, kerek nagy medence, körül alacsony partok óriás fákkal, sűrű lombokkal benöve; háttér a 3086 méter magas Goenoeng Argapoera tűzhányó.

Visszatértem az állomásra, elmondtam a főnöknek, hogy egy szép tavat láttam a közeleső szana-

tórium mellett. Még két tó van a vidéken, mondta, ezek még szebbek, a ráno *Pakos* és a ráno *Bedáli*.

Húsz percig tartó kocsizás és tíz percnyi gyaloglással a ráno Pakosnál vagyunk, egy ugyanolyan kristálytisztá vizű, kék tónál, mint a ráno Klakah, hasonló buja környezetben. A ráno Pakos szebb a Klakahnál, mert meredek a partja.

A Klakah krátertó, közel Klakah állomáshoz. (Kelet-Java.)

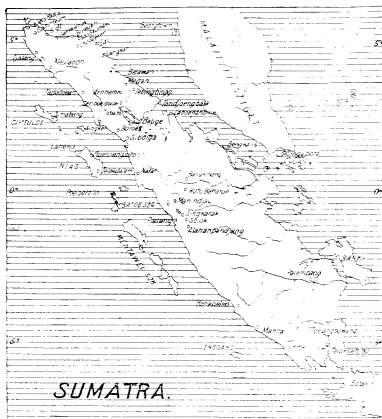
A Bedálit mondták a legszebbnek, gyerünk tehát oda. Kocsisom már csaknem agyonmutogatta jó kis póniját, dombnak felfelé tehát jobbnak véltem gyalogolni, hogy együtt a kocsival érkezhessünk a rendeltetési helyre.

A velem jött vasuti hordárt elhagyta a tájékoztató képessége; előbb átnyargalt velem egy száraz kráteren; a félórai le-felmászás a meleg napos idő-

ben az egészségünkre válhatott, de amint a ráno Bedálihoz érkeztünk és a bambusszal benőtt meredek oldalakról nem látván a tavat, beláttam, hogy itt le kell mászni a meredek oldalon és az eső is a nyakunkba zúdult — ez már nem egészen volt az inyemre. De azért jöttünk, hogy lássunk, tehát le a csúszós oldalon; a lefelé csúszás nem tartozott az élvezetek közé, a felfelé menetel hasonlóképen nem, arról azonban meggyőződtem, hogy a ráno Bedáli leginkább megfelel a kráter-tó elnevezésnek, habár a háttere kevésbé szép, mint az előzőleg látott tavaké, mert a tópart mellől csak a magas kráterfalat látjuk körben.

November 16-án hajóztam el Soerabayából, 17-én a cukornádat és dohányt termő vidéken, Samarang városnál horgonyoztunk, 18-án érkeztem Bataviába.

Soerabaya után, ahol a szorosan épült belvárosban kevés a légáram, úgy találtam magamat a weltevredeni des Indes szállodában, mintha távolabb lennék az egyenlítőtől; de Bataviában délutánonként gyakran esik az eső és ez le is hűti a levegőt.

Sumatra sziget.

HATODIK FEJEZET.

SUMATRA*

ÉS A TŐLE NYUGATRA ESŐ SZIGETEK.

Bataviától Padangig.

(594 tengeri mértföld.)

Az öreg kontinensen úgy beszélünk Sumatra szigetről, mint valamely ismeretlen világrésről, a hova viszontagság nélkül el se mehetünk. Milyen

* Az északnyugattól délkeletnek eső Sumatra szigeten, északtól délfele egy csaknem teljesen összefüggő hegylánc vonul végig, közbe egyedülálló vulkánokkal. A hegylánc közelebb esik a sziget nyugati partjához.

Sumatra a hozzá tartozó szigetekkel együtt 467,000 □ km, Éghajlata a tengerszínti vidékeken trópusus, nagy területeinél

más szemmel látja az utasember ezeket az otthon ismeretlen világrészeket, ha egyszer megismerkedett a helyzettel! Így pl. Padang, a hasonló nevű rezidencia fővárosa, a földgömb egyik legbájosabb s mezőgazdaságilag jól megművelt vidékének a kikötője és úgy beleesik a forgalmi vonalakba, hogy a globe-trotter is felkeresheti.

fogva azonban nem helyezhető egy beosztás alá, így északi része az északkeleti és délkeleti monsoonjárta vidékekhez sorolható; a középre eső területen változó az éghajlat; délen a délkeleti és északnyugati monsoon uralkodik.

Sumatra Borneoval a tipikus maláji fauna és flóra otthona. Jellemző a szumatrai florában a lalang és glaga használhatlan füvek túltengése, amely sásszerű füvek alacsonyabb régiókban teremnek, mint a hasonló alang-alang fű Java szigetén. E jellemző növények között felemlítendő a raffesiák, a világ legnagyobb virágjai.

A nagyobb állatok között vidékerként az elefántot, az egy- és kétszarvú orrszarvút találhatni; a tigris, párduc, vad-disznó, szarvas nagyszámmal lakik az őserdőkben és a sűrűs helyeken, az orangután is előfordul szórványosan Sumatra északkeleti részén; a farkatlan fekete Siamang-majom (*Siamanga syndactyla*) Sumatrán kívül csakis a maláji félszigeten él; a fekete medve is otthonos sok vidéken.

A nagyobb városokba telepedett idegen fajoktól eltekintve, egész Sumatra szigetét a maláji faj lakja; nagyjában a következő beosztás alá tehetők: 1. Észak-Sumatra szigetén az atjehek laknak, a számuk 110,000-re tehető, több mint 700 éve mohamedánok; 2. az atjehek területétől délfelé a batakok következnek; nagyobb és erősebb típus a telivér malájinál; ők voltak az egyetlen ismert cannibal-faj, amely a saját feltalálta betűt használta; 3. az Ophir hegyvidéken a kevésbé ismert orang-lubuk és orang-uhuk nép él; 4. keleten, szemben Singaporeval a sziaokok laknak; 5. legműveltebb faj a padang-hegyvidéki, Nyugat-Sumatrán; ők a tiszta maláji nyelvet beszélik és a matriarchalis rendszert követik; (a matriarchalis rendszer szórványosan a batakoknál is dívik) a gyerekek az anyáé és az ő falujában kell, hogy maradjanak. Érdekes, hogy ezt a rendszert össze tudják egyeztetni a mohamedán vallással. 6. Délen a passzum és lampung népcsalád otthonos; 7. A Musi és Ratang Hau folyó eredeténél pedig a nomád kubuszok élnek.

A Koninklijke Paketvaart hajózási társaság Batáviából hetenkint indít hajót Padang felé; Padang és Penang között (Malay félsziget) szintén hetenként jár hajó, a Rotterdamsche Lloyd hajói pedig Európába menet és jövet szintén kikötnek Padangnál.

November 23-án indultam el Bataviából a Rotterdamsche Lloyd társaság hajóján. A Javát Sumatrától elválasztó tengerszoroson éjjel hajóztunk végig; a Krakatan krátterszigetet is sötétben hagytuk el; 24-étől a Sumatra szigeten északtól délfelé húzódó hegygerincet láttuk.

A sziklás zátonyok miatt távol hajóztunk a parttól. Padang előtt Sumatra gerince több sorra oszlik, a hegyek közé mélyen benyulnak az öblök, a nyílt tenger felé korall-szigeteken törnek meg a hullámok; a szigetek élénkzöld fáit, a partokat körülzáró sárga homok mintegy rámába foglalja; a sárga kereten habkoszorút fon, a sekély helyeken opálszínt vált a tengervíz. Emlékeztetnek a kis szigetek a csendes óceán szigetjeire; a kókuszfát is nagyobb számban látni itt, mint a Molukkákon; talán a lakosság, amely a kókuszt ülteti, is közelebb rokona a polinéziai szigetek lakóinak, mint a Molukka-csoport őslakója?

Olyan élvezet így elmélázni, összemérni, találgatni! Az élvezet különösen abban rejlik, hogy hosszas tapasztalattal, megfigyeléssel sok olyat észrevehetünk, ami talán más utas figyelmét kikerüli és amely megfigyeléssel a szakembert is irányíthatjuk.

Padang kikötője kerek öböl, részben mólóval védve; a védelem többi részét a nyílt tengeren mértföldekre elszórt apró szigetek végzik. A szárazon erdőség borítja a meredeken leeső hegygerincet.

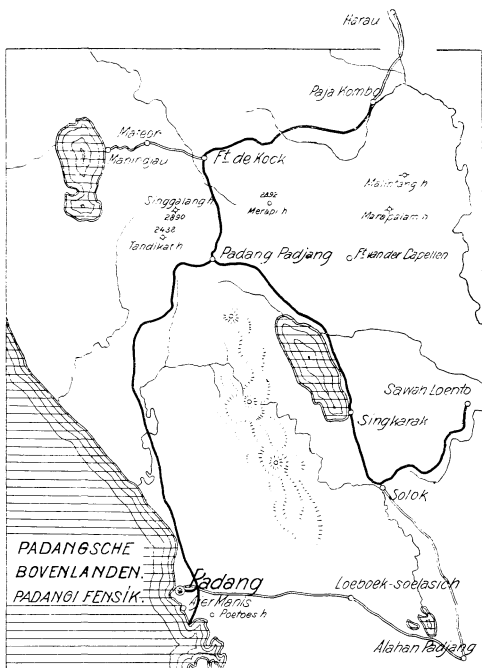
A kikötőből vasúton viszik az utast a városba (7 km); alighogy elhagytuk a kikötőt, két igen nagy pléh-magtár mellett megy el a vonat, a sawah lun-

tói köszénbánya termékeit raktározzák itt el. (A köszénbánya 155 km.-re esik Padangtól.) Ime a rúgó, a mely idehozta az európai! Egyébként a padangi felvidéken lakó népnek megvolt a maga ősi fejlődése, amely az európai befolyás előtti időkből származik.

Padang városban 91,440 a lakosok száma, ebből 1789 európai, 5156 kínai és arab. Az európai városrész olyan szélesen elterül, mint Batavia európai városrészében Weltevredenben. A cölöpökön épült kényelmes európai lakok földszintesek, jórésztben pálmalevéllel fedve, ami a legmegfelelőbb anyag háztetőnek a trópuson. Mindenik ház tágas kertben áll; az utakat fasorok szegik. Az egyik tengerpartmenti úton gyönyörű temara-fák leveleit lengeti az esti szellő, egy másik utat kókuszpálmák díszítenek, egy harmadik út mellé jávai kanári fákat ültettek, de a jávai kanári fa nem állhat meg a molukkai mellett; hasonlít hozzá a levele, a törzse, de méretben mögötte marad a molukkai óriás rokonnak. Amint ezen az utolsó fasoron kocsiztam, mintha eltörpült volna előttem Sumatra növényvilága; de ez csak pillanatnyi benyomásszülte képzelem, alig pár kilométerre Padangtól, a hegyek között vezető országútról olyan őserdőt látunk, amely a trópusok legpompásabb fáit növeli!

Padang első szállodáját, az Oranjet ausztriai származású vendéglősné bírja; a szálloda ötven szobája szellős; a konyha jó; az érdemes vendéglősnő ezenfelül az Ausztria-Magyarországból származó vendéget ellátja a szükséges útbaigazítással; nekem nagy segítségemre volt a benszülöttektől vett háziipari tárgyak kiválasztásánál, az ő segélye nélkül a kétszerest fizettem volna.

A benszülött lakok Padang táján, jelentéktelen különbségtől eltekintve, megegyeznek a jávai építkezéssel.

A Padangsche bovenlanden (felvidék) átnézeti térképe.

Padangtól Fort de Kockig.

(93 km. vasúton.)

A Padangsche bovenlanden (felvidék.)

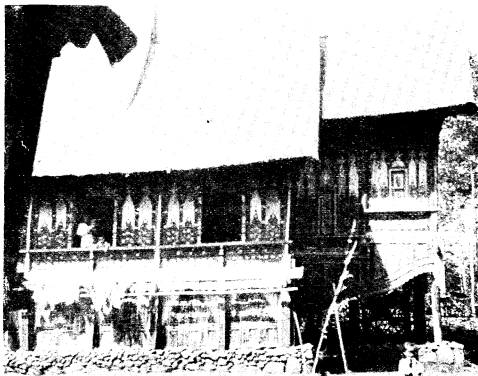
Padangtól Padang Pandjangon át vasút vezet észak felé Fort de Kockig; Fort de Kockon túl Pajacombóig épült ki északkeletnek a vasút; Padang Pandjangtól délkelet felé pedig a vasút Sawah Loento állomásig, a kőszénbányákig ágazik el.

A Padang Pandjangból háromfelé szétágazó vasút Sumatra legbájosabb vidékét szolgálja, a Padangsche bovenlandent.

Padangból kiindulva pár kilométer széles völgyben vezet a vasút; a völgyben plántáról kel a rizs; helyenként a kókuszpálmát is ültetik; az állomásokon fiúcskák és leánykák kínálják az érett gyümölcsöt, ezidőszerint (november) a mangusztánt. A ben-szültött jobban megtartotta a maláji típusát mint Java szigeten, jól megtermett; az idősebb férfiak szívesen megnövesztik az állon a szakált mint Dél-Celebesen a makasszerek, vagy Észak-Sumatrán az atjehék; a fejen gyakran a fezhez hasonló formájú fonott szalmakalapot viselnek; ez a viselet is divatos Észak-Sumatrán és Ceylon szigeten. Valószínűleg Ceylonból vették át a divatot.

Padangtól 53 km-re az anei völgy-szorosban fogaskerékkel jár a vonat; mielőtt az anei szoros meredek falai elzárnák a kilátást, szemben az út vonalával a Tandikat kúpját látjuk (2458 m.), ezután egy ideig páfránnyal és mohával borított falak között pöfög a vonat, amint kiértünk a zöld falak köréből, Padang Pandjangnál vagyunk. P. Pandjang után három tűzhányó bukkan fel a láthatáron: balról a Tandikat, távolabb a Singgalang (2890 m.) és jobbról a füstölgő Merapi (2776 m.) erősen ellapult tetővel.

P. Pandjang vidékén már szembetűnő a bovenlandeni építkezési irány: a deszka vagy bambusz-házak cölöpökön állnak; a gerendákat faragással, festéssel díszítik; a többszörösen felfelé hajtott háztető elárulja, hogy hány család lakja a házat. A ház közepére vezető lépcsőn az öregek negyedébe

Lakóház Kataping községben, a padangi fennsíkon, Sumatra nyugati részén. (A kép a ház felét mutatja; a ház közepén három család lakik, minden további tető alatt egy család.)

lépünk, itt rendszeren három család lakik együtt tágas szobában, az egész bútorkészlet az emelkedettebb fekvőhelyekből áll; amint a család szaporodik házasság útján, jobbról-balról hozzáépítenek a házhoz; mindenik újabb osztályt külön tetőzik be, úgy hogy kívülről nézve könnyen eltaláljuk a felfelé fordított ívhez hasonlítható háztetőkről, hogy hány család lakik

odabenn. A bovenlandeni maláji lakos a házán kívül a magtárát is kifaragja és kifesti.*

A házak faragása és kifestése a vidékek szerint eltérő: P. Pandjangtól északnyugatnak a piros és kék szín túlnyomó, ezenfelül sárga és fehér színt használnak; Pajacombo vidékén világos az alapszín;

Faragott és festett rizsmagtár Kataping községben.

P. Pandjangtól délnek az alap fehér. A bovenlandenban ablakokat is vágnak a házakra.

Rövidesen P. Pandjang után Pasar Rebo állomásnál a Merapi lábától délkeletnek messzire elnyúló

* Az északnak eső Batak területen is faragással és festéssel ékesítik a házakat — sőt a díszítés módját véve, bizonyos hasonlatosságot is találunk a két benszüllött faj építkezésében.

völgyre látunk. A meneteles völgyet fel a hegyoldalig rizs-teraszok borítják; a teraszok, mint mindenütt a bovenlanden völgyeiben, mesterileg készülnek; a kövekkel kirakott tapasztott töltések mégis olyan természetes benyomást keltenek, mintha gejzerforrások rakták volna le, mert körvonalaikban szabálytalanok mint az illető földdarab, amelyet fednek.

Padi, vagyis plántáról ültetett rizstáblák a padangi fennsíkon.

Az összbenyomás olyan festői és természetes mint Java szigeten a Preanger rezidenciában; hiányzanak a Preangerben elszórtan megmaradt egyes óriási fák, az utakat se szegi fasor, a környezet azonban megkapóbb, változatosabb mint Java szigeten. Különösen emelik az összbenyomást a hegyek lábánál ültetett kókuszfa-csoportok.

A pálmafát úgy megkedveltem Ceylon szige-

ten és a Csendes-tenger délvidéki szigetjein, hogy el se tudok nélkülök mosolygó déli tájképet képzelni. Itt ismét rájok találtam és a fényes nagy leveleiken fürdő napsugárban mintha visszatükröződött volna valami a szép multból: ezt a hangulatot nem találtam a Preangerben.

A házakat is jobban kiállítják, szemléltetőbbé teszik a bovenlandenban és a szépen fedett színes házak nagyon élénkítik a környezetet.

A bovenlandeni lakos azonban a külső megjelenést véve messze mögötte áll a preangerinek, de szebb faj, szabályosabb arcvonással.

Elragadó vidék ez bárhonnan nézve, de különösen megkapó az emelkedetteb helyek kilátási pontjairól és ebben sincs hiány. Minden fordulat egy-egy meglepetés, amely tetőfokát éri el a keskeny völgyek bejáratánál és a meredek oldalak közé szorult völgyekben. Itt mint művészileg festett körkép tárul elénk egy darabka élet a bovenlandeni édenből: a menetelesen sorakozó teraszok, a szünet nélkül csobogó kis vízesések, a földjét szántó, taposó ember, a napsugárban fürdő palmafák, az esti szellő lengette bambusztollóriások, egy darabka kultúrkép beleékelve az őstermészetbe. Az ellentét olyan éles, hogy kettős hangulatot kelt. Csak ott, ahol a messze völgyvégen beleolvad a kultúrföld, az őserdőben szűnik meg a kettős hatás. Mi következik azután? . . . Újabb meglepetés. Van-e költő, aki ne venné elő a lantját, ha ezen a vidéken jár?

A bovenlandeni tájak jellegzetes vonása a változatosság: a fennsíkot fedő teraszok kiágaznak a mellékvölgyekbe, a mellékvölgyek belenyúlnak a hegyvidékbe és a megművelt föld egyszerre helyt ad az őserdőnek, vagy a mindenütt felburjánzó sás-szerű lalang fünek; a hegyi patak meredek falakat mos a laza talajba, itt vége szakad egy darabka

tájképnek; ha pedig folytatjuk az utunkat, ismét rátalálunk az emberi kéz munkájára, a padi teraszokra, és a zöld bársonymezőkön elkalandozhatik a tekintetünk az ős fák honáig... Egyik kép a másikat követi, kifogyhatlan vidék ez a tájképfestők számára.

A keskeny völgyekben, mint művészileg festett tájkép tárul elénk egy darabka élet a padangi felvidék paradicsomából.

Fort de Kock.

(921. mértföld.)

Matoer. A Manindjaoe tóvidék.

A fort de kocki kézműipar. A matúri vásár.

Fort de Kock város dombon épült, szép kilátással a Merapi tűzhányóra, 2290 lakosából 258 európai, 345 kínai. F. de Kock vidékén készül a messze vidéken keresett szumatrai szövöttes, ugyan-

csak F. de Kock elnevezés alatt kerül forgalomba a Manindjae tó partvidékén vert rézmunka. Még ma Sumatrának ez a része el van árasztva úgy a modern szövöttesel, mint a régi darabokkal, de bizonyos ősi, egészen eredeti minták, sajnos, máris kimentek a divatból. Nagy hiba, hogy a kéziiparosok elé új mintákat raknak, aminek semmi köze az itt feltalált

Csendélet Fort de Kockban, a paszar (vásártér) felé vezető úton.

eredeti mintákhoz, így lassanként kivetkőztetik majd a virágzó fort de kocki kéziipart a maga eredetiségéből.

F. de Kockból két út vezet Matoer hegyi községhez, az egyik, a hosszabbik rizst termő völgyek mentén kanyarog, a rövidebb út meredekebb és vadabb sceneria zárja körül.

Mind a két úton szakadékok szelik ketté a

Merapi hamujával betöltött völgyeket; az ötven-hatvan méter magas falak közti szakadékok, vízmosások különösen számosak a második út mentén, ahol közel F. de Kockhoz kilométerekre nyúlik el egy ilyen tufa-fal.

A hosszabbik úton mentem, a rövidebben jöttem. Meredek helyeken sokszor kénytelen gyalogolni

Ötven-hatvan méter magas tufa-fal Fort de Kock vidékén.

az utas, mert a két lógós közé fogott póni nem olyan jól tartja a kocsit, mint a jávai pónik; ez részben a rossz befogáson múlik.

Matoer község közelében igen szép kilátás esik az alatt fekvő hosszú, keskeny völgyre; a községben még megmaradt néhány szépen faragott és festett ház, de a közéjük ékelt, egyszerű pléhtetővel fedett építkezés sokat levon a hatásból. Sajnos, a

Kilátás a Merapi tűzhányóra, a Fort de Kocktól Matoer felé vezető útról.

Az otthon préselt cukrot árusító asszonyok a maturi vásáron.

benszülöttek hova-tovább eltanulják az európaiótól a hasznosat elébe tenni a szépnek és már csak évtizedek kérdése, hogy a düledező ősi házakat olcsó munkával összetákolt viskókkal váltsák fel.

Matoer vásárcsarnokában a környékről összegyűlt sok szép nőt láttam; a vásárt későn, 9 óra tájban nyitották meg, mert a korai órák hűvösek a magasfekvésű helyen és ezt az időt a könnyedén öltözött lakosság szívesebben a menetelésre szánja. Egy sor asszony különösen lekötötte a figyelmemet; az otthon készült cukrot árúsították és amint így végignéztem a sorukon, nem egyszer akadt meg rajtok a tekintetem. A legszebb asszonytól megvettem a fél kosár tartalmát és elosztottam a gyerekek között; ezzel megnyertem a rokonszenvüket és mindenikük kész volt a fényképező készülék elé állni. Ilyen közvetlen, kedves készséget csak olyan vidékeken találtam eddig, ahol a tömegben járó globtrotter számára még nem gyártják a körüti jegyet.*

A néprajzi megfigyelések után elkocsiztam a pár kilométerre eső Manindjaoe kráter-tóhoz. Az út Kataping Kampungon (Kampung a nép lakta község) át vezet; itt láttam a legdíszesebb házcsoportot a padangi felvidéken.

A Manindjaoe tó 16·6 km. hosszú és 3·8 km.

*Az ilyen tömegesen járó futó turista semmit se figyelhet meg rendesen, de mindent akar látni és igyekszik a többi rohanó társsal szemben az élceset játszani. A vihogásukkal telköltik az egyszerű bennlakóban a gondolatot, hogy most ratja nevetnek (és úgy is van) és tartózkodóvá teszik, vagy pedig olyanforma tréfába elegyednek vele, ami a benszülött szemében nevetséges és inferieur színben tünteti fel az európaiót és mindezekben felül bőkezűek ígéretben, de az ígéret beváltását gyakran nem veszik lelkiismeretbeli kérdésnek; így ismételtelen hallottam benszülöttől, hogy ígértek már annyszer fényképet, de sose küldték meg... Ez a faj globtrotter nagyon útjában áll a megfigyelésnek!

Házaspár Matoer vidékéről.

Kataping községbeli nők egy diszesen faragott és festett ház kőlépcsőjén.

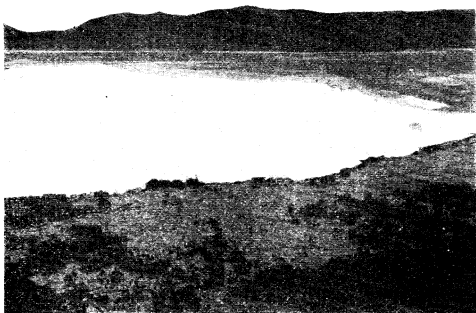
széles, a legmélyebb fenékmérés 157 méter; a meredek falait tetőtől talpig őserdő borítja; a lefolyása a nyugati hosszoldalon ömlik a tengerbe, ugyanezen az oldalon ellátunk a nyílt tengerre. A tó hullámai őserdőség lábait érik, de az északi part elsimul és az itt szélesen elterülő két község lakossága rizst termel az alacsony parton. A F. de Kock elnevezés

A katapingi balé-balé, vagyis községháza.

alatt árult rézverettest ebben a két községben készítik. Ha a Baedeker vállalat egyszer rászánja magát Sumatrát megírni, a Manindjaoe mellé biztosan odateszi a két csillagot.

Visszafelé menet a Bockit (domb) Sirih kilátási pontról szép hegyi körképben gyönyörködtem. A kilátási pontig menet, a hegygerincen apró cukornád-ültetvényeket találunk és majdnem mindenik házikó udvarán egy tehénke vagy lovacska nyikorgatja az

A Manindjaoe krátertó a padangí fennsíkon.

Otthon készült cukornádprés.

otthon készült cukornádprést. A gazdák szívesen kiálltak a portrék elé, amint a hollandus gyarmatszigeteken a fényképezést nevezik és maguk mellé szólították a házi népséget: több jóindulatot kívánhatunk-e igazhívó mozlimtól? A hegyek között kocsizva csak két ízben láttam lovas embert; amint rámutattam a hátasra, kocsisom azzal felelt, hogy: „prempuan” (szó szerint nő, tehát lóra alkalmazva kanca) és tényleg, amint később hallottam, a bovenlandenban rendesen a kancákat nyergelik meg, a mének a kocsit húzzák. A lovaglás azonban a felvidéken itt csak szórványos jelenség és nem általános, mint Java sziget hegyvidékén, ahol minden gyermek megüli a lovat.

Fort de Kocktól Pajacombóig.

(37 km. vasúton.)

A Harau völgy szoros.

F. de Kocktól Pajacombóig négy völgyben visz a vasút: az első völgyben a Merapit látjuk a menet irányától jobbra, mögöttünk a Singgalang marad el és balról egyenetlen apró csúcsokra osztott hegygerinc. A rizsteraszok végighúzódnak az első völgyön. A második völgy első felében egyszerre vége szakad a szántott területnek; a Merapi itt egyelőre megakasztotta a földmunkát az odadobált nagy bombáival. A harmadik völgyet a sásszerű lalang-lalang fű (Java szigeten alang-alang) verte fel. A negyedik völgyben, a Tanak Datar fennsíkon, egyszerre pálmaerdőségbe lépünk. A napsugártól ezüstoffnyt nyert pálmaerdőségből bontakozik ki Pajacombo város; szépen faragott és festett házban itt sincs hiány és a pajakombói asszonyok elhíresztelt szépségek. Úgy itt, mint mindenhol a padangi fennsíkon sok szabá-

lyosan széparcú nőt láttam; hogy a pajakombói nőt fölébe helyezik a többinek, nem annyira a típus szebb voltán, mint inkább azon múlik, hogy szép a viseletök.

A Tanak Datar völgy másik végére esik a Harau hegyszoros, 15 kmre Pajacombótól. Jó kocsíút vezet a völgyig, eleinte kókuszfák között, majd rizsvetések és lalangfü mentén; a Harau szoros előtt

A Harau hegyszoros a padangi fennsíkron.

magas, falhoz hasonlítható szakadék képez félkört, a szakadékot esőzések idején több vízesés díszíti; a szoros bejáratánál kókuszfák között rejtőző házikók zárják el a kilátást, azon túl a kétoldalt meredeken leeső vörös sziklafal határolta völgyben szabadjára nő bokor és fa. A turista a magasból porként aláhulló Harau vízesésnél megpihen és szépen visszafordul Pajacombóba.

Fort de Kocktól délkeletnek Solokig vasúton.

(72 kilométer.)

Soloktól kocsin Alahan Pandjangig.

(45 $\frac{1}{2}$ kilométer.)

Fort de Kocktól visszafelé menet csaknem megváltoztattam az utitervemet, olyan igen szép a padi (rizs) terasz vidék, hogy vétek nem kocsin és gyalog menni rajta végig.

Padang Pandjangtól délnek a nagy Singkarak tó kezdetéig számtalan rizsteraszt viselő kis völgyre nyílik kilátás. A 21 km. hosszú és 7 km. széles Singkarak tavat hegygerinc zárja körül, a hegy lábánál kókuszpalmák sorából bukkannak elő a színes benzülött lakok; a tó délkeleti végén, tágas völgyben terül el Solok város.

Soloktól háromlovas taligán mentem vissza Padangba, két napig állomást tartva Alahan Pandjang községnél.

A szoloki fennsíktól kezdve a 33-ig kilométerig folyton egyenletesen emelkedik a jókarban tartott országút. Eleinte rizsteraszokat látunk a völgyben, később lalang-lalang és egy faj páfránnyal fedett hegygerinceket.

A bevágások mentén az elmállott, de még nem termőképes agyagból nagy lávakövek törnek elő.

A kilátási pontokról nézve hullámos hegyvidék terül el alattunk, de az egész környék összbenyomása egyhangú.

Alahan Pandjang község több kilométer hosszú völgyben fekszik; a völgy egy részét legelőnek hagyták, itt annyi póni és szarvasmarha éli világát szabadján,

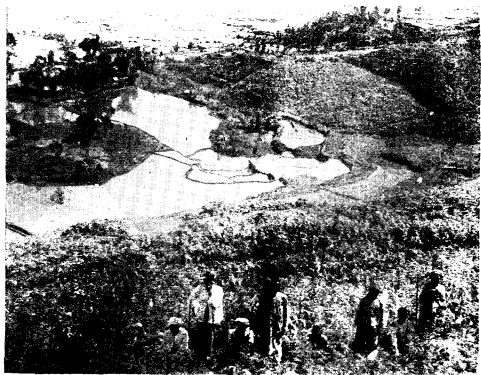
hogy magyarán mondva, ménes- és gulyaszámba vehetők. A völgynek egyik emelkedettebb helyén épült a négyszobás passangrahan; kevés helyen találtam magamat otthonosabban, mint ebben a kis házikóban. Az ablakomból a község egyik sarkán át mellékvölgyre láttam, a menetelesen eső mellékvölgyben rizst termelnek, ameddig szemmel ki lehet

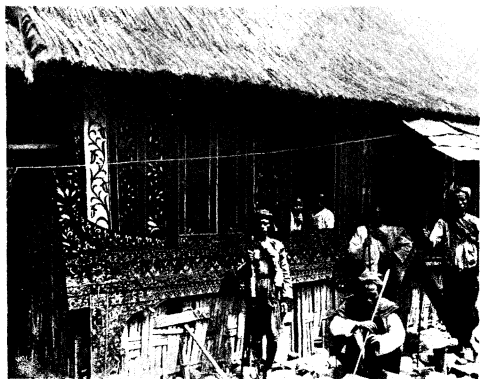
Szapora család lakóháza Alahan Pandjang községben.

venni. Olyan szabad volt a kilátásom és olyan jól-esett végre teljes világosságban lakni, mert itt a hűvös hegyi levegőben nem védekeznek a napsugár ellen és a passangrahan úgy épült, mint ahogyan otthon lakunk.

Alahan Pandjangban viszonylag feltűnően sok az olyan ház, amelyben nagy család lakik, amint ezt a tetőről következtetni lehet és az egész padangi fennsíkon itt faragták ki a legdíszesebben a fedett hidat.

Hajtóim Alahan Pandjang vidékén.

Vadászatról hazatérve, hajtóim sorra mutogatták a szebb házakat.

Az Alahan pandjangi völgyet lalangfüvet és páfrányt termő dombok zárják körül; a gazonban sok vaddisznó rejtőzik és az őserdőből le-levonul a párdúc, tigris malacpecsenyére.

December 4-én tizenkét emberrel és kutyákkal kimentem a közeli dombokra vadászni; a tizenkét embert hajtónak szántam, ők azonban szépen az ösvényen haladtak, liba módjára egysorban s hagyták a kutyákat keresni. A nedves, magas gazonban tényleg lehetetlen hosszabb ideig gyalogolni; de amint elvakkintotta magát egy kutya, elébe a vadnak, nem törődtek már a sűrűvel!... Ez ugyan sohse sikerült, de a lándzsás legények szenvedélyes vadászok, erről meggyőződtem. Egy helyt friss kerek lábnyomot láttunk, harimau (tigris) mondták. Tigrisnyomnak kicsinylettem, de párdúcnak jó darab párdúc lehetett.

Alahan Pandjangtól vissza Padangba.

(72 kilométer kocsin.)

A fekete medvét mutató Siamanga syndactyla majom.

December 5-én reggel elindultam kocsin Padang felé. Északnyugatnak fordulva, a Danau (tó) di Atas tó hosszában kocsiztunk; a tavat alangfüvet termő dombok környezik, pedig a föld nem lehet terméketlen, amint a partmentén elszórtan eső farkok mutatják. Északi végétől nézve a tulsó part mögött egyedülálló kúphegyre látunk.

Az úton minduntalan szembetalálkoztunk bivaly-vontatta taligákkal, Alahan Pandjang és Solok felé igyekeztek.

A lalangfedte egyhangú dombok után jólesik a szemnek a Talang tűzhányót megpillantani (2228 m.);

krátère erősen gőzölög, az oldalain szabályosan sorakozó zöld vonalakat látunk, a kávékerteket. Végre elérkeztünk az őserdőbe; áthatolhatlan sűrűség, bokrok és fák a zöld és rozsdavörös minden árnyalatában; egy kis völgyben ismét belépünk a szántóvetők otthonába; a padiföldeket megint erdőség követi.

A Danau (= tó) di Atas, Alahan Pandjang közelében.

Loeboek Slasi állomásnál, Padangtól 36 km.-re pihentettük a lovakat. Alighogy pár kilométerrel elhagytuk az etetőállomást, fekete állatot láttam az egyik faóriás ágán pihenni; úgy elfeküdt rajta, hogy nem tudtam elképzelni, mi lehet; lassan megindult; az arcát nem vehettem ki, de hogy nincs hosszú farka, azt láttam.

Előbb majomnak hittem, a vontatott mozdula-

tok után ítélve, egyszerre elképzeltem, hogy talán mézzel élő fekete medvebocs. Kértem a kocsistól: „Monyat?“ (majom). „Tida monyat“, (nem majom) válaszolta. Gyorsan ki a flintával a tokból és utána a sűrűbe.

A lehullott levelekben bokán felül jártam, a liánok utamat állták; itt nem lenne jó sebzett veszé-

A rövidfarkú fekete Siamanga syndactyla majom, csakis Sumatrán és a maláji felszigeten otthonos.

lyes vadat nyomon követni. Élvezet volt nézni maláji szolgámat, hogy mint csörtetett utánam tiszta fehér ruhájában.

Ilyen ember kell nekem, gondoltam magamban és ettől fogva jó dolga is volt a fiúnak, elnéztem kisebb hibáit; hiába, csak ilyen a vadászember, szereti másban is látni a szenvedélyt.

Meglőttem a fekete állatot. Bocsnak nem volt

bocs, de a farkatlan fekete faj siamang (*Siamanga syndactyla*) majomnak ritka szép példánya és reméltem, hogy be fog válni a Nemzeti Múzeum gyűjteményében, ahova szántam. Sajnos, rossz karban érkezett haza.

Alahan Pandjangtól $46\frac{1}{2}$ km.-re az első kilátási ponthoz érkezünk: a völgyben zöldelő padi-

A pálmabort hosszú bambuszcedényben árulják a kelet-indiai szigeteken.

teraszokat, Padang városnak hegygerinccel körülzárt kikötőhelyét, a tengerben elszórt apró szigeteket innen az őserdő rengetegén át látjuk. A kilátási ponttól csaknem meredeken lejtős az út Padangig, ez okból az út jórészt gyalogolva kellett megtennem, mert a Solokban fogadott lovak nem jól tartották vissza a kocsit. Tekintve, hogy Solokban nem bérelhetünk olyan jó fogatokat, mint Padangban,

jobb Padangból megtenni az utat a kilátási pontig, ha pedig szert tehetünk automobilra, végig kocsi-kázhatunk vele az egész úton Solokig. A Padang felé eső harmada legszebb az egész vonalnak; itt keskeny völgyben vezet az országút, a völgy két-oldalán egész nagyságukban kiállnak az ősfák, a derekukra mászó és az ágakra ülő élősdieket is jól szemügyre vehetjük.

Az állatvilágból keveset látni a forgalomnak erősen kitett úton; a rozsdavörös vadgalamb és kisebb madarak szedegetnek az útszélen, a nagyobb vadféle a sűrűben keres menedéket.

Minél inkább közeledünk Padanghoz, annál több bivaly- és lóvontatta taligával találkozunk; az útszéli kávéházakat is mindsűrűbben találjuk; a házikók közelében, az út mentén szikladarabokból medencét csinálnak s ebben fürösztik az igavonó bivalyokat.

A Padang előtti hosszan elnyúló községben a tréfára, nevetésre mindig kész maláji lakosság újjal mutogatott a hármás fogatainkra, ilyen fogaton tehát nem gyakran érkeznek a fensíkről. A kocsisom csak nógatta a lovait és az egész magatartásáról látni lehetett, hogy ő most büszke! Jó darabka földet be is jártunk hamarosan, de ha meredeknek fel és le nem gyalogolunk, aligha bírta volna ki a rudasló a tartást!

Padangtól Poeloe (sziget) Telloig. (Batoe szigetcsoport.)

(172 t. mtfd.)

A Sumatra sziget nyugati partjával párhuzamosan fekvő Simeule, Banjak, Nias, Batoe, Mentavei és Enggano szigetcsoportok egyes kikötőit havonkint

érintik a Paketvaart társaság hajói. A kikötőhelyekről rendszeren több méter széles út vezet a nagyobb községekhez; kocsit ugyan nem találunk a kis világűrészben, a hátszló is csak ritka magántulajdon, de a gyaloglástól vissza nem rettenő utas ezeken a szigeteken olyan eredeti népélettel találkozik, aminőt csak a Csendes-tenger déli szigetjein láttam.

Hollandus nyelven bizonyosan több könyv jelent meg Sumatra szigetről és a hozzá tartozó szigetcsoporthoz, de más nyelven annyira hiányos e téren az irodalom és olyan nehezen találni rájuk a könyvkereskedésekben, hogy otthon nem tudtam ellátni magamat tájékoztató leírásokkal. Csak amint már láttam valamit a niászi nép életéből, támadt bennem a vágy, alaposabban megismerkedni a szokásaikkal, de az esős évszak miatt (a Nias és Batoe szigetcsoporthoz esős időszaka novembertől áprilisig tart) feladtam a gondolatot, annyival is inkább, mert a szigetek belsejében rendszeren az ottlakó hivatalnok vagy hittérítő szívességére szorulunk, aki nem mindig bocsáthat rendelkezésünkre szobát; a sátorélet pedig lehetetlen itt az esős idő alatt, mivel a magas gazban, fűben nem tudjuk a sátrat szárazon tartani.

December 12-én reggel érkezünk a Batoe szigetcsoporthoz; a több apró és három nagyobb szigetből álló csoport két legnagyobb szigete 18 t. mtfld hosszú szorost formál, ezen hajóztunk északnak Poeloetello (pulu maláji nyelven szigetet jelent) sziget felé.

A nyugati sziget déli végét pálmaszigetek koszorúzták; a nagy szigetek alacsony korallparttal lépnek be a sötétkék mély vízbe; a számtalan földnyelvre osztott partokat ellepi a mangrove és az öblökben helyenként pálmafák sorából magányos házikó bukkán elő. A háttér, a sziget gerincét képező domb, erdővel fedett.

Kilépve a két szigetközből, balról megszakad a szárazföld és négy kis pálmasziget követi a szigetek északnyugati-délkeleti vonalát. A pálmaszigetek között a tarajos hullámok elárulják, hogy korallfenék kötheti össze őket. Jobboldalt folytatódik a sziget és később Poeloetellóval (vagyis Tello szigettel) 4 t. mtfd hosszú második szorost képez. Poeloetello

Niaszi község Poeloetellon. (Poeloe=sziget, tehát Tello szigeten.)

előtt sziklaszigetek állnak ki a zöldes színben játszó zátonyvízből; körül pálmafák szegik a 16 km. hosszú Tello szigetet.

A tengerről nézve csak elvétve pillantunk meg egy-egy házat a kókusz-sűrűségben, de amint a parton körülvézető útra lépünk, megtaláljuk a dolog magyarázatát: a legtöbb partmenti községben a Nias szigetről ideszármazott nép lakik; a niasziak nem

építik ki a házaikat az út szélére, községeik beljebb fekszenek és a főúttal rendszeren korall- vagy kőből épült alacsony falak között vezető ösvény köti össze; az ösvény a dombon épült községekhez menetelesen visz fel és úgy a főút fele, mint a község bejáratánál pár kőlépcsővel végződik. Az út felé eső kőlépcsők két oldalára gyakran kőpadokat állítanak.

Niászi benszülöttek Poeloetellon.

A falak a község felőli részen jobbra-balra kiszögellnek és vagy kerítésbe csapnak át, vagy meredek oldalakban végződnek.

Az ösvényt bezáró falak külső oldalán a holtak emlékére felállított ducra tányért üveget és más, az elhunyt által használt tárgyat akasztanak; ezzel emlékeztetnek a hindukra.

A községek két házsora hosszúkás négyszög-

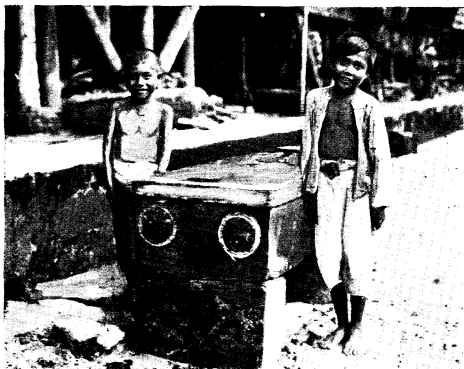

A niásziak Poeloetellon a halottjaik emlékére kosarat, edényt és más használati tárgyat kötnek fel az e célra szolgáló ducra vagy fára.

Niázi község Poeloetellon, előtérben kis gunyhó a bálványok számára.

forma udvarra néz; a hindu fürdőmedencékhez hasonlítható udvart a házak előtt futó gyalogjárdával egyszint kőpárkány zárja körül. A 3—4 méter magas cölöpökön álló faházak közel állnak egymáshoz; a cövek- és gerendaalépítmény és a ház padozata között sok házat a csónak orrára emlékeztető felfelé perdített gerendával díszítenek; a falakat

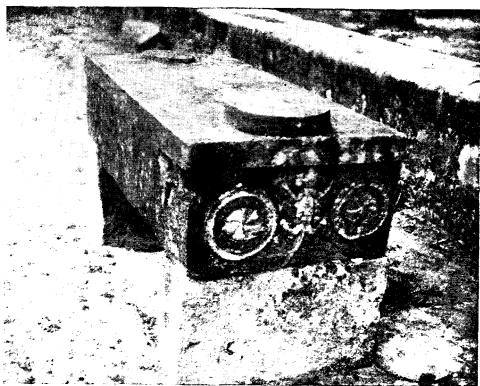

Niászi gyerekek Batoebara községben.

egymástól pár ujjnyira vízszintesen elhelyezett léchálózat pótolja; ajtó, ablak nincs a házon, kivéve a padozat alatti feljáratot, ahova lépcső vagy felhúzó létra vezet. Az egész ház elöl, a magas tetővel együtt bukóra áll és mutatja, hogy védelmi szempontok játszottak itt közre az építkezési irány ki-
eszelésénél.

A házak előtt futó járdánál 30—40 cm.-rel

lejobb eső udvaron bambuszkóterben tartják a bálványait; a fából faragott babák egyszerű munkák de a kőfaragásuk említésreméltó. Szépen faragott kőtömböt Poeloetello három községében láttam; Batoebara községben több ilyen sarcophagra emlékeztető, két kőlabon álló kőtömböt tetejükön és a két hosszvégén éremforma kerek faragással látták el; az érem

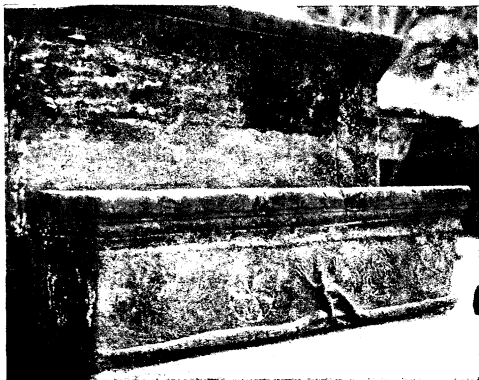

Kőfaragás Batoebara niászi község udvarán.

előtt, pár kővön, két egymás mellé helyezett kőlabafejet látunk; a lábak emlékeztetnek a Buddha lábnyomra, azzal a különbséggel, hogy ezek itt domborművek. Batoebara község legszebben faragott kősarcophagján a tetőt az előbb említett faragás, a két keskeny oldalon pedig jól metszett emberi alak és krokodilus (vagy gyík?) diszíti, a négy sarkon rozetták. Hilotalau község főkapujának oldalküszö-

bén szintén megörökítették a krokodilust, mellette két kígyó készül felfalni a hüllőt. A kötömböket rendszeren az udvar belső hosszvégén helyezik el olyanformán, hogy a községbeliek padokként használják a községi ügyek megvitatásánál.*

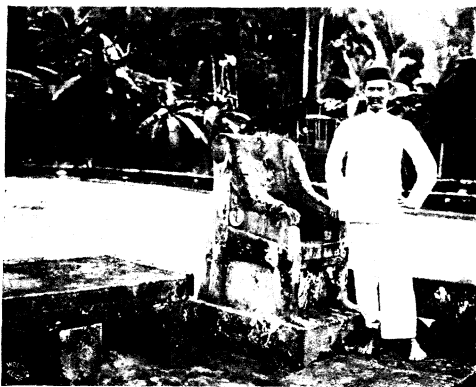
A legészakibb községben ismét két trónusforma kőszéket állítottak fel a kőpadokkal körülvett helyen ;

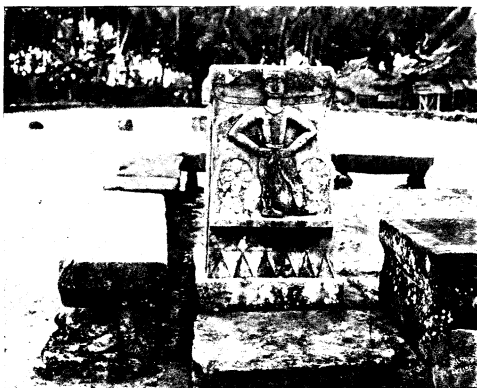
Kőfaragás Hiliotalau niászi község kapufélfáján Poeloetellon.

mindakét kőszék támlánya domborfaragott ; a nagyobb széken teljes épségben maradt meg egy jól megcsinált emberi alak, a támlányon végig emberi kart faragtak ki.

* A niásziak kőfaragásához igen hasonló munkát láttam Siantar szigeten (a Toba tavon). A niásziakat régebben mint rabszolgákat hozták Észak-Sumatra szigetre, innen a közösség úgy az építkezésben, mint a kőfaragásban.

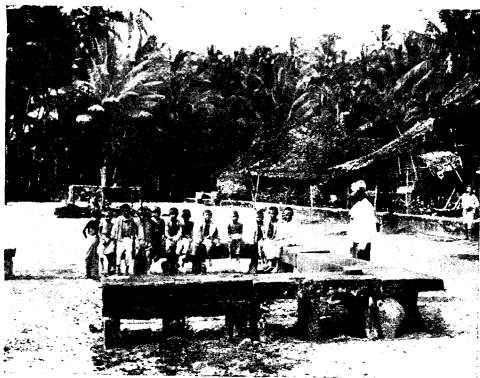
Szépen faragott támlásszék Poeloetello legészakibb községében.

A kő-támlásszék hátulról nézve.

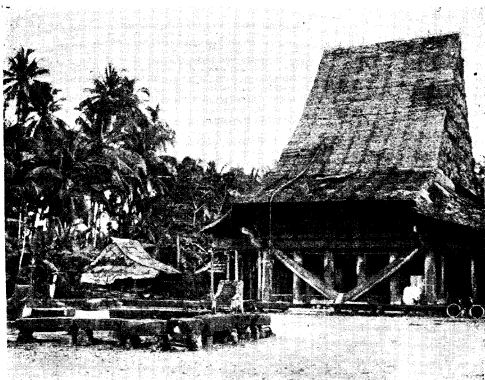
A községek udvarán nagy kövek hevernek szerte; Dél-Nias szigeten jöttem csak rá, hogy a köveket ugródeszka helyett használják az ugrási gyakorlataiknál.

Poeloetellon küllemre nem találtam nagyon feltűnőnek a különbséget a maláji és niázi faj között. A férfiak bátran fogadják az idegent és ha

Községi tanácskozási hely Poeloetellon.

kéznél dárda és pajzs, készek azonnal bemutatni a régi haditáncot; az asszonyokat azonban nehéz az udvarra csalogatni, ez ellenkezik az illemmel, ők a gerendák mögül nézik a jövevényt.

Nihela Baruju Lazara háza, Tello sziget legészakibb fekvésű niaszi községében.

Niaszi község piaca, Telok Dalem kikötőhely közelében, Nias szigeten.

A Nias és Nako szigetcsoporton.

(Poeloetellótól Telok Dalemig (Nias) 204 t. mtfld. Telok Dalem-től Hinako szigetig (Nako) 40 t. mtfld. Hinakótól Goenoeng Sitoliig (Nako) 144 t. mtfld.)

Élesebb ellentétet találtam a niászi és maláji faj között Nias sziget déli kikötőhelyén Telok Dalem-ban. A 120 km. hosszú Nias sziget déli részén erő-

A hollandus katonai közös konyha Telok Dalem községben.

teljesebb és szebb típus a benszülött mint északon; északon évek óta meghódolt a lakosság az európai hatalomnak, délen még a sziget belsejében szükség van a katonai fennhatóságra. Telok Dalem katonai állomás; a kikötőhöz közel eső katonai barakkból kőlépcsők vezetnek fel a legközelebb fekvő niászi községhez. Itt is olyan a beosztás mint Poeloetello niászi községeiben: a két házsor között elterülő

udvaron viskóban a fabálványok; az udvar belső végén a kőpadokból álló nyílt tanácskozó hely; a házaik is hasonlóan épültek.

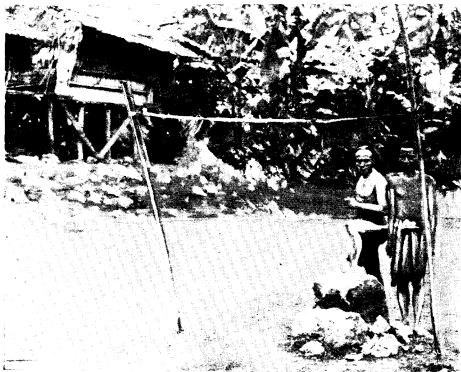
Az egyik ház eresze alatt két igen szépen faragott és festett házi istent fedeztem fel, mindenik kivont kardot tartott a kezében. A jelenlevő férfi-társaság eleinte nem akart beleegyezni, hogy lefényképezzem a két házi bálványt, később meggondolták a dolgot és pénzért készek lettek volna beleegyezni, de hajómon meghúzták a sípot (szokás szerint órákkal előbb az indulásnál) és nekem mint a pontossághoz szoktatott magyarnak, sietve ott kellett hagynom az érdekes helyet, hogy a ki- és berakodásnál rémségesen zajos hajón órákon át várakozzam az indulásra.*

Telok Dalem községben semmi szín alatt sem engedték meg a férfiak, hogy asszonyaik elhagyják a házat az ottlétünk alatt: régebben a Sumatra szigeti rádzsák és szultánok szívesen látták háremeikben a szép niászi nőket és elrabolták őket, nem csoda tehát, hogy a niászi nem bízik az idegenben.

Dél-Niastól északnyugat felé hajóztunk a Nako szigetcsoportig. Az öt szigetből álló Nako csoport teljesen félkört formál; mind az öt szigeten kókuszpalmát ültetnek; a lakosság száma 2000, részben maláji, részben a Celebes szigetről átszármazott bugi. A Hinako szigeten lakó hittérítő szerint közel 400 ember áttért a keresztény hitre. A házaikat magas facölöpökre építik, de nem állnak bukóra, mint a niászi házak.

* A Paketvaart társaság hajóin a daru minden mozdulatát füttyel irányítják; átlagban minden másodpercre esik egy fütty, tessék az ilyen hajón megmaradni az állomásokon! Említettem több ízben a tiszteteknek, hogy miért nem változtatnak rendszert? Hja, ez régi szokás a Paketvaartnál s a szigetek között nincs konkurrens, tehát marad minden a régiben.

A tengerpartmenti üzletek jórészt kínai kézen vannak; a kínai után legnagyobb szerepe jut a viaskodó kakasoknak. A Philippine szigetekről nyugatnak és elágazólag mindenütt, ahol a spanyol vagy portugál megvetette volt a lábát, divatban maradt a kakasviadal, de viszonylag seholse láttam annyi kakast mint Hinako szigeten. Az üzletek előtt

Magasugrási gyakorlatok a Telok Dalem kikötőhöz közel eső niaszi községben, a Nias szigeten.

a tengerpartmenti úton egyik kakas a másikat éri és szünet nélkül kukorikolja hősi voltát.

Éjjel a szigetek közti, részben védett öbölben horgonyoztunk, másnap Nias sziget északi sarkán Lahewanál, majd a keleti parton Goenoeng Sitolinál tartottunk állomást.

Lahewa kerek öbölben fekszik; úgy a lahewai öbölben, mint a sziget északi parthosszán kókuszpálmát ültetnek.

Goenoeng Sitoli Nias sziget fővárosa, széles makadam-utait fasorok árnyékolják; az asszistens-rezidens házában, az udvaron igen jól faragott kőbálványt láttam, a niásziak ajándékozták meg vele. Megérdemelné a művészi ihlettel megáldott niászi faj, hogy hozzáértő ethnológusok alaposan foglalkozzanak vele. A niászi nem érti a maláji nyelvet, így csak az ismerheti meg a lelkivilágukat, aki beszél a nyelvöket. A sziget déli felében a foglalás időszakát élik; a műveletlen maláji, jávai, a Banda Neira és más szigetekről származó katona nem tudja magát megértetni a niászival, a legkisebb ok elegendő, hogy büntetésből megfossza a fegyvereitől és háziipari cikkeitől. Felülről természetesen tiltják a visszaélést, kegyetlenkedést, de olyan nehéz ezt ellenőrizni ott, ahol se közlegény, se tiszt nem érti meg a benszülöttet, kétely esetében pedig a katonáé az igazság!

Hogy mennyire közprédának tartották a niásziak fegyvereit, mutatja az, hogy ma is potom áron beszerezhetők és a legjobb kútforrás az altisztek, akik gyűjteményekkel rendelkeznek.

A dél-niászi katonai parancsnokkal együtt utaztam Telok Dalem-től a sziget fővárosáig; finom lelkületű, olvasott, utazott katona, aki felismerte a niásziban a tehetséget, szinte megnyugvással vettem, hogy ilyen derék férfiú kezébe helyezték egyelőre a niászi faj sorsát. Az érdekes katona beszél a nyelvükön, amíg azonban a többi tiszt és hivatalnok nem követi a példáját, a niásziak sok igazságtalanságot szenvednek és a folytonos rettegés kiölheti bennök a művészi ihletet.

A niásziak között igen dívott a fejevadászat; a házasulandó fiatalember nem kapott addig asszonyt, amíg le nem nyakazott valami más vidékbelit. Lehet, hogy éppen ez a szokás vezette őket a magas

cölöpökön való építkezésre. A mostani katonai fennhatóság mellett mielőbb el kell hagyniok az embertelen rítust és rövidesen Nias szigeten is olyan biztonságban utazhatik az idegen, mint a gyarmat más műveletlen vidékén.

Goenoeng Sitolitól Sumatra sziget északnyugati végére.

(G. Sitolitól Sibolgaig (Sumatra) 76 tengeri mérföld; Sibolgától Singkelig 88 tengeri mérföld; Singkeltől a Banjak szigetsoporton át Simeuloe szigetre 104 tengeri mérföld; Simeuloe szigettől Tapa Toeang (Sumatra) 68 tengeri mérföld; T. Toeantól Sabang sziget érintésével Oelée Lheuëig (Sumatra) 312 tengeri mérföld.)

Sibolgától Sumatra északnyugati capjáig őserdő fedi a gerinceket, csak a kikötők közelében és az alacsonyabb partokon termelnek kókuszpálmát. Olyan vad, elhagyatott Sumatrának ez a része és a kikötőhelyeken mégis találunk egy-egy jól megcsinált lakályos kis helységet. Tudja a hollandus, hogy mit remélhet Észak-Sumatrától! Évtizedek óta folyik a harc északon az atjehekkel, ha egyszer meglesz a béke, nagy kincsek várnak a kutatóra, mert az ércben, szénben, földi olajban gazdag Sumatra északnyugati felét még nem kutatták fel. De bármi legyen a mozgató erő, tény az, hogy a kikötőhelyeken fasorok árnyában futó széles utak épültek és a tisztán csakis katonai állomásoktól eltekintve, az európaiak és jobb módú félvérek olyan kényelmes villákat építenek máris Nyugat-Sumatrán, mint Java szigetén.

Padangtól északnak Sibolga a leglakályosabb kikötőhely; szigetekkel körülzárt öble eléggé biztos révet nyújt. Sumatra nyugati parti kikötőhelyei egyébként ki vannak téve a nyugatról jövő hullámjárás-

nak és a sziklás fenék miatt a hajó a legtöbb helyen csak távol a parttól horgonyozhat.

Simeuloe sziget kikötőhelye, Sinabang teljesen védett; a kikötő bejáratánál kókuszszigetkék fogják fel a hullámverést, a kókusz szigetkék között mélyvizű kanális vezet be Sinabang kerek öblébe. Rövid idővel ezelőtt alakult társaság, hogy Simeuloe sziget kiváló faanyagát értékesítse. Most törnek utat a rengetegen; vagy fél kilométer távolságra lerakták már a síneket és három gőzmozdony ázik a síneken. Hallomás szerint egyelőre háromszáz munkást alkalmaztak Java szigetről; a férfiak 50–60 centet kapnak naponként, a női munkások 25 centet (egy cent körülbelül 2 fillér). A 90 kilométer hosszú szigeten nagy értéket képvisel az őserdő, az óriások között olyan kemény fajok is tenyésznek, hogy Európában nem akarják feldolgozni; ezeket Kínában és Japánban fogják értékesíteni.

Ahol a sínek véget érnek, mély bevágásban kotrógéppel csinálják a vasút számára az utat; a tisztás hely körül apró szárnyasok repdesnek a rovarok után, első pillanatban fiatal fecskéknek néztem őket, mintha csupa fiókmadár repült volna el idő előtti fészkeiből, de nem, ők egy piccoló faj fecske, a fészkeiket pedig a kínai kedveli. A tropikusan nedves, penészes őserdőben sok áldozata lesz a maláriának és a fekete víz (Schwarzwasser) láznak, mert az őstermészet nem engedi át magát a művelésnek emberáldozat nélkül.

Sumatra nyugati partmentén Tapatoeantól északnak kis csónakokon halásznak a benszülöttek; messze kieveznek vagy vitorláznak a nyílt tengerre, meglátszik, hogy tengeri rablók voltak az őseik, mert a merész halászok mind az atjehi faj szülöttei.

Északnyugat felé pár sziget követi Sumatra

sarkát (cap); a legközelebb eső szigetközben erős árja van a tengernek.

Amint a hajó hidjáról a mohával és alacsony sűrű cserjével fedett romantikus sziklás vidéket szemléltem, ott, ahol a nagy Sumatra végéhez érkeztünk, a hajó parancsnoka rámutatott az 50—60 méterre eső oldalakra: itt, mondta, még tíz év előtt ránk lövöldöztek az atjehiek, de rossz fegyvereikkel nem tehettek kárt a hajó hidját védő páncélban. Ma már nincsen szükség védekezésre, biztos a hajózás, a szoros mellé már nem jut harcos!

Amint kiléptünk a szorosból, jobbról Oelée Lheuë kikötőt látjuk, vagy jobban mondva a csaknem védtelen helyen horgonyzó hajókat. Tovább hajóztunk Sabang sziget északi kikötőjéig. Az őserdőbe bujt Sabang szigeten túl még csak egy kis sziget látszik a tengerben, ezzel észak felé kimerült Sumatra gerince.

Sabang sziget teljesen fedett északi öblét 10 éve nyilvánította Hollandia szabad kikötőnek, itt értékesíti a Sumatrán bányászott kőszén egy részét. Sabang is rokonszenves hely és nem adok neki sok esztendő, kicsi lesz a kikötője, hogy a bele özönlő hajók szénszükségletének eleget tegyen.

A kikötő előtt álló magas vastoronyból Colombóba küldözgetik a drótnélküli táviratot.

Sabangtól december 20-án érkeztem meg Oelée Lheuëbe (28 tengeri mérföld). Dacára annak, hogy katonailag megszállt területre léptem, a vámnál semmi nehézséget se csináltak a fegyvereim miatt. Megmutattam a Ned. Indiën előzőleg kapott fegyverhordozási engedélyeket és folytathattam az utamat a fegyverekkel együtt Kota Radja felé (3 kilométer); Kota Radjában (Atjeh fővárosa) már délután megkaptam az atjeh területre szóló fegyverengedélyt.

Az „Atjeh en Onderhoorigheiden“ területen.

Kota Radja, Atjeh székhelye. Atjeh lakossága.

A XVII. században az Atjeh királyság jogara alatt állott Észak-Sumatra, amint ezt T. Best angol kapitány jelentéséből tudjuk, az atjehi király 1613-ban hadihajók felett rendelkezett, a külállamokkal szerződést kötött. Ezidőben sűrű lakossága volt. A királyság később szultanátusokra oszlott; az egyes szultánok szünet nélkül háborúskodtak egymással, ezenfelül a Malacca tengeren az atjehi tengeri rablók az idegen államok kereskedelmét veszélyeztették. 1871-ben Anglia szabad kezet adott Hollandiának, hogy Észak-Sumatrán rendet csináljon.

Hollandia előbb végzett a tengeri rablókkal, amint pedig 1872-ben Kota Radjánál, az Atjeh birodalom fővárosánál partra szálltak a katonái, vereséget szenvedett.

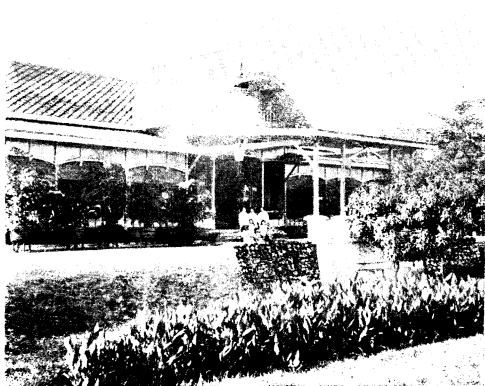
1874-ben negyvenhét napi ostrom után bevette a várost és körül kiépítette a vasutat.

A keskenyvágányú vasút ma körülfutja Sumatra északi végét Lho Seumawe kikötőig (északkeleti cap), az északkeleti végponttól a keleti parton Langsaig épült ki. Az egész vonal $413\frac{1}{3}$ kilométer.

Az atjehiek (különösen Kota Radjában) évszázadok óta összeköttetésben álltak az arabokkal, a british indiai Malabar parti lakossággal, Ceylonnal, a tenasszerimi és a maláji kereskedőkkel. A lakoságon meglátszik, hogy vegyült az idegen fajokkal; a vegyülést előmozdította az is, hogy a tengeri rablók különböző népfaj nőjeivel népesítették be a háremeiket. Kota Radja környékén a marcona képű benszülöttekben fel lehet ismerni az arab haramiát, rendszeren ezeknek az arcát díszíti kardvágás; az indussal,

a ceylonival vegyült benszülött békésebb hajlamú és hamarabb visszatért az ekéhez.

De a félvéteken kívül telivér khínait, malájit, szingalézt, jávait látunk a vasútmenti helyiségekben, csak telivér arabust nem láttam olyan számban, mint másutt a Ned. Indiákon, nekik egyelőre „ott kinn tágasabb“, mert tudnivaló, hogy a vallási fanatizmust

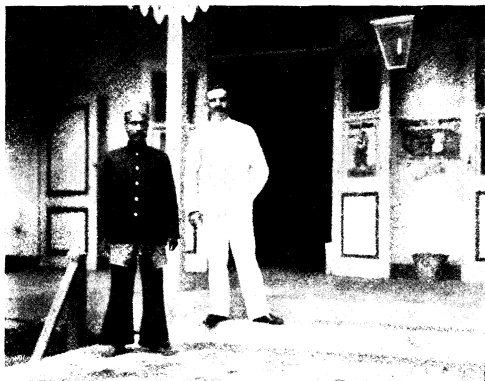

Az „Atjeh szálloda“ Kota Radja városban, az atjehi területen.

ez a faj szítja szerte e világon a mohamedánok között.

A khínai régtől fogva a kezében tartja Atjehben is a kereskedelmet és hogy mennyire a korral haladtak a koloniális kinézerek, a khínai felkelés óta nyilvánvaló. Kevés kivétellel levágták a copfot, tehát a haladás pártjához szegődtek. A hindu és szingaléz a mosást és borbély mesterséget űzi, a malájji, jávai hivatalt visel és kicsiben kereskedik.

Az atjehi intelligencia nagy részben felcsapott jóbarátnak; a hollandusok azzal visszonozzák a megterést, hogy az arravaló atjehinek hivatalt adnak; másik kitüntetés, hogy az egyenes, pallósforma klewang és a törforma rentjong viselését engedélyezik. Hogy ez milyen számottevő dolog olyan népnél, amelynek ősei kivétel nélkül katonáskodtak.

Habib Tjoet előkelő benszülött, tipikus atjehi ruházatban, a háttérben honfitársam Schwartz úr, a Nass cég üzletvezetője Lho Seumawe városban.

szembeötlő, ha egy ilyen fegyverhordási joggal felruházott főnököt látunk: az arannyal kivert rentjongot el nem feledné az övébe tűzni, a klewangot, revolvert pedig szolgálja viszi a nyomában. El nem hagyná a fegyvereit, mint ahogyan a mi őseink sem lehettek volna meg nélküle a középkorban, amely korban az atjehi most él. A vasút mentén pár álló-

mást tartottam és azt a benyomást nyertem, hogy csak akkor lesz Atjehben rend, ha nem kell papirossal igazolniok a fegyverviselési jogot, mert a fegyvertelen atjehi úgy érzi, hogy megalázták és sokkal inkább katonai faj, semhogy ezt eltűrhetné békességgel.

Az atjehi minden harciassága mellett ügyes kézimunkás és jó földműves: a rentjongot szépen kovácsolt és emaillozott fogantyúval látja el, a női ékszerek vetekszenek a kelet legjobb aranyműves munkájával. Ma ugyan sok kínai munkás dolgozik az atjehi ékszerüzletekben, de az eredeti atjehi mintától nem térnek el, annyira ragaszkodik hozzá a benszülött, hogy fel nem tenne más ékszert és ha megajándékozzuk valamely idegenben készült ilyen tárggyal, beolvasztja az ércet és kovácsol belőle atjehi mintájú tárgyat.

A nyelvök nem tiszta, sok arabs és maláji szavat használnak és arabs betűvel írnak

Az Atjeh terület 30.000 □km, 1905-ben 110.000-re becsülték a lakosságot.

Oelée Lheuëtől fasor között vezet az országútja Kota Radjáig, az út kétoldalán rizsföldek, kókuszpálmák és szegényes lakóházak. A lakosság magasabb és erőteljesebb a malájinál; a férfiak fekete trombita-pantallót viselnek, a nadrágra derék körül kendőt vagy övet kötnek, ide tűzik a rentjongot; a nők török bugyogóban járnak.

Az európai Kota Radjában is kényelmes villákban lakik; a villák mentén egymást keresztező széles makadam-utakat óriási fák árnyékolják, ezek a méretek után ítélve a szultanátus idejéből maradhattak fenn. A főtéren díszes mecsetet építettek a hollandusok a mohamedán hívők számára; ezidőszerint ugyan kevés atjehi lépi át az ellenség által emelt istenházának küszöbét, de azért mégis okosan tette az európai, hogy ezen a módon kifejezte

vallási türelmességét. És ezt mindenütt és mindig szem előtt tartja a hollandus: nemcsak gyarmati szempontból, de emberileg véve is okos és a köznapiságon felül emelkedett álláspont ez!

Az egykori atjehi uralkodók várában, a Krátonban az atjehi katonai kormányzó lakhelyét és az alája tartozó hivatalokat helyezték el. Közvetlen a

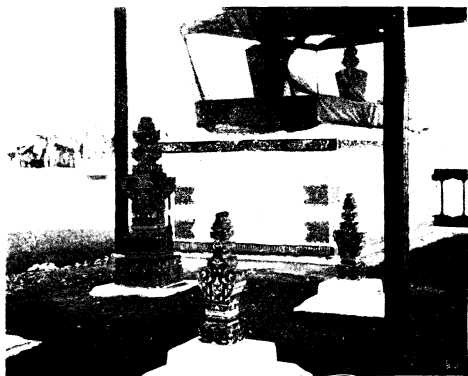

Kota Radja új mecsetjét a hollandusok építették, a háborús idők alatt elrombolt régi mecset helyén.

kormányzó titkári hivatalával szemben vannak a királýsírók, szépen faragott és színezett kőoszlopok a fejfa, a sírhelyen kő-sarcophag vagy kőlap; a fő sírhelyeket fedél alá helyezték el a hollandusok. Az atjehiek gyakran fölkeresik a sírhelyeket és ha nem is mondanak szépet az orang blandáról (amint a hollandust nevezik), azt el kell ismerniök, hogy kegyelettel viseltetik az elhunyt nagyaik emléke iránt.

Királysírok a kotaradsai secretaris (korm. titkár) hivatala előtt.

A legszebb királysírokat fedél alá helyezték a hollandusok Kota Radja városban.

Egy szokatlan köemléke is van Kota Radjának, az Iskander sah kéjkertje, vagy amint itt nevezik, a Goenoengan (hegyecske). Az indiai felfogásra emlékeztető építkezést Iskander sah felesége számára készítette, aki hegyvidékről származván, sehogyse találta magát a kota-radzsai síkon.

A Goenoengant (hegyecskét) Kota Radja városban, Iskander sah emelte hegyvidék után epekedő nője számára.

Az atjehi tram.

A keskenyvágányú atjehi tram Kota Radjától Sumatra északkeleti végéig Lho Seumaweig 251 km., Lho Seumawetől a keleti parton le Langsáig 162 km., tehát egész hosszában $413\frac{1}{2}$ km.,* összesen 83 megállóhellyel. Nyolc-tíz évvel ezelőtt még páncélos

* Pár év múlva kiépül a vonal Langsától Medánig, Kelet-Sumatra gazdasági és kereskedelmi gócpontjáig.

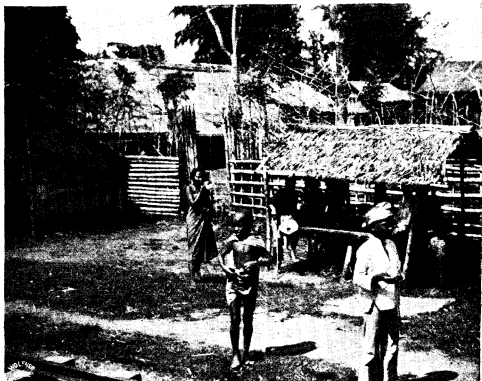
kocsikkal jártak, mert a benszülöttek ismételten rálődöztek az utasokra; sok vidéken ma is megcselekednék a dolgot, de elfogyott a töltény és a szigorú ellenőrzés mellett lehetetlen löporra és golyóra szert tenniök, így a vasúti vonal mentén úgyszólván helyreállt a nyugalom.

Azok után, amit hallomásból tudtam, másként képzeltem el ezt a vonalmentjét. Ott, ahol éveken át írtó háború folyt az ellenszegülőkkel szemben, ma rizst, kókuszdiót, borsot és más hasznos növényt termelnek és nem idegen kéz, de atjehi míveli a földet. Láttam olyan területet is, amelyet fű és gaz vert fel és csak helyenként árulja el a táblaszerű beosztás, hogy itt valaha rizst termelhettek, de a munkáskéz elpusztult; kiirtották ádáz harcban vagy lepuskázták mint vadat szokás, a saját földecskéjén.* A hegyek közé menekült lakosság ma, hacsak nagyon rossz fát nem tett a tűzre, lassanként visszaszálingózik a falujába és ha kellő tanuságot tesz, visszakapja a földjét.

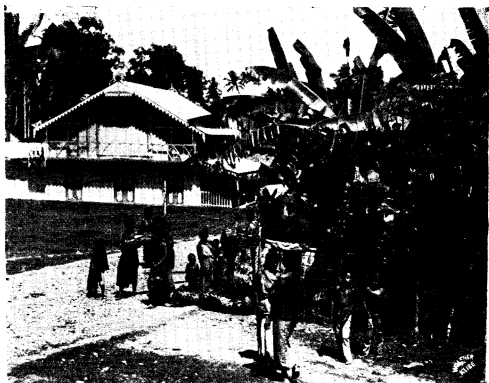
A nagyobb állomásoktól eltekintve, ahol kényelmes passangrahan vagy szálloda vár az utasra (mint Lho Seumaweban), a kis állomások kerítéssel körülvett passarok (vásárhelyek), rendesen valamely falu közelében. A passarokat élősövény vagy drótkerítés-

* Az itt harcoló katonaság zömét a menádói és amboni közlegények teszik ki; állítólag bátor katonák, de kegyetlenek. A háborúskodás kezdetén mindkét részről történtek kegyetlenségek; a hollandus tisztek nem voltak képesek olyan fegyelmet tartani a ifélvad legénység sorában, amint az európai rendes hadseregekben lehet; megesett, ha tiszt nem volt jelen, hogy úgy puskázták le a szántóvetőt, mint vadállatot, viszont az előzmény az volt, hogy a jóbarátnak vélt atjehiek ismételten orozva szűrték le az európaiat. Szóval mindkét félnél elkeseredett gyűlölet irányította a tettet.

Ma a humanizmusnak annyi teret nyitott az európai, amennyivel még lehet háborút viselni.

Az atjehi vasutmenti passarok (vásárhelyek) egy típusra építvék.

Atjehben a fegyverhordási joggal bíró lakónak drótkerítéssel kell az udvarát körülkeríteni.

sel zárják körül, olykor valamely ottlakó atjehi vagy más polgár lakását is tüskös drótkerítés védi a betörés ellen; ahol ilyen bekerített házat látunk, rámondhatjuk, hogy a gazdának van fegyverhordozási engedélye. A lőfegyvert pedig meg kell védeni Atjehben, mert a hegyek között garázdálkodó haramia- vagy szegénylegény-bandáknak szükségök van puskára, lövegre és egy lőfegyverért mindig készek kockára tenni az életüket, illetve kockáztatni a mások életét.*

Ahol a közbiztonság kívánja, katonai biwakot, vagyis sátoztáborot állítottak fel a vonal mentén; a biwakokban vagy a biwakok közelében a rabokat őrzik, magas drótkerítéssel körülvett helyen. A rabok itt a teherszállító kuli szerepét játsszák. Semmit se találtam visszatetszőbbnek, mint a raboknak a belevonását a katonai szolgálatba; mert legyen bár a rab százszor is csakis teherhordó, ha ütközetek után fosztogatásra, kegyetlenkedésre kerülne a sor, ott lesz ő is a többiekkel egy sorban. Sajnálni lehet a tiszteket, hogy ilyen elemet kell szünet nélkül eltűnni a környezetben!

Az atjehi tram Kota Radjától Seulimeumig dél-

* A hegyek közé vonult harcosokat eleintén hazafiság vezérelte, ma lealacsonyodtak a banditaságig; fosztogatnak ott, ahol lehet, mert nincs visszatérésök a békés polgárok sorába, élni pedig csak kell valami módon. A katonai őrzőjáratok szünet nélkül keresik a rablóbandákat, csakhogy nehéz rájuk találni; elrejtőznek az őserdőkben, ha pedig szembeállnak a fegyveres erővel, lesből teszik, rárontanak az útmenti magas lalang fűből a mit sem sejtő fegyveres csapatra, pár embert lekasabolnak és elrabolva puskát, töltényt, odébbállnak. (Igen hasonló állapotokat láttam a Philippine-csoporthoz tartozó Mindanao szigeten. A mohamedán benszülött (moro) ott is kész kockáztatni az életét lőfegyverért és az amerikaiakhoz pártolt datók (főnőkök) mondják, hogy ha vadászember sötétben találkozik az erdőben benszülöttel, fel a fegyverrel és löni, mert a kristályosan kezelő benszülött okvetlenül kivégzi a fegyverért.)

keletnek, majd keletnek Sigliig hegyek között vezet, Siglitől csak délnek látunk hegyeket; a keleti parton már távolra esik a vasútvonaltól a sziget főhegygerince. A hegység végig őserdővel fedett, a dombokon és a hegylábakon decemberben derékig ér a lalang-fű, ide jár le éjjelenként a nagy vad legelni.

A Goenoeng Moekim tűzhányó Seulimeum helység közelében, az atjehi területen, Sumatra sziget északnyugati részén.

Seulimeum.

(Kota Radjától 45 km. vasúton.)

Vadászkirándulás Lam Temot vidékén. Ha fegyverrel járunk Atjehben, jó résen lenni, mert puskánkért könnyen érhet baleset.

A tenger felől nézve, Kota Radja kikötőhelye Oelée Lheuë mögött szabályos kúphegyet, a Moekim Goenoengot (goenoeng hegyet jelent) látjuk; a

hegy túloldalán fekszik Seulimeum helység (45 km. Kota Radjától), az atjehi tram vonala mentén.

Az állomás mellett egyedül áll a controleurnek és írnökának a lakóháza, azon túl a négyszobás passangrahan, a vásártér következik, szemben vele a katonai biwak, drótkerítéssel körülvéve.

Seulimeum vidékén az erősen megtizedelt lakosság visszatért a szokott foglalkozáshoz; szántják a földet, vetik a rizst. A domboldalon álló vasuti állomásról, vagy a passangrahan verandájáról a Goenoeng Moekimra látunk. A hegylábig elnyúló kis völgyet ellepte a lalang-fű; valamikor itt is szántották, vetették a földet, de a lakosság elhagyta, vagy elpusztult, ezt nem tudtam kitudakolni. Most szarvasmarha legel a völgyben; távolabb rizstáblákat látunk és egyesével terem a kókuszpálma.

A Seulimeum mögötti széles folyón átgázolva (ehhez hozzá kell szokni az atjehi területen, ahol csak a tengerpartmenti halászoknál találunk csónakot), hullámos fennsíkra érkezünk; a fennsíkot sötét hegygerinc, az úgynevezett feketehegy zárja körül. A dombok valamikor tengerfenék lehettek, mert némelyik teljesen kagylókból épült fel.*

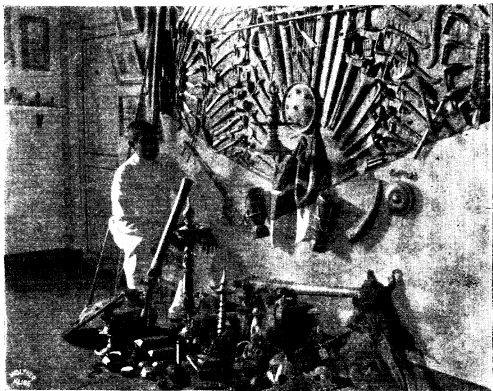
Szerencséje Seulimeumnak és a vidékén lakó benszülötteknek, hogy olyan derék controleurre bízták az ügyek vezetését mint van R.** A controleurnek nagy segítséget nyújt a melléje kinevezett katonaviselt írnök. A derék félvér írnök jól beszél az atjehi nyelvet és a lelkén viseli a nép sorsát.

* A helység intelligens írnoke W. Stammeshaus tökéletes kis gyűjteményt állított össze a dombvidéken található kagylókból és segélyemre volt a múzeumnak szánt tárgyak felkeresésénél.

** A controleur állást csak két éve létesítették itt és ezzel megtörtént az első lépés a katonai fennhatóságból a polgári rendszerhez való átmenetelre.

A szeulimeumi tengerfenék-dombok, a tertier korszakból származnak.

Sumatrai fegyverek és dísz tárgyak a szeulimeumi őrök Stammeshaus úr gyűjteményéből.

Lam Temotnál, 12 km.-re Seulimeumtól, harmadmagammal, két napon kíséreltem meg vaddisznóra hajtani; az első napon nem értesítettük a lakosságot a jövetelünkről, a vadászok kint jártak volt a kutyákkal és úgy ki voltak merülve a kopók, hogy nem lehetett a hasznukat venni. Látna, hogy nincs kilátás eredményre, visszafordultam puska-

Vadászkirándulás Lam Temot község vidékén, az atjehi területen.

hordozómmal Lam Temotba. Amint így kettecskén ballagtunk a sűrűsben, egy atjehi felénk tartott, egyenes, kivont kardforma klewangot tartva a kezében. (Így viselik rendszeren hüvely nélkül, vagy a hónalj alá téve, vagy kézben és azért veszélyes a közellétők, mert sohasem tudjuk, hogy jóbaráttal-e, vagy ellenséggel lesz dolgunk; ha az utóbbi eset áll fenn, könnyen megkésheetünk a védelemmel.)

Benu, így hívták a puskahordozómat, megpróbálta rentjongját (tőrét), hogy könnyen kijön-e a tokból; ő volt nagyobb veszedelemben, mert nála volt a fegyver és töltény; a kabátom alatt magam is készen tartottam a revolvért, erről B. se tudott, aki-ben nem bízhattam meg egészen, lévén rövid az ismeretségünk. A benszülött odébb ment... B. viselkedése azonban elárulta, hogy nem tartja ki-zártnak a megtámadtatást; pedig Lam Temotban békés polgárok laknak és B. ismeri a viszonyokat.

Lam Temotnál hírt vettem, hogy 6—7 km.-rel távolabb elefántcsorda ment az előző éjszakán keresztül a síneken, végiglegett a hegy lábánál hosszan elterülő lalang-füvesen és felvonult a hegyek közé hűsselni. A Moekim Goenoengon, ahova az elefántok sétáltak, még a rinócerosz se pusztult ki.

Azzal tértem vissza Seulimeumba, hogy más-nap visszajövök az írnnokkal pár napra Lam Temotba és nyomon követjük az elefántokat; de nem vihet-tem keresztül a tervet, a controleur ellenezte a dol-got, mert úgy mondta, dzsahat (rabló) banda jár a hegyen és ha megtudják, hogy fegyverem van, hozzá jófajta angol készítmény, aminek már is híre ment a környéken, éjjel rámtörnek. Az ilyen kirán-duláshoz nem járulhat hozzá a kormányzó enge-délye nélkül, amit nem szereztem be Kota Radjá-ban, mert úgy értesültem, hogy engedély esetében is katonai fedezetet kell magammal vinnem, már pediglen úgy nem vadászom.

Ha nem vadászhatom Lam Temot vidékén nagy vadra, úgy amint azt a sportérzésem kívánja, folytatom az utamat kelet felé, talán kedvezőbb viszo-nyokra találok és érdemes lesz kiszedegetni a 470-es cordite fegyvereket a tokból, hogy szerencsét pró-báljak Sumatra északi nagy vad (big game) terü-letén !

Másnap még egyszer kirándultam Lam Temotra, a vadászat most se járt eredménnyel, de alkalmam volt az atjehieket mint sportembereket megfigyelni és ezért mindig szívesen gyalogolok pár kilométert. Hosszú lándzsáikkal úgy futottak a kutyaik után, hogy nem lehetett velük lépést tartani; olyan szenvedé-

Hollandus vezetés alatt álló gyarmati katonák őrzőjáraton, Lam Temotnál, 1911 December 24-én.

lyes vadászok mint a maláji a padangi fennsíkon, vagy a makasszeri Dél-Celebesen.

Lam Temotban többen megkapták a fegyverhordási engedélyt és büszkén viselik az őseiktől öröklött díszes nyelű rentjongot (tőr). Ha mindenütt úgy helyreállt volna a nyugalom, mint itt, úgy érkezettnek lehetne mondani az időt, hogy a katonai rendszert polgári váltsa fel; vagy talán éppen azért

Lam Temotban lakó benszülött férfiak.

Lam Temoti nők és gyerekek rizst törnek.

olyan tisztességtudó itt a nép, mert megfelelő a vezetés? . . . Erről nem lehet rövid megfigyelés után bírálatot mondani, de azt láttam, hogy Lam Temotnál nyugodtan viselkednek az atjehiek és nyugodt feleleteket adnak a hozzájuk intézett kérdésekre, holott más helyen, különösen Bireuën táján, reszket a szájok széle, ha európai szól hozzájuk. Olyan ez

Atjehi lakóház Lam Temotnál.

a szájmozgás, mint aminőt a komoly idegbajban szenvedő embereknél látunk: talán túlsok zaklatásnak voltak kitéve; úgy lehet, nagyon is pogányul bánt el velök a multban valamely „Napoleon imitateur“.

Elutazásom előtt a passangrahan teraszáról gyönyörködtem a hegyvidékben. Milyen kár, hogy nem üthettem fel a sátram a hegyoldalon! Itt

előttem a Moekim hegy, a nagy vad kedvelt tartózkodási helye. Vasúton mehetnék a legjobb vadászterület közelébe, a megállóhelytől egy napi járásra már összejöhetnék elefánttal, talán orrszarvúval is. Oda látok a helyekre, ahova az elefántok kilegelnek. Ennél kényelmesebb kiindulási pontot el sem tudok képzelni nagy vad vadászatra. Milyen kár, hogy tovább kell utaznom, de itt még nem érkezett el a rendszeresen űzhető sport ideje.

Ezidőszerint csak a katonai őrzőjáratok lödözik meg az elefántot; parancsszóra sortűzelnek bele az elefántcsordába. Az ilyen sortűznek azonban kettő az éle; a meglödözött csorda között akad rendszeren olyan sebzett vad, amely viszonzozza a támadást; a puskaropogás és a hadfiak zenebonája vezérlik a lépteit és megesett gyakran, hogy katona is maradt a helyszínen. Az elefánt sok kárt tesz a telefon- és sürgönyvezetékekben, rizsföldeken, kókuszültetésekben, tehát mint kártékony állatot üldözik; ezt elérnék akkor is, ha egy kijelölt állatra tüzelnének, persze így csak egy pár agyarral tenne szert a kommandáns* és ezzel nem éri be mindenik.

De a sortűzelés már nem olyan gyakran esik meg, mint rövidesen ezelőtt, mert tévesen bár, de közfelfogásba ment, hogy az elefánt mindig támad. Ha tudnák, hogy a csordával járó elefánt jámbor állat (eltekintve olykor a borját féltő tehéntől), kieszkelhetnék, hogy egy szál legénnyel elbánhatik tíz vagy húsz puskás és mindenik őrzőjárat terítékre hozhatná a maga vadját, feltéve, hogy közel érik a csordát, szerencsére azonban nem olvasnak Atjehben „Big game“ bibliát és így jut is, marad is orrmányos mindaddig, míg a cordite puskások (corditenek neve-

*Az elefánt-agyarakat eladják. A szumatrai elefánt az indiai típushoz tartozik. A tehénnek nincsen agyara, s a bikák között is sok az agyartalan.

zik a most divatos, erős hatású angol löport) meg nem érkeznek csapatosan. A professzionista agyartavadászokat értem és tartok tőle, hogy a jó hollandus későn gondol majd a vadóvársra.

Bireuën.

A rossz közbiztonság Bireuën városban és vidékén.

December 26-án az atjehi trammal folytattam utamat kelet felé. Seulimeumtól jó darabon lalang fű nő a vasút mentén; a decemberben derékig érő fűvet, úgy látszik, szívesen legeli az elefánt, mert rövidesen Lam Temot után össze-visszajárták a zöld fűvet, megannyi járdát taposva a legelőn.

Az atjehi vasút északi vonalán Bireuën város lakossága tette reám a legellenszenvesebb benyomást. A várost magas drótkerítéssel zárták körül; 26-án este felé kísértáltam a kerítésen túl; az útmenti árusító bódékban többször hallottam ismételni a „tuan“ szót (= úr), de ezt máshol is megteszik Sumatrán. Arról beszélhetek, hogy ime, az úr egyedül járkal vagy hogy milyen az úr nyakkendője stb. Visszafelé menet rámsötétedett; a drótkerítésen belül jártam már, közel a vásártérhez, amidőn egy atjehi jött velem szemben; 6—7 méter távolságra lehettem hozzá, egyszerre csak kihúzza övéből a kését.*

Egy pillanat alatt tisztában voltam vele, hogy ellenséggel állok szemben; mivel nem valószínű, hogy rablás vezéreli a lépteit, csakis fanatikus atjehi lehet, aki bosszúból orang blandát akar ölni (orang embert jelent a maláji nyelven, blanda fehéret,

*A Nederlandsch Indië szigeteken az a szokás, hogy a fegyveres benszülött félreáll az útból, ha európaival találkozik vagy lefelé fordítja a kardot, de a kard vagy tör kihúzása egyenesen sérelemnek, kihívásnak tekinthető.

orang blanda hollandust): de gondoltam másként lévén öltözködve, mint a hollandusok, észreveheti, hogy nem tartozom a Companiehoz* s nem lesz harc és háború a vége. Nem volt nálam más fegyver, mint egy középnehéz bot; nyugodtan, de szemmél tartva emberem mozdulatait, folytattam az utamat. Ha mozdul a keze, előbb a csuklóra és azután a feje bubjára, hogy

Bireuëntől Kroeëng Seumpoig, a katonai Gajó-úton.

meg ne sántuljon. Kereszteztük egymást, észrevehette, hogy nem tartozom az ellenséghez, tovább ment.

Elmeséltem az esetet Bireuën vidékén állomá-

*Sumatra szigeten, de különösen Atjehben úgy az európai hivatalnokot, tisztet, mint mindenkit, aki a hollandus szolgálóban áll, a companie fogalma alá helyezik, vagyis egy nagy közkereseti társaság tagjának tekintik. A Companie elnevezés még a „Vereeniging Neederlandsch Oost Indische Companie“ idejéből maradt fenn hagyományként és mindent inkább jelent, mint jóbarátot vagy önzetlenséget.

sozó katonáknak. Hasonló esetben, mondták, elő a revolverrel, mert így nem viselkedhetik békés szándékú benszülött és nem esik mindig ilyen könnyedén át a találkozáson. Velem is volt ezentúl mindig a zseb-revolver, amíg Atjehben jártam.*

A bireuëni parancsnok igen lekötelezőleg bánt velem; segélyemre volt, hogy helyet kapjak a most épülő Gajó-út teherhordó autóján; telefonon felkérte a 18 kilométerre eső kruëng-szeumpoi parancsnokot, hogy a katonai passangrahanban tartson fenn számomra egy szobát és jótanáccsal látott el. Elmondhatom, hogy Atjehben is csak azt tapasztaltam, mint mindenütt a hollandus gyarmaton, hogy úgy a tisztviselők, mint a tisztek egyaránt olyan szívesek az úri utassal szemben, mint sehol máshol, amerre eddig jártam.

A Kroeëng Seumpo Biwak, a Gajó-úton.

(Bireuëntől 18 kilométer.)

*Családi élet a kaszárnyában, Eszak-Sumatra
őserdőjében.*

A katonai Gajó-utat Bireuëntől délfelé a Tawar tóig (105 kilométer) őserdön keresztül építik ki; már jó darabon elkészült; automobil is jár az út első negyedén, de a gyakori esőzések miatt aligha fog valaha a jó utak közé tartozni. Folytonosan javítják, az eső csak megint elmossa a töltést és a fennmaradt nagy köveken zörög a kocsi kereke és köny-

*A bireuëni katonai parancsnoktól megérkezésem előtti éjjelen ellopták az aranyórát, láncot; a rabló az ablakon jött be és az ablakon ment ki, ha ellentállásra talál, bizonyosan használja a rentjongját. Ilyen állapotok vannak Bireuënben. Úgy lehet azonban, hogy ez a rabló nem atjehi volt, hanem elmenekült fegyenc.

nyen törik a tengely. Az úton végig négy katonai biwak van; az első 18 kilométerre Kroeëng Seumponál (vagyis Seumpo folyónál), a második 46 kilométerre a Blang Rakat nevet kapta, a harmadik 78 kilométerre Lampelannál, a negyedik a Tawar tóhoz egy kilométerre.

Az őserdő végig vaddús: elefánt, tigris éjjelen-

Padi (rizs) plántálás Bireuën város vidékén.

ként mindenütt kilépdél az útra; a második állomás körül a szarvas cserkészhető be, hallomás szerint könnyű szerrel.

A bireuëni parancsnok szíves volt útbaigazítani, hogy a második állomáson ezidőszerint katonai vadászörtség igyekszik tigriseket pusztítani. A tigrisek itt olyan vakmerőek, hogy a bekerített állásból több tehenet elvittek és egy vén cannibal két ízben raga-

dott el katonát a fekhelyéről. Csakhogy őrzéssel nem lehet ám egy öreg cannibal eszén túljárni! A katonák nem maradnak meg békességben a leshegyeiken, a sok szótól, számtalan embernyomtól, pipa- és cigarettafüsttől megneszesített tigris de úgy otthagyja a vidéket, hogy kilométerekre üthetik a nyomát. Milyen jó, hogy erről a vadászörzségről idején értesültem! . . . a második biwakot kivettem a számadásból.

Mi van az első biwakkal — kérdeztem? Úgy hallom, folytattam, hogy a biwak előtti nagy hídról rendszeren látnak estefelé elefántokat . . . Igaz, válaszolta, de pár nap óta ismételten veszem a telefonüzenetet a kruëng-szeumpói parancsnoktól, hogy a biwak veteményes és zöldséges kertjére rákaptak az elefántok; késő este jönnek, ellegelésznek, feldöntenek pár papájafát és reggelfelé szépen visszasétálnak az őserdőbe.

Olyan világon járok, ahol ez is lehetséges és ha már nem igen vágyakozom, az atjehi rablók miatt katonai fedezet alatt cserkészni nagy vadra (csakis így kaptam volna engedélyt elhagyni a járt ösvényt), miért ne kísérelném meg egyszer holdfénynél löni elefántot? Velem hordom már egy éve vadász-villanylámpásomat, sose szedtem elő vadászaton, talán most a hasznát vehetem?

December 28-án reggel indultam el Bireuënből a nehéz motorszekéren; kívülem az úton alkalmazott altiszt és szolgálalmazat foglaltak helyet. Szörnyű pöfögéssel, csigaütemben megindult a nehéz kocs.

Bireuënből kiindulva több kilométer távolságra rizstáblák mentén vezet a Gajó-út. A rizstáblákon épen úgy szántja, gyúrja az atjehi a földjét, mint Java vagy Sumatra szigeteken a padi teraszokon, csakhogy ez a terület sík, a sík mögött lalangot

termő dombok. 8 kmre Bireuëntől egy kis vízállás mellett két vászondarabot láttam a gyepen, vásárról érkező emberpár viselte, a kis pénzecskéjükért lenyakaszták őket a dzsahatok (rablók). Az ilyenféle dzsahatokra részemről nem mondanám, hogy atjehiek voltak, hanem elszabadult fegyencek lehettek; az atjehi könnyen bánik az emberérettel, de

A léggyökeret hajtó ficus egyik ős példánya a Gajo-úton.

könnyen kockára teszi a magáét is, orozva támad, hogy fegyvert raboljon, de megtámadja úgy az egyes fegyvert viselő embert, mint a katonai őrzőjáratot és a támadó dzsahatokból is rendszeren ottmarad egy pár a küzdőtéren.

A rizstáblákból jól táplált sári szalonkák rebentek fel, kedvem lett vona utánok gázolni a sárban, de annyira Sumatrán se vittem a dolgot, hogy

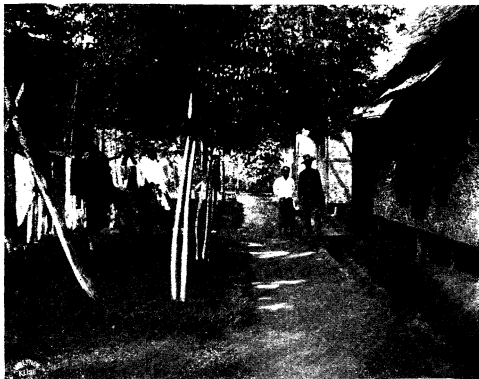
corditevel lőjjem a szalonkát. A rizsterületet követő lalang mezőn keresztül-kasul vezetnek az elefántösvények; azon hír tehát igaznak bizonyult, hogy éjjelenként itt legelnek az óriások, csak pár száz méterre a járt úttól, ahol már nappal autó is pőfékel.

A 12-ik kilométernél magas vashíd vezet keresztül a Kroeëng (folyó) Peussangon; a híd tulsó felén állomást tartottunk; a közeli dombról talpig felfegyverkezett benszülött alakok lépdeltek lefelé. De furcsa dzsahatok ezek, csak nem kezdenek nyílt harcot velünk? . . . Az érdeemes legények a Companie emberei voltak, dzsahatra lestek. Nem álltam meg mosoly nélkül. Olyan dolog ez is, mint őrsjáráttal tigrisrelesni. A jó fiúk minden pillanatban mutogatták magukat, a Gajó-uton végig bizonyára mindenki és minden taktikus dzsahat tudott a hollétükről.

A kettős drótkerítéssel körülvett Kroeëng Seumpo nevet kapott katonai biwak közvetlen a Gajó-úttal határos; a tüskös drótkerítést két sor zöld derekú gyapotfára erősítették. Ilyen kerítést is csak áldott földben lehet úgy máról holnapra készíteni; a fák csak pár évesek, de máris jobb szolgálatot tesznek, mint egy erős oszlopkerítés.

A kettős kapun belépve, balról az őrséget találjuk, szemben vele drótkerítéssel körülzárt kóterben a rabokat. A rabok nappal szabadon járnak, de éjjel ott guggolnak és fütyörésznek a drótketrec mögött, mint a fenevadak.

A katonaság, mint a Nederlandsch Indië gyarmaton általában, családéletet folytat a kaszárnnyában; bambuszházakban egymás mellett sorakoznak a széles ágyak, az ágyakban párukkal alusznak a katonák, az ágy mellé felaggatják a fegyvert, töltenytáskát, szemben, az ágyak körül futó keskeny folyosón kirakják az apróságaikat, tükröt, családi képet, csecsebecsét.

A katonák családi élete a kruëng-szeumpói biwakban

Katonai passangrahan (szálló hely) a kruëng-szeumpói biwakban.

A közös főző konyhában, a biwak hátsó végén, sűrögnek-forognak, sütnék-főznek a tiszta, fekete menyecskek; az egyik Java szigetről jött, a másik Ambon szigetről, a harmadik szumatrai származású, de azért megférnek békességben egymás mellett és nem hallani csetepatét, amint azt az asszonyok az öreg kontinensen megcselekednék. A közös konyha mögött átlátszó vizű széles patak folyik, itt fürödnek naponként többször a biwak menyecskei és mossák a katonák ruháit.

Az altiszteknek csinos, tiszta kantinjok van, a kantin másik végén a legénység gyülekezik. Elbeszélgetnek, billiárdot játszanak és úgy megvannak egymás között, mintha valamennyit egy vidék bölcsőjében ringatták volna.

A biwakkal határos kampungban is eléggé vegyes a lakósság: az egyik utcán jóbarát atjehiek laknak, a másikon malájiak, a harmadikon khínaiak, a ceyloni fajt is képviseli pár jól kifésült, pipaszárlábú alak.

Az úton nem szünetel nappal a forgalom; a hidak építéséhez szükséges anyagot, élelmi szert és más tárgyakat szállítják a feljebb eső biwakokhoz.

Nappal nem is látni vadállatot az út közelében, de amint leszállott a nap, megélénkül az őserdő, kilép az útra az elefánt, hogy végiglehelésszen az útmenti lalangfűben és meg-megízlelje a krueng-szeumpói veteményes kertet.

Elefántvadászat holdvilágnál.

A krueng-szeumpói biwak közvetlen közelében, a Gajó-út kétoldalán khínaiak zöldséges kertet művelnek és takarmányt termelnek. A zöldséges kert az út egyik felén alacsony domb oldalát fog-

lalja el, túl rajta lalangfű és őserdő következik, az út másik felén terem a takarmány, itt patak határolja a drótkerítéssel körülvett szérűskertet. A zöldséges kertet részben tuskós drót, részben élő sövény és bambuszkerítés védi.

A környék őserdejében lakozó elefántok egy idő óta rákaptak a zöldséges kertre; éjjelenként jönnek és különösen a tengerit falatozzák be, száraztól, csutkástól.

28-án szemlét tartva a helyszínén, meggyőződtem a hír valóságáról. Előttevaló éjjel is ott jártak, lelegelték, letaposták a tengeri jó részét, eldöntöttek pár papája-gyümölcsfát (a karvastagságú papája-fa puha mint a bodza, ember is feldöntheti) a gyümölcs kedvéért; amint a nyomok mutatták, a domb felől jöttek és átsétálva a bambuszkerítésen, végzett munka után, az úton és a folyón keresztül, a túloldali őserdőkbe vonultak vissza.

A krueng-szeumpói őrség (40 ember és altisztek) igen veszélyes állatnak tartja az elefántot; de éjjel nem is tanácsos a kis öbű katonai fegyverrel szembeállni az óriásokkal, így nem zavarták meg eddig a legelésző állatokat. Ennek köszönhetem a sikert: az elefántok, amidőn megérkeztem a 470-es corditeokkal és vetítő villanylámpásommal, már otthonosan érezhették magukat Kroeëng Seumpónál.

28-án este hiába vártunk az elefántokra; amíg a holdvilág fennjárt, nem mutatkoztak, de később ott voltak ketten, amint azt 29-én a nyomaikról megítélhettem és pedig az egyiknek nagy kerek első lábnyoma és hosszúkas hátsó nyomai elárulták, hogy bika.

29-én este, mint 28-án három altiszt jött ki velem, hogy az esetleges dzsahat támadásra sor-túzzal felelhessünk, de azt kikötöttem és az ígéretüket vettem, hogy elefántra nem lőnek.

Mivel az elefántok az eddigi megfigyelések szerint későn szoktak jönni, csak $\frac{1}{4}$ 8 órakor mentem ki a zöldséges kertbe. Az egyik corditeot magam vittem, a másikat Benu, akit magammal hoztam Kroeëng Seumpóból.

Alighogy elhelyezkedtem a domboldalon, egy jó kilátási pontról, amelyet reggel néztem ki les helynek, lemutat az egyik katona az út felé. Nagy, mozdulatlan tömeget látok a tengeriben. Nappal nem volt ott semmi se. Most felemelte az orrmányát, felénk volt fordulva. Gyenge holdfénynél nem lehet elefántagyba puskázni, ha az elefánt 60 méterre áll a puskástól, tehát várnom kellett; a villanylámpával se voltam rendben, ezt kellett előbb rendbe hozni. Ezalatt folyton szemmel tartottam a vadat. Békén tovább legelt, nem kellett volna sietnem, ha egyedül vagyok,* mert igen jó szelünk volt, s az elefánt nappal se veszi ki 60 méterről a mozdulatlan embert, de a kíséretemben levő katonák nyugtalankodtak és izgatottságukban beszélni kezdtek. Oda kúsztam hozzájuk, megsúgtam halkan, hogy legyenek békével, majd akkor lövök, ha oldalt fordul a vad, mert a homlokát nem találnám el a gyenge világítás mellett. A földön ültem, bal könyökömet a bal combomra támasztva vártam, amíg oldalt

* Az említettem villany-lámpa a saját utasításom szerint készült. A száraz villanyelem a vállon lóg le bőrtokban; a vezeték egyik zsinórja a keménykalapon, vagy trópusi sisakon (helmet) elöl megerősített vetítő lámpához vezet, a másik zsinór a fegyver előágya alatt megkötött villanygombhoz szolgál. Közvetlen közelből teljes sötétségben is lehet a lámpával löni, mert elegendő világosságot szór a tárgyra és a célgombot is megvilágítja, de 25–30 méteren túl már gyenge a világosság arra, hogy a tárgyat jól kivegyem. Az adott esetben 'a vad meg lévén világítva a hold által, csakis arra szolgált, hogy a puska legyét lássam és ebben nagy szolgálatomra volt, mert a gyenge holdfénynél nem tudtam volna célozni a segélye nélkül.

fordul az elefánt; amint ezt megcselekedte, megnyomtam az előagy alatt a villanyos gombot. Bal szemmel kivettem a holdvilág fényénél a vadat, a jobb szemmel pedig oda helyeztem a lapjára a fényesen megvilágított célgombot. Meghúztam a jobb cső ravaszát. Olyat szólt az erős löveg mint egy fiagyú. Rajta voltam jól, találnom kellett.

Most hirtelen felénk fordította fejét az elefánt, de a helyén maradt. Kétfelé kellett ismét ügyelnem. A katonákat elfogta a buzgóság. „Er fállt an“, — (Megtámad) mondták és emelgették a flintát, hogy sortüzeljenek csak úgy találomra, amint a nem vadászember tenni szokta, mert nem láthatták a legyet. Leintettem őket és vártam, hogy mi lesz?

Egyideig figyelt a vad, amint pedig az oldalát mutatta, ismét megnyomtam a villanyos gombot és a második lövésnek is a lapocka tájon kellett találni. Erre lassan elfelé kezdett mozogni.

Halálos lövéseket kellett kapnia, nem mehet messzire, gondoltam.

Husz méterrel tovább megállt. Nem akartam többször löni, mert az elefánt viselkedése után feltételezhettem, hogy össze fog esni. De végre is úgy gondolva, hogy az elefánt elbír sok ólmot és nickelt (természetes, tele nickelburkolatu golyóval löttem), vártam, amíg fordul és 80 méterről két lövést tettem, de a holdvilág elé felhők bújhattak, mert nem láttam jól a körvonalakat. Erre a két lövésre nem sokat adnék. Átment az úton, még egyszer rátüzeltem abban a pillanatban, amint az útszéli keskeny árkon átlépett. Az egyik katona állította, hogy látta elesni. Amint másnap megállapítottam, ez a golyó a jobb hátsó combot érte, de nem tört csontot.

Most pediglen hazamegyünk, mert sebzett veszélyes vadat nem szokás éjjel sűrűbe követni.

A biwakba érkezve, mindenkit talpon találtunk.

Megvan? Mi történt? Olyanokat szólt a fegyvere, mint az ágyú. A jó emberek egy része talán azt is hitte, hogy az ilyen nagyhangú fegyverrel a fülén vagy a farkán is halálosan lehet lőni a vadat. Amint aztán a katona elmondta, hogy látta elesni, engednem kellett a közkívánatnak, hogy gyerünk nyomozni.

Előre rabok a fáklyával, ezt a rendeletet hallottam. A rabok éppen nem szabadkoztak vitéznek látszani és megindultak, olyan fényt szórva a szemünkbe, hogy lehetetlen lett volna az esetleg szembe támadó vadat meglátni. Vissza rabok, volt az én kommandóm . . . Csak nem engedem meg az efféle embereknek a tisztességet, hogy bátrabbak legyenek a vadásznál . . . Majd csak magam vezetek, de aztán csendesesen a hátam mögött, mert a zaj figyelmessé teszi a vadat és ha bír még támadni (amiben igen kételkedtem, mert úgy gondoltam, hogy csontot törhetett az első lapockája táján a golyó és ez akadályozta a gyors mozgásban), ne vonjuk idő előtt magunkra a figyelmét.

Mind a két lövés helyén vért találtunk, de az elefánt nem feküdt ott, ahol elesni látták. A sűrűig nyomoztunk, ott beszüntettem a keresést . . . Majd holnap folytatjuk, most pedig haza, ki-ki nyugalomra.

Egész éjjel zuhogott az eső; reggel korán kimentünk nyomozni; a nyomokat elmosta a zápor, csak a folyó partján láttunk félig elmosott nyomokat, itt mehetett le és át kellett mennie a tulsó partra.

De hogyan tudott átmenni ilyen erős sebekkel a folyón és hogyan követjük majd mi? Úgy megdagadt és úgy rohant a folyó, hogy elkaphatja az embert. Sumatrán értenek hozzá, hogy mint kell rohanó árban átgázolni. Négy katona összefogódzott, vállig bentjártak a vízben; amint egyik-másik

félrelépett a köveken, azt hittem, elkapja az ár; végül mégis átérkeztek a tulsó partra. Egy ember nem mehetett volna egyedül keresztül, okvetlenül belepusztul.

A rendelet úgy szólt: igyekezzenek feltalálni az elefántot jó jutalomért; ha él, térjenek vissza és akkor magam is nekivágok a folyónak.

Visszatértek nagyon is hamar, a közvetlen közeli vidéket se kutathatták át.

Ide hát atjehiek! Hat emberre van szükség: két napig nyomozni kell jó napszámért, ezenfelül jutalmat is tűztem ki, ha rátaláltok, legyen az bár azonnal, kiadom a teljes díjazást.

Elég magas jutalmat ígértem, mert attól tartottam, hogy nem mondják meg, ha rá is találnak, mert az agyartat más úton értékesíthetik.

Hatan nekiindultak klewanggal és élelmi szerrel felfegyverkezve. Nem telt bele másfél óra, visszajöttek azzal, hogy „ada“ (maláji nyelven sokat jelent az ada, most azt jelentette, hogy megvan).

Mit mivel?

Áll és lóbálja az orrmányát.

Hogyan lehetséges ez? Háromszáz méterre a lövési helytől és még mindig talpon volna?

Ha így van, mondtam a parancsnoknak, el lehetünk készülve támadásra.

Az Onderlieutenant válasza az volt, hogy nem lévén engedélye a kormányzótól, hogy ilyen előrelátható veszélynek kitegye a katonáit, nem adhat mellém katonát.

Hiszen az elefánt miatt maradhatnak tölem, csupán a dzsahatok végett szorulhatnék a segélyökre, de ha az ember a saját sebzett nagy vada után mehet, biz nem törődik egy tucat dzsahattal se.

Tehát előre magyar. Az atjehi ifjúság követett, ki klewanggal, ki késsel; egy falárában áthúztak az

áron és amint a túloldalra érkeztünk, olyan vitézi mozdulatokat végeztek és olyan harcias hangon tárgyaltak, hogy rájuk kellett szólnom és csak két embert hagytam a közelemben, akik ismerték a helyet.

Alig tettünk 200 métert kis patak medrében, gyönyörűséges őserdő közepén ott feküdt az őserdők királya holtan és a majmok úgy huhogtak a nagy fákon, mintha ránk akarnának ijeszteni, pedig csak a korai napot köszöntötték, amely az ő számukra ismét életet hozott és fényes sugaraival mégegyszer rámosolygott a porba hullott óriásra.

Az atjehi puskahordozóm az adott utasítás ellenére felhúzhatta a második fegyver ravaszát, mert amint odaérkeztünk a zsákmányhoz, elsült a kezében a cordite*, a fülem mellett ment el a golyó.

Így majdhogynem elmondhattuk, hogy egy elefánt és egy magyar!

Ha az az elefánt nem fekszik előttem és ha nem olyan nagy az örömem, hogy szumatrai agyarast lőttem, az atjehi puskahordozómnak nehéz napja lett volna december 30-án; de a bocsánatrakészség nagy az emberben ilyen sikeres napokon, aztán remegett is a legény minden izében.

A biwakból megindult a népvándorlás; úgy örült mindenki a sikeremnek és úgy köszönték, hogy megszabadítottam őket a kárttevő ellenségtől, hogy szívesen csináltam egy tucat felvételt az elefánttest körül pózoló társaságról és az altisztek, akik mindenben készséggel a segélyemre voltak, kaptak is már azóta a felvételekből.

* A porral töltött töltények számára készült fegyvert is corditének szokás nevezni.

Kis patak medrében, gyönyörűséges őserdő közepében, ott feküdt holtan a vadon királya. Kroeëng Seumpo, 1911 Dec. 30.

A biwakból megindult a vándorlás és örült mindenki a vadász-szerencsémnek

Lho Seumawe.

(Kota Radjától 251 kilométer.)

*1912 január elsején honfitársra találtam Sumatra
északkeleti sarkán.*

Langsa az „Atjeh Tram“ végállomása.

1912 január 1-én Bireuën vasuti állomáson csengettem a telefonon, felhíva a Nass-szálloda vezetőjét Lho Seumaweban.

— Ki beszél? — volt a válasz.

— Vojnich turista. Jó szobát kérek. Megérkezem a déli vonattal.

— Jó reggelt, Vojnich úr, — válaszolták magyarul Nasséktól, — a bácskai Vojnichok közül való? Én is ott születtem, a nevem Schwartz. Már 15 eszten-deje lakom Sumatrán és most a Nass-cég üzletét vezetem Lho Seumaweban. — Mondanom sem kell, hogy kellemesen érintett honfitárs szavát hallani, itt, ahol nem jár magyar és épen újév első napján.

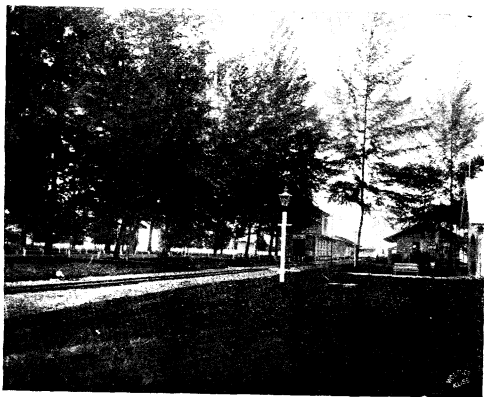
Lho Seumawe állomáson Schwartz úr fogadott, besétáltunk a közeleső szállodába. Nemcsak rokon-szenves magyarra találtam Lho Seumaweban, hanem olyan helyre, amely a fenyőfához hasonló tjemara-fáival Európát juttatta az eszembe.

A Nass-cégnek Észak-Sumatrán több üzlete van, itt is az üzlet a fő, a szállodát inkább a vevők részére tartják fenn, de azért kevés helyen találtam magamat jobban, mint ebben a szállodában. A széles nyitott teraszról, a tjemarafákkal szegett pázsiton át kiláttam a nyílt tengerre és a tenger tükre olyan simának tűnt fel az európai fákra emlékeztető tjemarák és akácák között, hogy szinte a Balaton mellékére képzeltem magamat és hogy a hangulat egészen magyaros ízű legyen, délben Palugyay-féle tokajit ittam.

A szállodában lakik jó ideje egy fiatal amerikai petroleumszakértő; geológus társaságában bejárta a

Schwartz úr, a Nass cég üzletvezetője Lho Seumaweban, Sumatra sziget északkeleti sarkán, bácskai születésű, derék magyar ember

Lho Seumawe tjemara fáival emlékeztet Európa fenyveseire.

közeleső hegyvidéket, természetesen katonai fedezettel, ha kielégítő forrásokra találunk, úgy Lho Seumaweba csakhamar özönlenni fog a pénz.

Szerettem volna pár napot itt tölteni és bíztam, hogy a mindig későn érkező K. Paketvaart-társaság hajója most is várat magára, de azt a telefonválaszt kaptam Langsából, ahol hajóval kell felcserélnem a

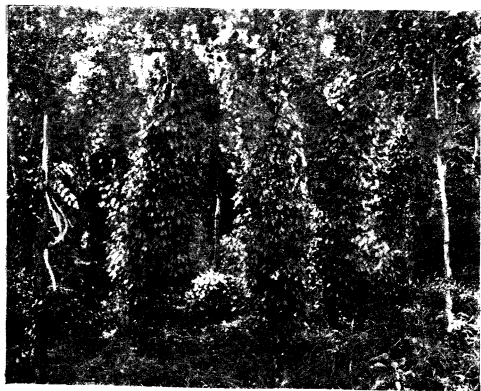
Virágfüzér árus Gendong állomáson, Lho Seumawetől délnek.

vasutat, hogy 4-én indul a hajóm, így 3-án reggel bucsút kellett vennem honfitársamtól és a rokon-szenves helytől.

Sumatra keleti partján is olyan vidéken jár az atjehi tram, mint északon, csak a hegyek vonulnak mind beljebb és végül ki se lehet venni Sumatra gerincét. Lho Seumawetől pár órányira dél felé nem igen barátságosak a benszülöttek, itt se tanácsos

Észak-szumatrai igavonó albino bivaly.

Kelet-Atjehben sokhelyt termelnek borsot.

egyedül járkálni távol a vonaltól. A vasút mellett ögyelgő nők virágfüzért kötnek a nyakra, a férfiak rózsát tűznek a fülök mellé.

Langsa környéke olyan lakatlan, hogy itt sohse volt az európainak baja a benszülöttel. Maga a város csak két éve épül; az utcákkal már elkészültek, a villaszerű házak még távol esnek egymástól, az üzleti negyedben egy sor üzletben árusít a kínai; mind lenyírták a copfot, tehát a haladás hívei.

Langsa vidékén is találtak petroleumforrást, ennek köszönheti a helység keletkezését.

Medan.

(Langsától Belawan Delig 76 t. mtfld, Belawan Delitől Medanig 23 km.)

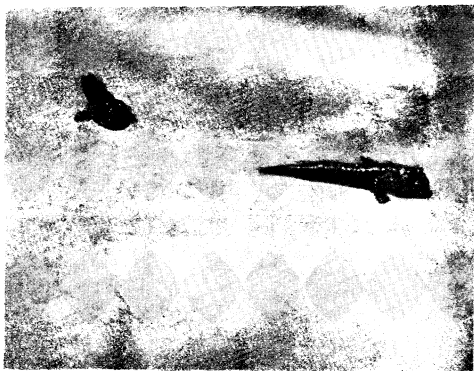
*A kétéltű blatya és tambakul-hal Belawan Delinél.
Az ültetvényesek vígan élnek Kelet-Sumatrán.*

Miként Langsánál a hasonnevű folyó, úgy Belawan Delinél a Deli folyó erősen iszapolja Sumatra keleti partját; az iszapos földben gyorsan terjedő mangrove-bokor az ágakról csüngő gyökereivel megköti a talajt és a szárazföld úgyszólván szemlátomást növekedik a tenger felé.

Január 5-én hajnalban érkeztünk a Deli folyó torkolatához. A sekély partmentjén messze be a tenger felé látszanak a halászok varsái és magas cövekeken álló gunyhóik; ladikjaik pedig szerte ringanak a piszkos vizen. Sumatra keleti alacsony partvidéke jobban megfelel a halászatnak, mint az erős hullámjárásnak kitett nyugati partvidék.

Alacsony vízállással érkeztünk; a folyóparton sárga majmok rákásztak, a kikötő iszapos partjain meg a Soerabaya vidékén élő glotokra emlékeztető

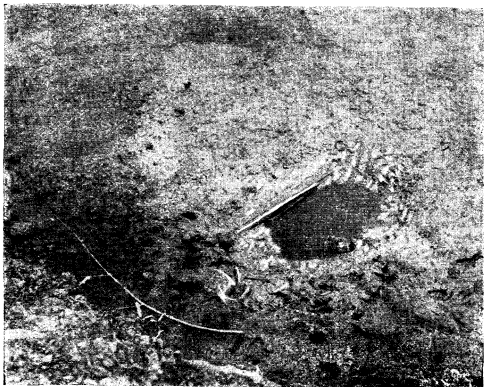
kétéltű halak sütkéreztek. Belawan Deli sósvíz mosta partjain kétféle ilyen hal él; a kisebbik a blatya egyujnyi vastag, pisztrángként színezett testével emlékeztet a glotokra, a nagyobbik, a tambakul (a Globidahalcsalád tagja) megnő araszt hosszúságra, a feje igen nagy, de egyenletesen ékformán vékonyodik a

Az ikan (hal) tambakul a szárazon élél félnapig; a sárban 1½ méter mély lyukat fúr és gyakran kifekszik a sáros partra, kisebb faj amphibiára lesve, amelyet ugorva kap el. (Belawan Délkelet-Sumatra.)

testtel. Mindkét halfaj szeme hasonlít a rákszemhez, dülledt; a háatuszály erősen tüskés, uszásközben vitorlát mutat; az oldaluszályok ujjszerű nyúlvány, különösen a tambakulnál erősen kifejlődve, ezzel és a mellalatti félkörforma uszály segélyével mozognak a szárazon. A tambakul másfél méter mélyen befúrja magát a sárba és olyan kerek fekvést forog ki a lyuk szélén, mint egy elefántnyom. Rendesen a

vízzel teli fekvés szélén leselkedik az apró amphi-
biákra, a fejét félig emeli ki a vízből, a kopoltyúkat
felfújja és vár; ha zsákmányt lát közeledni, kimászik
a partra és ugorva kapja el. Félig a vízből kiálló
fejjel órákig el tud lenni, természetesen így a kopol-
tyúk segítségével elegendő vizet kap; szárazon, az
egész testtel rendszeren csak percekig marad, de hűs

A tambakul hal olyan kerek fekvést forog ki a sáros talajba
fűrt luk szélén, mint egy elefántnyom. Az előtérben levő víz-
állás szélén látható egy tambakul hal feje.

helyen élél fél napig a levegőn, mint pl. az előző
képen látható két hal már órák óta nem kapott
vizet és mielőtt borszeszbe kerültek, tényképeztem
le őket a medáni nagy gyógyszerár csarnokában.
Eleinte sehogyse álltak rúdnak és elbujtak egy pad
alá, akár a kutya vagy macska.

Belawan Delitől 23 km.-re esik Medan, Kelet-

Sumatra székhelye. Közel a delii kikötőhöz vashíd vezet keresztül a Deli folyón; a 380 méter hosszú vashíd 20 boltívvel köti össze a két partot; a boltózatokat tartó vascsöveket a sáron keresztül úgy srófolták be a kemény altalajba. A vasút igen lassan mozog a hídon, az alap tehát nem lehet egészen megbízható.

Egy darabon mangroveval benőtt mocsaras vidéken visz keresztül a vonat; a sáron sok tambakult és blatyát látunk, sőt az iguanon gyíkok is ki-másznak a töltés lábáig, fel se véve a vasútzakolatást, egy fiatal példányt azonban láttam, amint futva menekedett, úgy hajigálva félkörben a lábait, hogy háromszorosát mutattak.

Medan Kelet-Sumatra székhelye, széles utcákkal, árnyas fasorokkal, lakályos villákkal. A Ned. Indië gyarmaton a szállodák, eltekintve helyenként a konyhától, általában jók; a medáni Hotel de Boert, a berendezést véve és a szobák elhelyezését, az első helyre teszem és közel áll hozzá a Medan-szálloda is, ugyancsak Medánban. Ezen a vidéken terem az egész világon szerte hordott híres szumatrai dohány; száz kilométerekre ültetik a ficus havea Brasiliensist (ruggyanta-fát); pénz tehát van bőségesen és ez rendszeren visszatükröződik a szállodák életében.

Az ültetvényeket széles automobil-utak kötik össze a fővárossal és az ültetvényesek szabad napon beözönlenek a nagy szállodákba és fel sem kelnek a fehérasztal mellől, amíg rájuk nem virradt. Lehet, hogy máshol is hasonlóképen folynak a dolgok a nagy ültetvény-vidékeken, de seholse figyelhettem meg jobban, mint Medánban. A késő éjjeli órákban, ha felébredtem, mindig hallatszott a hangos szó: „Európaiak szórakoznak, nem lehet ez meg hang nélkül!” Engemet ugyan nem zavart a zaj, mert távol esett a szobám az étteremtől, de hogy mit

szóltak azok hozzá, akik szemben laktak? . . . Semmit, mert úgyse lett volna foganatja; a vendég-lősnek addig aranybánya az üzlete, amíg a hangos urak százsámra üttetik le a sampusz nyakát.

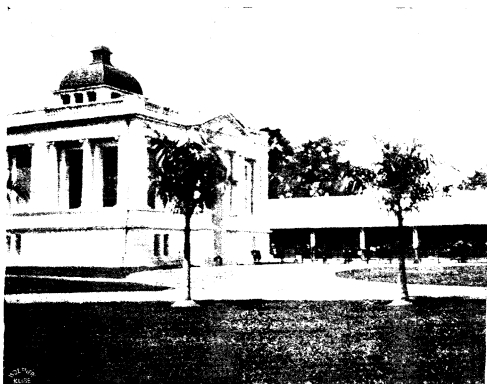
A mulató társaságot mindig európaiak szolgáltatják, de nemcsak hollandusok, mert a delhii, langkati, szerdangi stb. kerületekben angol, német vállal-

A delii szultán palotája Medánban

kozók is megvetették a lábaikat. A „Maatschappij“-ok (= szövetkezetek) vidékén, amint azt a dohányt és ruggyantát termő földdarabot magamban nevezni szoktam, a vegyes elemek a hollandus egyszerű, csendes, csaknem túlgyakorlati beosztásától elütő szokásokat honosítottak meg. Ha másutt a hollandiai gyarmaton egy fiatal „ruggyanta-kapacitás“ naponként feszelegne lóháton, mint ahogyan Medánban

megteszik, elvágna maga alatt a haladás útját, mert a hollandus túlgyakorlati felfogásával meg nem fér az, hogy komoly, törekvő tisztviselőnek, aki sok embert kell, hogy rendben tartson, a parádézásra ideje maradjon. Medánban el kellett térni a felfogástól, mert ez Medan! Itt iszik az európai, hangoz, parádézik és adósságot csinál.

A jávai bank fiókja Medánban, háttérben a Hotel de Boer négy pavillon szobája.

Hogy a sok ivásnak milyen hatása lehet a trópuson az idegrendszerre, kérdezzük meg az ideggyógyászoktól. Az éjszakázó alkoholista izgékony; beszszelt állapotban nem lehet olyan türelmes a benszülöttel, aminőt a gyereknép megkíván a vezetésben, viszont virágos jókedvvel az engedékenységen is túllépheti a kívánt határt.

A Maatschappijok vidékén nem egyöntetű a

lakosság ; egy okkal több, hogy abszolúte igazságos vezetés alatt álljanak, mert ezt elismeri jónak még a cannibal is. Kelet-Sumatrának gyér volt a lakossága, ez a kevés ember megélt a maga egyszerű módja szerint és nem volt hajlandó nehéz munkát vállalni ; a közkereseti szövetkezetek sietve foglalták el az ős-területeket és munkáskéz hiányában Java szigetről, a malájji, indiai félszigetektől és Chinából szerződtettek munkásokat. A messziről jött vegyes elem nem épen ideális emberanyag, könnyen az idegekre veszi magát, különösen átdorbézolt éjszakák után és viszont amint a vidéken alkalmam volt ismételtelen hallani, a messziről fogadott rabszolga se tekinti az itteni „tuan besart“ (tuan urat jelent, besar, nagyot, tehát nagy urat), amint a Maatschappijok tisztviselőit nevezik, ideális tuannak !

Mindent együttvéve, Sumatra keleti felén, a Maatschappijok területén nem találtam fel azt az egyszerű, patriarchális életet, amit szívesen láttam másfelé a gyarmaton is. Ha ennek az ügyesen összetartott gyarmatnak van egy gyenge pontja, ahol egyszer kikezddhetik, ez nem esik távol az aranyban dúszalkodó „Sumatra's Oostkust Residentiën“-től.*

* Elmondtam az itt leírt ászrevételeimet a kolónián megöregedett uraknak, körülbelül így hangzott a válasz : Ne ütközzék meg azon, amit Medánban látott ; nem esik meg a vígság naponként és erős munka után jólesik az egyhangú, de munkás-életet folytató farmernek hébe-hóba kimulatni magát. Csak látta volna ezelőtt 30—40 évvel az állapotokat, azidőben nem jött még gyarmati szolgálatba Hollandia előkelő fiatalsága és sokan elítették magokat, ma ez nagyon elvétve esik meg.

Hitelt kell adnom a hallottaknak ; komoly, derék úriember mondta, de hogy hű maradjak a saját benyomásaimhoz, el kellett, hogymondjam a dolgokat úgy, amint azt magam láttam és a levezetést, amint magam elképzeltem.

Medántól Tebing Tinggin és Siantaron át a Toba tó keleti partjára.

(Medántól délkeletnek Tebing Tinggiig 82 km vasúton ; T. Tinggitől délnyugatnak Tiga Razig, a Toba tó keleti partján, 87 $\frac{1}{2}$ km, kocsin.)

Medántól T. Tinggiig (82 km.), egyik végtelen Maatschappij területet a másik követi ; a dohányt

Útszéli maláji kávéház, közel Tebing Tinggihez. (Kelet-Sumatra).

már leszedték, gaz nő a helyén ; így ez idő szerint (január) seholse szembeötlő a dohányültetés ; csak az egyes birtoktesteken sorjába állított óriási szárító-hombárok árulják el, hogy dohányvidéken járunk. Nagy területeket paraj vert fel, majd ismét gyom és paraj között érő rizsvetést lenget a szél. A rizstáblákon magas csöveken bambusz-viskóban lakik a föld szülöttje ; ugyanis a dohányültetvényesek

a letarolt dohányföldeket átengedik a népnek ingyen, hogy egyszer rizst termeljen benne, azután ugarnak marad a föld 5–6 évig.

Tebing Tinggiig alig látni idősebb ficus fákat, az egész vonalon csak az utóbbi években kezdték meg az ültetést. A ficus havea Brasiliensis fát már öt évvel megcsapolják; a csapolás alá eső fasorokban a fák mellett kerek fenekű poharakat látunk cövekeken, ezekben fogják fel a ruggyantát szolgáltatató nedvet.

T. Tinggi kicsi, de jó konyhát tartó szállójában jégbehűtött sör mellett üldögélt a vendéglős egyik törzsvendégével; vacsora előtt összeverődtek még néhányan és ugyancsak öntögették a törkölypálinkát a garatra: csak erősen fogy errefelé a szesz mindenütt! Két utcásorban Chinába képzeljük magunkat, a házakat régi khínai stuck és festés díszíti; késő este el-sétáltam a khínai utcákba, az aranyművesek gyenge mécses világánál kalapálták az arany, ezüst ékszereket; itt is levágták a copfot a szorgalmas munkások, tehát a forradalmi khínaiakkal tartanak.

Másnap kocsin folytattam az utamat délnyugatnak; 9 kilométerre, Sibulannál khínai birtokos területe mellett visz el az országút, itt még a húsos levelű ficus elasticából készül a ruggyanta. Az öreg ficus fák még abból a korból maradtak fenn, amelyben a Maatschappijok nem születtek volt meg és a ben-szültött a maga egyszerű módja szerint csapolta meg, vagy levágta a ruggyanta nedvet termelő fákat.

Innentől őserdőn keresztül visz az út Siantarig; az őserdőt helyenként kikezdték új vállalatok; a magasan levágott fatörzseket elhordták, a tuskó alá tüzet raktak és a megszenesedett tuskók között szép sorjában ültetik el a fiatal ficus havea fákat.

Amennyire sajnálom az őstermészet pusztulását ott, ahol nem pótolják hasznosabb növényfélével,

annyira tudom becsülni az olyan emberi ténykedést, amely új gazdasági ágat teremt a letarolt őstermészet helyén. Ha így folytatják Kelet-Sumatrán a ficus plántálását, talán közel a túltermelés ideje és ha ez beállna, milyen eszményi dolog lenne a nagy városok főutcait gummilapokkal kirakni . . . Ezután még csak az maradna hátra, hogy beszüntessék a rikkancs árusítást és még azt is megérheti az emberiség, hogy nagyvárosi ember is ép idegrendszerrel élje végig az életét.

Siantart öt év előtt kezdték építeni, ma tekintélyes falu; itt nemcsak az üzletek vannak kínai kézben, hanem a földmunkát is ők végzik; a kínai szerződött munkásokon kívül hinduk és más fajok is képviselve vannak.

Két éve európai tisztviselőt, controleurt neveztek ki; a controleur teendője lenne az adminisztrációt vezetni, az utak jókarban tartásáról gondoskodni, ezidőszerint inkább rendőri teendőket végez, mert a jött-ment munkáshad sok galibát csinál. Gyakori eset, hogy előleget vesz és megugrik, s azután szerencsét próbál ilyen módon más vidéken.

Siantartól szintén egyfogatú taligán kocsiztam a Toba tóig. A benszülöttek ezen a vidéken már a batak népfajból valók; a községek körül rizst plántálnak, azon túl lalang fű borítja a hullámos vidéket a Toba tóig. A kis völgyekben, távol egymástól, haragoszöld facsómok mögött, egy-egy batak család míveli a maga kis rizsföldjét. Az óriási fák igazolják, hogy a talaj termőképes, vajjon hogyan pusztulhatott el az őserdőség; vagy itt csak az ember ültette volna el a fákat a lakott helységek környékén?

Tiga Razig folyton találkozunk útkaparókkal; az utakat részben a rabokkal készítették, részben pedig közmunkával. Azt épen nem mondhatnám, hogy a munka serényen folyt, de olyan is az út,

süppedékes, agyagos, homokos. A gyakori esőzések miatt nehéz is itt jó utat készíteni és a csillámpalával erősen kevert homok, amely Tebing Tinggitől Tiga Razig pótolja a humust, nem megfelelő anyag útcsináláshoz. Így a 40 kilométert 9 óra alatt gyalogoltuk végig.

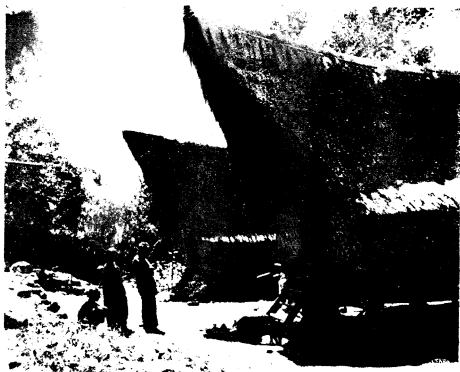
Batak majorság a Toba tó keleti partján, közel Tiga Razhoz.
(Közép-Sumatra.)

A Toba tó keleti részén. Tiga Raz. Samosir sziget.

A batak népfaj rövid jellemzése.

A Toba tó 1300 □ kilométer, beleszámítva a közepét elfoglaló nagy Samosir szigetet; a tó tükre 906 méter a tengerszint felett; a legmélyebb helyen 450 méter; a meredek partok körül 1400 – 1600 méterrel magasabbak a tengerszintnél.

A Tiga Raz községhez vezető széles út bevágásaiban, a vízmosásokon, szakadékokban, különböző korbelt vulkanikus kőzetek között óriási gránitköveket, andesit-lávát és tufát látni, a földkérget ezenfelől rétegesen sorakozó agyag és homokkő képezi; egyes bevágásokban cseppkőforma igen súlyos köveket találtam.

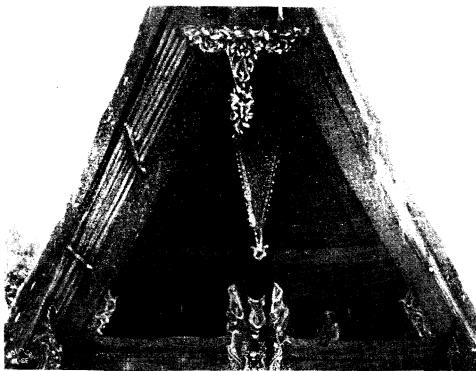

Batak építkezés Tiga Raz közelében, a Toba tó partján.

Tiga Raz pár házikóból áll a Toba tó keleti partján; a gyarmati kormány által fenntartott passangrahanból igen szép kilátás esik a tóra. A körül meredek partok közé zárt tó vize sima, mint a tükör délután három-négy óráig, ekkor nap-nap után erős szélroham hozza magával kelet felől a hűvösebb hegyi levegőt; a tó vizén hullámok támadnak, de a batak halászok csak ott ringanak apró lélekvesztőken, félkézzel a horog zsinórját tartva, a

másikkal a lapátot, hogy fel ne billenjen a nagyon kis jármű.

Szemben Tiga Razzal a nagy Samosir sziget északkeleti vége esik; a tóból háromszoros teraszként kiemelkedő szigeten, a lalang fű között négyszög forma sötét helyeket látunk; mint megannyi koszorú fedik a hegyoldalt, ezek élő sövénykerítéssel körül-

A szimenindói rádza szépen faragott házeleje Samosir sziget északkeleti végén, a Toba tó vidékén

zárt batak udvarok; a koszorúzott helyek mellett élénkzöld és sárga sávok a benszülöttek rizsföldei.

Maga Tiga Raz a keleti part meredek oldalán terül el; a benszülött protestáns hittérítő pléhtetejű háza, a passangrahan és a passar (vásártér) körül pár szegényes viskó, ez a szorosan vett Tiga Raz, a hozzátartozó külső majorság a festői batak építkezéshez számíthatók.

A batakok Tiga Raz körül és Samosir szigeten családonként, illetve községenként bírnak egy darab földet; a cölöpökön álló házaikat pár lépés távolságra egymástól egy sorba állítják, úgy, hogy a hosszvég néz az udvarra; szembe a házakkal a rizsmagtárákat építik; az egész majorságot élő sövény, többnyire bambusznád zárja körül és pedig a sövényt

Batak típus a Toba tó keleti partvidékéről

nem ültetik el földszint, hanem hancsikból épült széles falra. Rendesen két bejárat vezet a majorságba, amely szükség esetén el is torlaszolható. Emlékeztet az egész beosztás a niászi falvakra. Az élő sövény között Samosir szigeten helyenként gyephancsikból kerek bástyát építettek, ez volt a védelmi pont; egy ilyen bástyában két-három ember számára jut hely.

A házak teteje középen nyeregformán hajlott, a két végen bukóra, olyanformán, mint Nias szigeten; a magas csúcsban végződő tető alatt, a ház egyik végét, jól faragott és szinezet deszkákkal díszítik.* A háztető ereszére olykor fehér foltokat festenek, a díszítésnek ez a módja a német fennhatóság alatt álló Bismarck szigeteken is dívik.

Rádzsa punya batak a Toba tó keleti partvidékéről. A fejről lecsüngő aranygombos rojtot ma ritkán viselik

A rizsmagtárt mindig szembe építik a lakóházzal és pedig többnyire a főépülettel szembe, s kifaragják, kifestik gyakran szebben mint a lakóházat.

A ház hosszoldalánál rendszeren ott találjuk a batak nőt szövőszéke mellett; minden alkalommal

*A deszkákat, léceket, többnyire spirális vonalakkal látják el; az alapszín fekete, a rajz téglavörös és a finomabb részleteket fehér vonalakkal rajzolják.

a leányokat láttam a szövőszéknél: talán az illem vagy az előrelátás hozza magával, hogy férfi közeledtére bemutassák a szorgalmukat, így könnyebben akad partie!

A festett és faragott famunkán kívül kőbálványok is maradtak Samosir szigeten, így pl. a szime-nindói rádzsza háza közelében; ezen bálványok a

A batak leányokat rendszeren a ház mögött találjuk, a szövőszéknél.

benszülöttektől nyert értesítés szerint 200 évesek; a régiség meglátszik rajtuk, habár a homokkő gyorsan porlik.

A Toba tótól keletnek lakó batakok a rádzsza punya elnevezést kapták. A tóparton élő lakosság, mint Tiga Raznál, sokat érintkezik a Samosir szigeten lakó néppel és úgy a tipust, mint szokásukat véve, egy kalap alá tehető.

Kőbálványok Samosir szigeten.

Hetivásár Tiga Raznál, 1912 január 17-én.

A batak Samosirtól Tiga Razig középtermetű; a maláji fajhoz hasonlóan kevésbé hajás a teste, olajbarna bőrrel; a világosabb barna vagy sárgás árnyalat gyakori; a szemek gyakran ferdén metszettek és van valami a kifejezésében, ami emlékeztet a deliriumban lévő ember tekintetéhez (lehet, hogy túl-

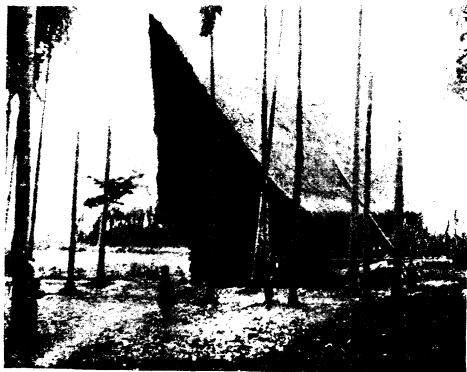
A Toba tó vidéki batak kiel-el látja el a csónak orrát.

sok ópiumot fogyasztanak); az orr hegyesebb mint a maláji fajé.

A nők csomóba kötik a hajukat, a fülkagyló felső végében vékony, nagy karikát viselnek, a fülcimpába is bedugnak gombforma fülbevalót; a férfiak többnyire kendővel kötik be a fejüket mint a többi maláji népek, gyakran a nyaknál körülvágják a haját és a homlokon át keresztbe kötik szalaggal vagy pálmalevéllal. Mind a két nembeli erősen

A nagyobb csónakok farát így díszítik a Toba tó vidékén.

A második birtokos háza Lontoengnál, Samosir sziget
keleti partján

lereszeli a fogait és piros a szájok a sri (betel) rágástól.*

Január 17-én vásárt tartottak Tiga Razon; 9 óra tájban minden irányból érkeztek csónakok, kétevezőstől kezdve 14—18 evezősig. A Toba tóvidéki batak kivétel nélkül faderékből vágja ki a csónakot, az orr alatt kiel-el látja el és elől-hátul felperdíti a végét. A nagy csónakok orrán a tekepálya bábuihoz hasonló faragott baba ékeskedik, hátul, menet közben három villás lécen a lószőrhöz hasonló növény leng. Régente valószínűleg emberi scalp volt a helyén.

Tiga Raztól a Toba tó keleti hosszán le Balige városig.

(60 km. benzin-csónakon.)

A batak népfaj folytatólagos ismertetése.

Tiga Razban a benszültt gurut (protestáns hittérítő és orvos) kis ajándékkal leptem meg az iskola részére, elutazásomkor a guru viszonzásképen falapra írt orvosi könyvet adott emlékül. Ez a könyv értékes tárgy a pogány batakok között, mondta, de rám nézve elvesztette a jelentőségét, mert áttértem a keresztény hitre.

Az ajándékozás általánosan dívik a batakok között, a vendéget távoztakor házilag szövött kendővel, csirkével, tojással és kis zacskó rizsszel kínálják meg, de épen nem tekintik sérelemnek, ha a vendég nem viszi el az ajándéktárgyakat, a pénzbeli viszontajándékot pedig igen nagyon szeretik...

A benzin-csónak megindult nagy pöfögéssel és távozóban láttam csak, hogy milyen bájos helyen

* A Bataklenden elnevezés alá eső terület 1867—83 között került a hollandus fennhatóság alá.

Jól faragott kőoszlop Lontoengnál

Batak kőfaragás Lontoengnál. A vidék rádzsája fehérben.

töltöttem el hat napot. Tiga Raz körül nemrégén telepedhetett le a lakosság, mert az élősvény-kerítés nem fedi el a házakat és távolról nézve, a meredek oldalra minden egyes majorság mintegy koszoruból tekint le a nagy tóra.

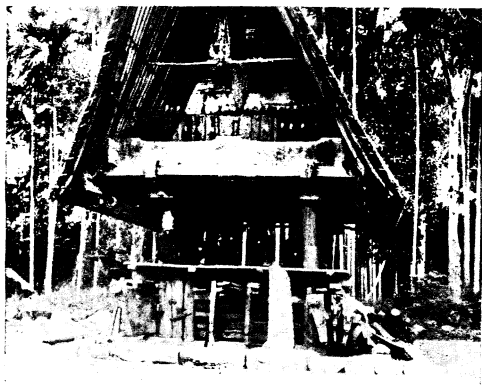
Samosir sziget keleti partja egy darabon elterül, ezután mindkét oldalt meredek hegyek közé szorul a tó vize. 28 km.-re Tiga Raztól a sziget keleti partjánál kikötöttünk, Loembannál, itt töltöttem a január 19-iki éjjelt, a két éve épült passangrahanban.

Január 20-án reggel felsétáltam a passangrahanhoz közel eső községhez. A domboldalon álló községhez kikövezték az utat és az egyik oldalán alacsony kőfalat húztak. A kövezett út nagy, szent fa mellett vezet el, ide járnak imádkozni a még pogány községbeliek. Loemboeng Sabunganban, amint a községet nevezik, két párhuzamos utcában épültek a házak. A lakosság meglepődött a jövetelünkkor, nem szoktak hozzá turistát látni, egy év óta a negyedik eset volt az enyém, hogy nem hivatalos egyéniség lépett itt partra. Amint azonban látták, hogy nem adót jöttem szedni, sem pediglen büntetni és hogy mind-ezen felül érdekel is, amit látok, sőt preszent (borraváló) is kijut egy-egy fényképfelvétel után, közrefogtak; a község feje, jóképű öreg ember, mellém szegődött, vele együtt a többi notabilitás és el se hagytak, amíg a benzinóval tovább nem utaztam.

Két km.-rel tovább a lontungi rádza* területén kötöttünk ki. A kikötőhelyen a vidék második rádzsája szépen faragott és festett házban lakik, a ház közelében a tóparton egy sor kerek edényben állt a szövETFestésnél használt kék folyadék.** Pár száz

* A rádza szót gyakran alkalmazzák nemcsak batak területén, de egész Sumatrán, minden jó módú benszülött rádza, még ha nem is folyik kék vér az ereiben.

** Minden batak háznál kerek cserépedényben tartják a vászonfestéket.

A lontungi rádza zenepavillonja

A lontungi rádza úri széke Mellette a másod- és harmadrangú rádzsák ülnek.

méterre a rádzsza otthonától régi csónakház kőoszlopain jól kifaragtak egy pár stilizált emberfejet és gyikot. Úgy ez a munkájuk, mint a Loemboeng Sabungan községhez vezető kövezett ut emlékeztetett a Poeloetello és Nias szigeteken látott hasonló munkákra.

A lontungi rádzsza 1200 lélek felett uralkodik és amint kísérőim mondták, sok a pénze, lova, bivalya. Tágas udvarán 12 ház és 3 magtár; legszébb épület a zenepavillon, itt sebtében meg is üttette az udvari zenészekkel a 4 tam-tamot. Az úri széket az udvaron kívül, nagy fák árnyában tartja; a részére kőszéket faragtak és jobbra-balra tőle, a földre tett kőlapokon ülnek a number dua (második), tiga (3-ik), ampat (4-ik) stb. rádzsák.

A kőszék ismét eszembe juttatta a niászi kőtrónust Poeloetellon. Ha nincs is szorosabb vérrokonság a niászi és batak között, az bizonyos, hogy az építkezést illetőleg, még inkább a kőfaragásban igen egy iskolát járhattak. Ami a rádzsza punyja (a Toba tótól keletre lakó batakok) és a déli batakok épületeit illeti, a díszítést, faragást és tetőt véve, sok közös a padangi maláji építkezéssel.

Búcsúzáskor otthon készült nagy kendőt és kis zacskó rizst nyújtott át a rádzsza egyik embere. A zacskó rizst elfogadtam, a kendőt köszönettel visszaadtam és megtoldtam kis ajándékkal a plebs számára, a rádzsának pedig fényképeket ígértem, amit később el is küldtem.

Loentoeng előtt, északnak, a tó keleti partját képező hegygerinc elgörbül a száraz felé és helyébe előhegy lép a tóba. Az előhegy az elgörbült gerinc felé menetelesen, a tóba pedig 25—26 km. hosszúságban délnek, mindvégig meredeken esik.

Az első pillanatban azt hisszük, hogy a part úgy szakadt le a főgerincről. A tó keleti partját

képező hegy és a sziget keleti partja között azonban olyan nagy a hasonlatosság, mind a két tópart itt olyan egyformán meredek és a magasságot véve is annyira kevésbé eltérő, hogy részemről egy tényező szülöttjének tartom a két partot.

A tó keleti partvidékén számtalan hangyadomb-forma kúpocskát fedett le a lalang, a szigeten is

Sírhely Loemban Bagasan helységeinél.

számtalan vízmosás látszik; helyenként felszántották a hasznavehető területet; úgy itt, mint a meredek szakadékokban fehéresen sárgállik a talaj. Délkeletnek szarvat csinál a tó, itt van a lefolyása.

A tóparttól elhajlott főgerinc dél felé nagy félkört vág és átcsap a tó nyugati partját szegő gerincbe, a félkört formáló gerinc és a tó déli alacsony partja között fekszik a déli batakok területe.

A magas földművelés alatt álló déli batak terület központja Balige város. Megérkezésemkor széles főutcáján, a tókók (üzletek) sora előtti téren lóvásárt tartottak. A batakok nagy lótenyésztők, a jól megtermett póni faj ló között feltűnően sok a tarka. A vásárosok között sok batak férfi fülében láttam arany fülbevalót, az asszonyok csak úgy öltözköd-

Szépen faragott és festett sírhely Balige és Lagoeboti között, a déli batak területen.

nek mint a rádzsza punyja rokonok. A hosszan elnyúló Baligi város után rizstáblák következnek és körül ameddig a szem lát, szántják-vetik a földet; a rizstáblák között megszámolhatlan díszes batakház rejtőzik a magas bambuszkoszoruk mögött. Az épületeket olyanformán faragják és festik a déli batakok mint Samosir szigeten.

Egészen dél batak eredetisége a faragott és fes-

tett ház-sírhelyek. A díszes kis fakriptákat nemcsak a pogányok emelik az elhuntaiknak, hanem a keresztények is; okos dolog a hittérítők részéről, hogy nem tiltják be a pogány korból maradt ilyen építkezést, kár lenne az öröklött művészi hajlamot kiölni a batakából. A sírházakon kívül kő-sarcophagot is emelnek a halottaknak.

A déli batak területen látható, fából faragott négyes női mellel díszített házakban olykor csakis nők laknak, de ez nem vehető szabályként.

Az egyszerű sírokat felhantolják; a 40 évesnél idősebb halott fejfájánál nádszerű növényt vagy fát ültetnek el. Balige és Lagoeboti között (egy óra kocsin), a községeknél mindig szembeötlő helyen áll a temető.

Az emberevés Balige vidékén már rég megszűnt, de amint egy ilyen benszülött-lakot felkerestem és láttam a közönyt, hidegséget, amivel a

távollakó fiút, testvért fogadták, azután időnkint a nem gondolkozást eláruló bamba tekinteteket, úgy éreztem, hogy vagy a túlcsigázott munka (egész nap gyúrták a sarat a rizstáblákon), de a mult szokásai, etikettje bizonyára mélyebb nyomokat hagyott ezen a fajon, semhogy egyszerre átléphetnének a kultúrnépek sorába.

Gejzer tevékenység Samosir sziget nyugtai partján.

Baligetől a Toba tó nyugati partja mentén fel az északkeleti sarkáig.

(86 km. benzín-csónakon.)

A Toba tó meredek nyugati partja, eltekintve pár csúcstól, végig egyenes vonalat mutató hegygerinc. A csúcsszerű törési vonalakon, félkörforma öblök partjain és a kevésbé meredek helyeken

batakok laknak; két völgy sűrűen lakott, de egyébként elhagyatott a meredek partoldal. A gerincre vezető gyalogösvények után lehet következtetni, hogy a gerinc mögötti fennsíkon biztosan van élet. Az oldalakon végig lalang-fű nő, a gerincet őserdő koronázza.

Samosir sziget nyugati partja lejtős, végig lakott, de a szántott-vetett területek között sok a vízmosásos, meddő terület; a vízmosta meredek oldalakon fehérlik és szürkellik az altalaj.

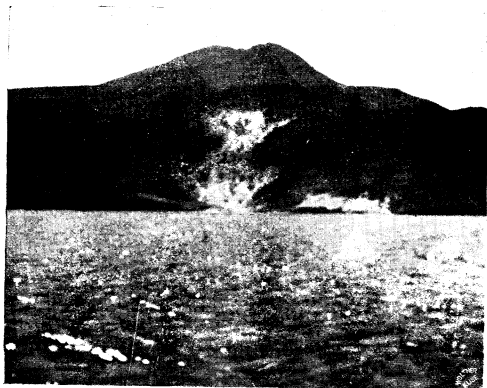
Baligétől körülbelül 35 km.-re melegvíz-forrás ömlik a tóba, kiszálltam az itt lakatlan partra, a melegforrást megtekintendő; egészen közel a tóhoz solphatarákat, erősen bugyogó melegforrásokat és egy gőzt fúvó üreget (blow hole) találtam. Bizonyos, hogy a záporosó görgette kövekkel, hamúval, részben sárral betemetett katlan valamikor kráter lehetett és pedig a tó nyugati partja után itélve, lehet, hogy ezzel együtt formált egy krátert. A sziget itt jó darabon terméketlen, csak páfrány és más gaz zöldel helyenként és nagy kövek hevernek szerte.

Tizenöt km.-rel tovább, Pangoeroean helységnél pár év előtt átvágták a szigetet a szárazzal összekötő keskeny földnyelvet. A sekélyvízű kanálisba az északról jövő hullámok oly erővel törtek, hogy rudakkal kellett irányítanunk a benzínöt; jó, hogy vontattni nem kellett emberekkel, ez is megcsik olykor.

Szemben Pangoeroeannál, a nyugati parton, a Poesoek (2005 m.) pihenő vulkánt kétoldalt több kilométer átmérőjű öböl érinti; ez lehetett az eredeti őskráter, ezeréveknek előtte.

Az átvágás után csakhamar a szigetvégre érkezünk; a szigetpartot körül élénkítik a bataktanyák; az itt alacsony, élősvény-kerítésből a házak előrebukó csúcsos tetői kinéznek a tó felé, mintha

azért épültek volna bukóra, hogy „kiváncsi házak” szerepét játsszák. A lakosság pedig kint libeg apró szandolinjain a hullámjárta tengernyi tavon; csak úgy tarthatnak egyensúlyt, hogy jobbjukkal szünet nélkül mozgatják a rövid lapátot a vízben, a balkéz-zel pedig a halászhorgot bocsájtják le hosszú zsinóron a mély vízbe.

A Poesoek pihenő kráter a Toba tó nyugati partján.

A szigetvégtől a tó északi vége felé három krátert látni, a Tandoek Banoea (1938 m.) a tó északnyugati végén áll, jobbról tőle 15 km.-re a tótól, a Singalang (1865 m.) erdővel borított csúcsa ötlik szembe, távol a kettő között a Sinaboeng (2417 m.) füstölög.

Harangaunál, a Toba tó északkeleti sarkában teknőforma völgygel lép a hegygerinc a tóba; a

helység lakossága földmívelő, halász és három kóterben a sri (betel) rágáshoz szükséges meszet égetik: tehát gyárai is vannak Harangaunak, de milyen eredeti gyárak! A tűz élesztésénél használt fújtatót combátmérőjű bambusznád szolgáltatja, ebben jár valami még ismeretlen állathanghoz hasonlítható, nyikorgással a pumpa és az egymással szem-

Harangaunál, a Toba tó északkeleti végén nem festik a házakat, hanem faragással, fehér mintákkal és bambusz-zsinórral díszítik.

ben ülő két gyáros fehér a mészportól, mint molnár a lisztől.

A házakat Harangauban nem festik, csak fehér rajzzal, faragással és bambuszzsinórral díszítik; így a helység rádzsájának hosszúkás állatokat csinált zsinórból a batak műépítész. Krokodilus vagy iguanon lehet, a patkányok, egerek ellensége. Két patkányt

is faragott az ereszalatti deszkafalra; valószínűleg elrettentő például egernek, patkánynak.*

A fedél alatt álló, de még be nem bútorozott harangau passangrahanban én voltam az első vendég. Az építkezést végző khíniaiak (ők is levágták a copfot) tisztába hoztak egy szobát a számomra, elhelyeztem benne a csomagjaimat; a vidék fiatal guruja (tanítója és papja) a rendelkezésemre bocsájtott pandanus-szőnyeget, egy széket és csakhamar otthonosan éreztem magamat a szépfekvésű házikóban. Van-e már mandúrja (felügyelője) a passangrahanak? „Igen”, volt a válasz, „azonnal itt lesz”. Amint a batak származású mandur megérkezett, kérdeztem, tudna-e főzni valamit a számomra.

A különben jóképű, középkorú batak nagyon is patriarkálisan fogta fel az úr és szolga közti viszonyt, élénken érdeklődött, hogy merről jöttem, hova megyek, de főzni, azt nem tudott semmit, még nem rendezkedett be. Elő tehát a lábossal, konzervekkel! Maláji szolgám tüzet rakott a tóparton és pár percmulva olyan sűrű borsólevest tálalt fel, hogy bajuszpedrőnek is beillett volna, az irish stew pedig még sokkal több füstöt is elszenvedett volna, de azért bekebeleztem, amit főztünk és az egyenként oda-szállingozó rádzsza No. 1—2 meg a derék guru társaságában egészen érdekes megfigyelésekkel végeztem a rapot. Lefekvés előtt pár ütemet úsztam a tiszta, friss Toba tengerben és alapos pihenés után arra ébredtem, hogy virrad.

* A keleti, vagyis szorosán vett Radja punyja batakterületén — (tehát nem épen a tópart vidéken, ahol a benszülöttek folytonos érintkezésben lévén a Samosir szigeti lakossággal és déli batakokkal, helyenként átvették az építkezési irányt is) — vagyis a tövidéktől keletre eső fennsíkban hallomás szerint a Harangauban látott házépítés divik.

Harangautól vissza Medánba.

(Harangautól gyalog Seriboe Dolokig [15 km.]; S. Doloktól Kaban Djalen, Brastagin, Tongkolon, Bandar Bahroen át kocsin Arnheimiág [körülbelül 80 km.], Arnheimiától vasúton Medánba [20 km.].)

A karo batakok földjén.

Kilátás a Harangau feletti hegyoldalról a Toba tóra.

Harangautól január 23-án korán reggel indultam el gyalog Seriboe Dolok felé (15 km.). A Harangau mögött eső széles teknőforma völgyben rizst, tengetit ültet a környék lakossága; a kies völgyből másfélórai mászás után érkeztem fel az észak felé elnyúló fennsíkra. A hegyoldalon most építik a széles automobil-utat, amely már fenn a síkon kiépült Medánig.

Seriboe Dolokig egyhangú, páfrány- és lalang-mezőség között kanyarog az autó-út; körül nagy karikát vágó hegyek gerincén őserdőség; előttünk S. Doloknál a Singgalang kúphegy, balról a szabályos kúpot mutató Sinabong (2417 m) füstölgő fehér csúcsával és mögöttünk a Tandoek Benoea, ezenfelül még két régi kráterre emlékeztető domb diszít

Karo batak ház Poerba Hinalamnál. A Toba tótól észak felé

a vidéket. Egy kis darabon erdő is maradt az út mellett, majmok uhhogtak benne a reggelt köszöntve. Félúton községre találtunk; a kocsin járó utas itt lovat válthat.

Ebben a községben már az északi Karo batak-építkezés dívik; nem színezik a házat, a tetőcsúcsra fehér és feketére mázolt tehénfejet faragnak.

Az úton végig népvándorlással találkoztunk,

Harangau felé igyekeztek vásárra. A sötétkek csíkos vászonba öltözött him és nőnembeli batakok itt erőteljesebb magasabb típus mint a keleti és déli batak és a karo batakörzset képviselik.

A módos karo nők fontoslyú ezüsthülbevalót hordoznak a felső hülkagylóban, az egyik hülbevalót hozzáillesztik a fejkendőhöz, a másik lelóg; a kendőt,

Karo batak nő a nagy ezüsthülbevalóval.

előlről nézve, úgy kötik a fejre, mint a tiroliak, hátul hegyes kúpban végződik; olykor féloldalt úgy felperdítik, hogy távolról a francia forradalmárok fejdíszét juttatja az eszünkbe. A festői fejkendőviselethez egészen stílszerű a nagy hülbevaló, mert fel sem tűnik, hogy „hül-handicap“, hanem a kendőhöz látszik tartozni.

Formás menyecske sietett a községbe, széles

ezüstövvel a derekán, a fülében arany fülbevaló. Köszöntöm maláji nyelven: „tabe“. Tabe, viszonyozt. Rámutatok a derékövire: „minta portrek“. (A minta szót kérésnél használjuk, körülbelül az a jelentősége, mint az angol please; a portrek fényképet jelent.) Szívesen eleget tesz a kérésemnek, mondta, de előbb felöltözik. Jóideig tartott, amíg a helység rádzsája-

Karo batak özvegyasszony Hinalam helységben.

nak élénk kis rokona felcicomázta magát; ezzel kiállt a ház teraszára, ő csak onnan akar képet.

Amint elkészültem a felvétellel, „ketyil percent“ mondom (kis ajándék) és odanyujtok 50 centet (1 korona); „dua“ mondja (kettőt) és kapott még egyet; „szatu lagi“ (mégegyszer) ismétli, bájos mosollyal. Annyi kedves koketteria volt a modorában, hogy beillett volna európainak, de nagyon emlékez-

tetett az európaival érintkező számoai és maláji nő viselkedésére.

Seriboe Dolok egy utcasorból áll; az európai controleur a félisten. maláji policia a rendnek őre, hindúk a kocsisok és khínai kézen az üzletek. A controleur kantoorja (hivatal) előtt várt a környék nagytekintélyű rádzsájának az autója; tanácskoztak;

Kilátás Seriboe Dolok helység passangrahanjából, szemben a Singgalang-hegy.

az ajtó előtt a földön guggolt az ügyes-bajos ben-szülődött. Bejelentve, hogy a passangrahanban hálók, tovább ballagtam.

A helységen kívül álló passangrahanból egyenesen a Singgalang hegyre látni, balról pedig a Sinaboeng szabályos csúcsa fehérlik. Seriboe Dolok magasan fekszik; burgonyát termelnek a vidékén és a rózsa csak úgy díszlik, mint Európában; a passan-

grahant is körülültették fehér rózsával. A hűvös esti órákban élvezet volt kiülni a teraszra és szivar füstje mellett elgondolni, hogy ime Sumatrán is haza képzelhetjük magunkat.

Január 23-án váltott lovak vittek Bandar Bahroeig (66 km.). Kaban Djalenál (39 km.) az első állomáson nagy karo községet láttam; a községben 29

A Sinaboeng vulkán Kaban Djalenál.

a lakóházak száma, ezenfelül a rizsmagtárak is egy-egy házszámba vehetők. Az élőkerítéssel körülzárt udvaron össze-vissza állnak a házak és nem olyan sorrendben mint a rádza punya vagy déli batakoknál.

A karo-házak tetőcsúcsát rendszeren faragott bika-, vagy tehénfejjel díszítik, a tető közepére a nagyobb házaknál kis pavillont állítanak. A község

egyik rádzsája (Pabelgok di Bajak) áttért a katólikus hitre; ezt jelezendő, a háztetőire térdeplő, középkorbeli lovagokat és gyalogos embereket faragtatott.

Nemcsak a községen, de a lakóin is meglát-szik, hogy módos a gazda; a tiszta kék vászonba

A Sibaya vulkán Brastaginál.

öltözött nők mind ékszert hordanak, a férfiaknak pedig marad idő a pihenésre.

Egy ilyen pihenő-társaságot sakk mellett találtam; kettő játszott, a többi nézte. A viaszkosvászon sakktáblán cukornádból és más zöldségféléből vágott szeletekkel játszottak. A karói sakkisták között állítólag olyan erős játékosok vannak, hogy kiállják a versenyt a legjobb koloniális európai játékossal.

Kaban Djalet európai részében most építik a controleur-lakot; ezidőszerint, legalább is formailag a katolikus hittérítő, vagy amint itt nevezik, a pandita a legnagyobb úr. A pandita lakása mellett különösen szép kilátás esik a Sinaboeng hegyre.

Kaban Djaletől Brastagiig (9 km.) az útbevágások horzsoló kő konglomerát. Brastaginál a delhii

Karo batak nők Tongkolnál, a középen kínai férfi, hat kilométerre Brastagitól.

dohánytermelő-szövetkezet és egy petroleumkeresőtársaság épületei mögött, az őserdővel fedett hegygerinc között, erősen füstöl a Sibaya vulkán; egyenetlen peremű krátere a délkeleti oldalon beszakadt, a solphatarák ként raknak le a kopár oldalakra.

Brastagitól folyton őserdőn át vezet az automobil-út. Bandar Bahroenál (18 km.) éjjeli állomásom már 8 éve kikezdték az erdőt. Arnhemia előtt

(20 km. Medántól), dohány Maatschappij területen, kínaiak kertileg megmunkált hegyoldalon a dohányplántákat termelik, a hegyoldalon párhuzamos vonalakban ültetett plántákat az idő viszontagsága ellen pandanus-tetőkkel védik.

Arnhemiatól dohányt termő vidéken át hozott vissza Medánba a „Deli Spor Maatschappij”.

Dohányplánta kert Arnhemianál, 20 kilométerre Medántól.

1912 január 31-én indultam el B. Deliből a Rumphiushajóval és február 1-én érkeztem Singaporeba (368 t. mtfld), ezzel a Nederlandsch Indië gyarmaton tett körutam befejezést nyert, de úgy lehet: a viszontlátásra!

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó helyett	3
Jelmagyarázat	7
A keletindiai szigetek rövid ismertetése	8

I. Fejezet. Java sziget.

Batavia és Weltevreden	9
Buitenzorg, Sindanglaya	12
Bandoeng	20
Bandoengtól Garoetig	25
Kirándulások Garoethól	28
Djoktjakarta vagy Djoktja	33
Hindu építkezési romok a dzsokcsai szultán birodalmában	39
Soerakarta vagy Solo	44
Soerabaya város és a Java-Madoera szigetek közti partvidék	51
Nongko Djadjar és Tosari üdülőhelyek. A Bromo-kráter vidéke	54
Eredménytelen vadászkirándulás Java sziget déli tenger- partján	60
A „Philmophobok“ Java szigetén	65

II. Fejezet. A Molukka szigetek.

Soerabayától Celebes, Boeroe és Ambon szigetek érinté- sével Banda Neira szigetre	68
Banda Neirától Ternate szigetig	76
A Ternate sziget kráterénél	81

III. Fejezet. Celebes sziget.

A minahasszai-nép Menadó város vidékén. Minahasszai menyegző Airmadidi helységben	87
Menadótól Celebes sziget nyugati partján Dongalláig és Dongallától Balik Papanig (Borneo)	90
Makasser	94

IV. Fejezet. Lombok és Bali szigetek.

	Oldal
Makassertől Ampenanig, Lombok sziget fővárosáig ...	108
Ampenantól Boeilelengig, Bali sziget fővárosáig	113
Banjoewangitól (Kelet-Java) Bali sziget nyugati partvidékére	120
Póstával lőtt tigrisem Bali szigeten	127

V. Fejezet. Vissza Java szigetre.

Az Idjen, Klakah, Pakos és Bedali kráter tavaknál ...	132
---	-----

VI. Fejezet. Sumatra

és a töle nyugatra eső szigetek.

Bataviától Padangig	138
Padangtól Fort de Kockig	143
Fort de Kock. Matoer. A Manindjaoe tóvidék	148
Fort de Kocktól Pajacomboig	156
Fort de Kocktól délkeletnek Solokig vasúton. Soloktól kocsin Alahan Pandjangig	158
Alahan Pandjangtól vissza Padangba	161
Padangtól Poeloe (sziget) Telloig. (Batoe szigetcsoport) ...	165
A Nias és Nako szigetcsoporton	176
Goenoeng Sitolitól Sumatra sziget északnyugati végére	180
Az „Atjeh en Onderhoorigheiden“ területen	183
Az atjehi tram	189
Seulimeum	193
Bireuën	202
A Kroeëng Seumpo Biwak, a Gajó-úton	204
Elefántvadászat holdvilágnál	210
Lho Seumawe	218
Medan	222
Medántól Tebing Tinggin és Siantaron át a Toba tó keleti partjára	229
A Toba tó keleti részén. Tiga Raz. Samosir sziget	232
Tiga Rasztól a Toba tó keleti hosszán le Balige városig	241
Baligetől a Toba tó nyugati partja mentén fel az észak- keleti sarkáig	249
Harangautól vissza Medánba	254

A CSENDES ÓCEÁN SZIGETVILÁGA

UTI JEGYZETEK, KÉPEKKEL

IRTA

VOJNICH OSZKÁR.

Ára 6 korona.

BRITISH INDIA

BURMA, A MALÁJI FÉLSZIGET ÉS SIAM

UTIRAJZOK, KÉPEKKEL

IRTA

VOJNICH OSZKÁR

Ára 6 korona.